

החזר מתנות במורדת

הרב שניאור פרדס - ראב"ד נתניה

דיני החזר מתנות הבעל וקרוביו במורדת

המקרה הנידון

דברי השו"ע ומקורות הדין * מקור נוסף בפוסקים להחזרת המתנות במורדת * דברי הראשונים * האם הפסד המתנות הוא רק אחר י"ב חודש * דברי האבני מילואים - האם הפסד מתנות הוא ללא הפסד כתובה * דברי הגר"ח צימבליסט שליט"א בדין זה * האם הפסד המתנות הוא קנס * חילוק בין מורד למורדת * מכל הראשונים והפוסקים לא משמע כן * הסתירה בדברי הטור * ההכרזה כמורדת נצרכת רק במקרה שהאיש רוצה שלום בית * ראייה מדברי הרמ"ה * הטעם שבשניהם מורדים מפסידה תוספת כתובה מיד * כשאין צורך וטעם בהכרזות, מפסידה תוספתה ומתנותיה גם ללא ההליך * מצינו כעין סברא זו בדברי הרא"ה * לדעת הלב אריה דין החזרת מתנות ללא הכרזות תלוי במחלוקת שו"ע ורמ"א בהלכות יבום * יתכן שהרמ"א לא חלק בדין זה * יש לחלק בין הפסד כתובה ותנאייה להפסד מתנות ותוספת * הפסד מזונות * דעת הגר"א הורביץ אינה כן * חילוק בין מורדת דמצערנא ליה לטוענת מאיס עלי * פסק בית הדין הגדול בנידון זה

האם מתנת דירה חוזרת בעצמה או רק הכסף שהושקע בה * דעת הגר"ח איזירר שליט"א * מתנות קרובי הבעל * מחלוקת הגר"ש אלישיב זצ"ל והגר"ש ישראלי זצ"ל * חילוקים נוספים בסוג המתנות או במצב המשפחתי * הכרעת ההלכה במקרה דנא * לדעת הגר"מ נהרי מתנות הקרובים חוזרות לבעל * יש לדון כי המתנות חוזרות לקרובים * דחיית הראיות בדעת מהר"י וייל והדין למעשה * מתנה לחוד * החזרת מתנות במורדת כאשר הבעל גירשה בעקבות מרידתה בהסכמה

פסק הדין

המסקנות ההלכתיות העולות מפסק הדין

דיני החזר מתנות הבעל וקרוביו במורדת

תמצית המאמר

במאמר זה נדון בדיני המתנות שקיבלה האשה, ועליה להחזירם לבעל כאשר היא מורדת בו, האם דין זה כפוף להכרזתה כמורדת על כתנאיה, והאם דין זה נוהג רק במתנות שקיבלה מהבעל עצמו או אף במתנות קרוביו, ובעוד פרטים וחילוקים רבים בדין זה.

בשו"ע נפסק כי מורדת מחזירה את המתנות שקיבלה. הגר"א הביא כי לדין זה מצינו בית אב בשתי סוגיות. הראשון הוא באלמנה שבאה לגבות כתובה, שם נפסק כי הבגדים שקבלה מבעלה אינם שלה ונחשבים כחלק מפרעון הכתובה, מפני האומדנא, שלא נתן לה אותם על מנת שתצא איתם מביתו, כאשר היא יוצאת שלא מדעתו לאחר מותו.

המקור השני הוא מדין סבלונות - מתנות ששלח החתן לכלתו המקודשת לו, ואם חזרה בה האשה והתגרשו, אפילו אגודה של ירק ששלח לה בסבלונות, חוזרת, מכוחה של אותה אומדנא. כך ביארו גם הראשונים שם.

בעל שהשקיע בנכסי אשתו אינו מקבל תשלום על השקעתו בנכסיה, והשקעתו נידונה כמתנה שהסכים לתת לאשתו, ועל כן במורדת שהמתנות חוזרות לבעל מטעם האומדנא, גובה גם על השקעתו בנכסיה.

דין החזרת מתנות מורדת, מבואר בדברי הרי"ף הרא"ש והרמב"ם, אמנם הרמב"ן הקשה שם על שיטה זו, אך חזר וישבה, לעומתו הרא"ה נשאר בקושיתו על שיטה זו, וברשב"א דן בכך במקומות רבים, אך דעת רוב הראשונים כרי"ף וכך נפסק להלכה.

הר"ן מחדש כי הפסד המתנות של המורדת אינו מותנה בדין הפסד כתובתה, ואף קודם שהסתיים הליך ההכרזה כמורדת, הפסידה את מתנותיה. בדברי הרמ"א ישנם שתי גירסאות בדין זה, ונחלקו הפוסקים בזה.

הגר"ח"ג צימבליסט שליט"א ביאר בתחילה את טעם הסוברים שהפסד המתנות תלוי בהפסד הכתובה, כי לדעתם עיקר הפסד המתנות הוא משום קנס, כשאר דיני מורדת. וזוהו ביאר גם את טעם הפוסקים כי בעל שמרד באשתו, אינו מחזיר את המתנות שקיבל ממנה. אך מדברי כל הראשונים לא משמע כן, וכולם נימקו דין זה מכח האומדנא, והגר"ח"ג עצמו חזר בו כפי שיובא להלן.

גם בראש פינה נקט שההפסד הוא משום קנס, ולמד כן מזה שאשה המזונה אינה מפסידה את המתנות, אך ניתן לישב דין זה בדרך אחרת, כפי שביאר הגר"ש ישראל זצ"ל.

כתב הטור בסימן קיח כי כאשר האשה היא אשר תבעה את הגירושין, והם יצאו ממנה, אין לה תוספת משום שעל דעת כן לא התחייב לה. מדבריו יש ללמוד לכאורה כי האשה מפסידה את המתנות גם אם לא הוכרזה כמורדת. אלא שהדברים נסתרים מדברי הטור בסימן פה בשם הרמ"ה, כי רק לאחר י"ב חודש שהאשה הוכרזה כמורדת, מפסידה היא גם את המתנות.

את החילוק בין המקרים יש ללמוד מדברי הרשב"א המובא בב"י בסימן עז, שחילק בין אם מיד כאשר האשה מרדה, הוציאה הבעל מרצונו, שאז יש לה כתובה אבל מפסידה היא את כל מה שהוסיף לה משלו, לבין מקרה שהבעל לא רצה להוציאה, ומחמת מרדה נהגו בה בדיני הכרזה, שאז אם יבחר הבעל לגרש לפני שעבר הזמן, האשה גובה הכל. בכך יתבאר גם דברי הטור, ויש להוכיח חילוק זה מתוך דברי הרמ"ה במקורם.

טעמה ומקורה של חלוקה זו נמצא בפסק דינו של הגר"ש אלישיב זצ"ל, שביאר את דברי רבינו ירוחם בענין איש ואשה המורדים זה על זה, שיש לה כתובה ואין לה תוספת, וביאר הגר"ש כי מעיקר הדין מורדת מפסידה את הכתובה והתוספת מיידית, אלא שחידשו חכמים את חוב הכתובה והתוספת שלא מן הדין, כדי לנסות להשיבה לשלום בית. אבל במקרה שלא שייכת ההתראה, שב וחזר עיקר הדין שאין למורדת תוספת כתובה מעיקרא.

בוזה תתבאר גם החלוקה שלמדנו מדברי הרשב"א והטור, בין מורדת שבעלה החליט לגרשה מיד, שמפסידה את התוספת מיד מכח האומדנא, לבין מורדת שבעלה רצה בה ומנסים להחזירה על ידי ההתראות, שאז גם את התוספת אינה מפסידה עד שישתיים כל ההליך. כך חזר ופירש גם הגר"ח"ג צימבליסט בפסק דין מאוחר.

מעין סברא זו מצינו בדברי הרא"ה לענין עיקר כתובה, בחילוק בין מאיס עלי למורדת דבעינא ליה ומצערנא ליה.

בספר לב אריה כתב לתלות נידון זה של החזרת מתנות ללא הכרזתה כמורדת, במחלוקת השו"ע והרמ"א בהלכות יבום, שם ביאר הב"ש כי לדעת השו"ע יבמה שנדרה הנאה מיבמה דינה כמורדת, ואילו הרמ"א כתב שאם רקקה לפני האחים וגרמה שאסורה לייבם, אין לה דין מורדת, כדעת הרשב"א, שמכיון שאין תקנה לדבר, ולא תוכל לחזור אליו, לא תיקנו דין מורדת.

אלא שהב"ש נתקשה למה עבר הרמ"א למקרה חדש, ולא כתב דין זה על המקרה שעסק בו קודם, כאשר היבמה נתקדשה לאחר. ותיירץ על פי הלבוש שדוקא ביבמה שרקקה אינה נחשבת למורדת, מאחר ויתכן כי לא ידעה שעל ידי זה תיאסר ליבם. ואכן ברשב"א שם נאמרו שני הטעמים לדין זה, ולמסקנת הב"ש הרמ"א פסק רק את טעמו השני. כך מבואר גם בבהגר"א.

אך בערוך השולחן נקט כדעת הראש פינה והלב אריה שלשיטת הרמ"א אין ליבמה דין מורדת בכל מקרה בו הדבר לא יועיל, ולא דווקא ברקקה. יש מקום לומר שגם לשיטתם, אין המחלוקת אלא בדין הכתובה ותנאיה, ולא בדין הפסד מתנות, שבמהותו אינו שייך להכרזתה כמורדת, ועיקרו מכח האומדנא.

דוגמא לדבר מצינו בדינה של מורדת לענין הפסד המזונות. אותם היא מפסידה גם קודם שהוכרזה כמורדת, כיון שאינו חייב במזונותיה כאשר אינה עימו ואינה מקיימת את חובותיה כלפיו. אמנם הגר"א הורביץ זצ"ל נקט שהמחלוקת מתייחסת גם למתנות, כמבואר בפסק הדין שממנו יוסד המאמר בספרו. ועדיין יש מקום לומר, כי גם אם מורדת מפסידה מתנות ללא אגרת מרד, זה רק במורדת ד"בעינא ומצערנא ליה", ולא במורדת של מאיס עלי, שבה אולי כולם יודו שמאבדת מתנות מייד.

הגר"מ נהרי שליט"א פסק כי כאשר הבעל שילם עבור חלקה של האשה בדירה סכום כסף, חייבת האשה להשיב את חלקה בדירה עצמה. אך סבורני כשיטת הגר"ש זצ"ל והגר"ח"ג צימבליסט שליט"א שרק הכסף שניתן חוזר במורדת, ולא החלק בדירה עצמה. כך גם דעת מו"ר הגר"ב בארי שליט"א. בפנים הובאו בהרחבה דעות נוספות בענין.

עוד נחלקו הפוסקים בדין השבת מתנות קרובי הבעל. הגר"מ נהרי הביא את דברי המהר"י וייל כי אף מתנות קרובי

הבעל חוזרות, וגם אין חילוק בין מתנה שניתנה בעת הנישואין או אחר כך. דבריו הובאו בדרכי משה בבית שמואל ובבאר היטב. באוצר הפוסקים הובא בשם אגודת אזור שהרמ"א חזר בו והשמיט דין זה, אך יש לתמוה על דיוקו.

בבית יעקב תמה על מהרי"ו, מהמבואר במקומות אחרים כי מתנות אינם חוזרות, ואף תמה מסברא למה יחזרו המתנות לקרובים, אשר לא מרדה בהם. ודחק כי דברי מהרי"ו נאמרו רק לדינא דמתיבתא, אבל מעיקר הדין אין מתנות הקרובים חוזרות. בקושייתו הראשונה עסקו כמה פד"רים, וחילקו בין אשה שסרחה ולא מרדה בו, למורדת.

הגר"ש ישראלי זצ"ל יישב קושיותיו, וחדש שהמתנות אינם חוזרות לקרובים אלא לבעל, שלצרכו ניתנו מתנות אלו. בספרו משפטי שאול נחלק בדין זה עם הגר"ש אלישיב זצ"ל, אשר קבל את שיטת הבית יעקב, ואף חלק מסברא על האומדנא במתנות קרובים, ואילו הגר"ש ישראלי זצ"ל פסק כי דין המהרי"ו וייל נאמר מעיקר הדין מכח האומדנא, כפי שביאר אותה בהרחבה, וכך פסק.

עוד כתב הגר"ש שם כי יש מקום להגביל חידוש זה למתנות שניתנו בסמוך למועד הנישואין. מאידך הגר"ש ישראלי כתב כי אין הדין תלוי במועד נתינתם וסמיכותו לנישואין, אלא האם נולדו לבני הזוג ילדים. והגר"ש חלק עליו שאין מקום להגבלה זו. גם בדברי האגרות משה מצינו מעין סברות אלו.

לדעת הגר"ש ישראלי זצ"ל מתנות הקרובים חוזרות לבעל, ולא לקרובים אשר נתנו אותם, כך גם נראה בלשון פסקי הלכות – יד דוד, וכך נקטו עוד. אך אין הדבר מוסכם, ויש צד גדול כהבנת הבית יעקב כי המתנות יחזרו לקרובים, אם הם חוזרות מדינא.

במקרה של מהרי"ו הנידון לא היה רק בין הבעל לאשה, אלא גם בין קרוביהם, ולכן פסק בכל השאלות שביניהם, אך למעשה פעמים שאין לבית הדין סמכות לדון בתביעותיהם של אחרים, ולא יוכלו לפסוק בהשבת מתנות הקרובים.

חברי הגר"פ מונדשיין שליט"א הרחיב מאוד בדינה של מתנה לחוד - אשר ניתנה באופן מוחלט, האם מתנה זו גם חוזרת במורדת. ובדינה של מתנה אשר נרשמה בטאבו על שם האשה. אך דעתי בזה כדעת הגר"מ נהרי כי דירה הרשומה בטאבו אינה נחשבת למתנה מוחלטת. בין השאר על פי חוק המקרקעין אשר מגביל את בן הזוג מלפעול לבדו בחלק הנכס הרשום על שמו.

במאמר העוסק בדין תוספת כתובה במורדת נתבאר בהרחבה מה הדין כאשר הגירושין בהסכמה, ואותם כללים נכונים גם לענין החזרת מתנות במורדת. אלא שיש חילוק ביניהם לענין המוחזקות במקרה של ספקות.

המקרה הנידון

הנדון שלפנינו הוא בבני זוג שלהם שלושה ילדים, אשר לאחר כמה שנות נישואין רכשו דירה. הוריו של הבעל עזרו לרכישת הדירה בסכום של 500 אלף ש"ח, האיש עצמו הוסיף מאה אלף ש"ח מכספי פיצויים שלו, והשאר שולם על ידי משכנתא משותפת וכספי בני הזוג המשותפים.

עיקר הנידון הוא על הכספים שנתנו ההורים, כספים אלו הינם מתנה שנתנו הורי הבעל לשני הצדדים יחד לצורך רכישת הדירה, ומכיוון שהדירה נרשמה על שם שני בני הזוג בשוה, נמצא שהאישה קיבלה את מחציתם.

לטענת הבעל היות והעזרה מההורים וכספי הפיצויים שלו ניתנו במתנה, על האישה להחזירם עקב הפירוד והגירושין ביניהם, כדין מתנות מורדת החוזרות בשעת מרידתה. לטענתו גם כספי ההורים הם מתנות קרובים וגם אותם על האשה להחזיר במקרה בו הם מתגרשים עקב מרידתה בבעלה.

בפני בית הדין הוצגו התכתבויות בין בני הזוג ביחס לחלוקת הרכוש, ומתוך דבריהם עולה כי היה ברור לאישה שעליה להחזיר את המתנה שקיבלה עבור הדירה. כך ניכר גם מהמו"מ שנערך ביניהם על חלוקת הדירות עולה, כי ברור היה לאישה שעליה להחזיר את המתנה שנתנו הוריו.

מעשה עלינו לדון האם הבנת הצדדים שיש להשיב את המתנה אכן מחייבת אותם ועליהם להשיב את המתנה, ומה הוא עיקר הדין, ובאיזה מקרים יש להשיב מתנות שקבלה האשה מהבעל או מקרוביו, ובאיזה לא.

דברי השו"ע ומקורות הדין

בשו"ע סימן עז (סעי' ב) נפסק בין דיניה של המורדת בבעלה, כי על האשה להחזיר את כל המתנות שקיבלה, וז"ל:

"האשה שמנעה בעלה מתשמיש, היא הנקראת מורדת... אם רצה הבעל לגרשה אין לה כתובה כלל... ואינה נוטלת משל בעלה כלום, ואפילו מנעל שברגליה ומטפחת שבראשה שלקחם לה, פושטת ונותנה, וכל מה שנתן לה מתנה מחזרת אותו..."

וכתב בביאור הגר"א שם (סק"ז) כי לדין זה מצינו בית אב בשתי סוגיות, וז"ל:

"ומשל בעלה אינה נוטלת כלום, כמו שאמרו שם (כתובות) נד, א כי אקני לה אדעתא כו' ואף באלמנה הרי הוא בכלל כתובתה כמו שאמרו שם שמין כו' וכאן לית לה כתובה וזה שאמרו ואפילו מנעל כו'.

ואמר וכל מה כו', כנ"ל כי אקני כו', וכן כתב הרמב"ם שלא נתן לה על מנת שתצא, וכן כתבו הרי"ף והר"ן בשם הגאונים וכן כתב הרא"ש, וכמו שאמרו שם בב"ב קמו ב הדרא בה כו', דאדעתא דהכי לא מחל ונתן..."

נרחיב ונביא את המקורות שהביא הגר"א. במסכת כתובות (נד, א) לענין אלמנה שבאה לגבות את כתובתה, איחא בגמרא:

"איתמר, אלמנה, רב אמר שמין מה שעליה, ושמואל אמר אין שמין מה שעליה וכו', אמר רב נחמן אף על גב דנתן במתניתין כוותיה דשמואל, הלכתא כוותיה דרב, דנתן אחד המקדיש נכסיו, ואחד המעריך את עצמו, אין לו בכסות אשתו ולא בכסות בניו ולא בצבע שצבע לשמן ולא בסנדלים חדשים שלקח לשמן. אמר ליה רבא לרב נחמן וכי מאחר דנתן במתניתין כוותיה דשמואל, אמאי הלכתא כוותיה דרב. אמר ליה לכאורה כשמואל ריהטא, כי מעיינת בה הלכתא כוותיה דרב. מאי טעמא כי אקני לה, אדעתא למיקם קמיה, אדעתא למשקל ולמיפק לא אקני לה".

מחלוקתם של רב ושמואל היא בדינה של אלמנה הבאה לגבות כתובתה מהיתומים, האם יש לחשב את שווי הבגדים שעליה, אותה קיבלה מבעלה, כחלק מדמי כתובתה, או לא. אם הבגדים אינם שלה, ממילא רואים אותם כחלק מפרעון הכתובה, ועל כן שמין אותם, אולם אם הם בבעלותה, צריכים היתומים לפרוע את כתובתה בנוסף על הבגדים.

ההלכה נפסקה כרב, שהבגדים אינם שלה ועל כן שמים אותם כחלק מפרעון הכתובה. וטעם דין זה הוא כמבואר בגמרא מפני האומדנא, שאנו אומדים שלא נתן אותם הבעל לאשה על מנת שתצא איתם מביתו, כאשר היא יוצאת שלא מדעתו לאחר מותו. ומכאן יש ללמוד בקל וחומר כי סברא זו קיימת ביתר שאת ביחס לאשה המורדת בבעלה, לאחר שקבלה ממנו מתנות, שאדעתא למשקל ולמיפק לא אקני לה.

המקור השני שהביא הגר"א הוא מהמשנה במסכת בבא בתרא (קמו, א):

"השולח סבלונות לבית חמיו, שלח שם מאה מנה ואכל שם סעודת חתן אפילו בדינר, אינן נגבין, לא אכל שם סעודת חתן, הרי אלו נגבין".

ופירש הרשב"ם:

"מנהג חתנים לאחר קדושין למחרת שולח לבית חמיו לכבוד אשתו תכשיטין ומיני פירות וכדי יין וכדי שמן, ופעמים אוכל שם עמה.

אינן נגבין, אם מת הוא או שמתה היא, או שחזר בו ורוצה לגרשה, שמחמת חיבת שמחת אכילה שאכל ושתה ושמה עמהן מחל סבלונות העשוין ליבלות..."

ועל כך אמרו שם (ע"ב) בגמרא:

"יתיב רבין סבא קמיה דרב פפא, ויתיב וקאמר בין שמתה היא ובין שמת הוא, הדר הוא, סבלונות הדרין, מאכל ומשתה לא הדר. הדרא בה איהי, הדרא אפילו כישא דירקא".

ופירש הרשב"ם:

"והדר בה איהו, ומגרש לה..."

אבל אי הדרא בה איהי, אפילו כישא דירקא הדרא, אגודה של ירק".

הרי שאם האשה היא שחזרה בה, אפילו אגודה של ירק ששלח לה בסבלונות, חוזרת. ומבאר הגר"א שגם שם ההטעם הוא דאדעתא דהכי שהיא תחזור בה, לא מחל ונתן.

כך ביאר גם הריטב"א שם, וז"ל:

"הדרא בה איהי אפילו כישא דירקא הדר. דאנן סהדי דאדעתא דהכי לא שדר כלום, ואפילו דמי סעודה שאכל שם אין מנכין לוי".

ובפסקי הרי"ד שם כתב:

"אבל היכא דהדרה בה איהי, אפילו כישא דירקא הדר, ולא מימחלי אף על גב דאכל שם, דאדעתא דתיקום קמיה שדר לה, ולא דתיהדר בה".

טעם זה קיים גם בכל בעל שנתן מתנות לאשתו, ואחר כך מרדה בו והביאה לגירושיה, ועל כן המתנות חוזרות.

מקור נוסף בפוסקים להחזרת המתנות במורדת

כתב הטור (אבהע"ז סי' פח) וז"ל:

"הוציא הוצאות על נכסי אשתו וגירשה ולא אכל ולא נהנה מהם כלום, רואין אם השבח שהשביח יתר על ההוצאה ישבע כמה הוציא ויטול, ואם ההוצאה יתירה על השבח אין לו אלא כשיעור השבח בשבועה.

במה דברים אמורים שלא אכל כלל, אבל אם אכל מהן רב או מעט, אפילו גרוגרת אחת, מה שהוציא הוציא ומה שאכל אכל..."

במה דברים אמורים במגרש מדעתו, אבל במורדת שתובעת גט ומקניטתו עד שמגרשה, בין אכל בין לא אכל אם השבח יותר על ההוצאה ישבע כמה הוציא ויטול, ואם ההוצאה יתירה על השבח, אינו נוטל אלא כשיעור השבח ובשבועה".

ובשו"ע שם (סעי' ט) נפסק:

"במה דברים אמורים במגרש מדעתו, אבל אם היא מורדת, בין אכל בין לא אכל, ישבע כמה הוציא ויטול. ואם השבח יתר על ההוצאה נוטל ההוצאה, ואם ההוצאה יתירה על השבח נוטל את השבח".

וכתב שם בביאור הגר"א (סקט"ז) וז"ל:

"במה דברים אמורים כו', הרי"ף שם והרא"ש דהוצאה הוי כמו מתנה ואמרינן בסוף פרק ד (נד, א) **כי אקני לה כו'** (אדעתא למיקם קמיה, אדעתא למישקל ולמיפק לא אקני לה). **ועיין לעיל סימן עז ס"ב**".

כלומר דין זה כי כאשר הבעל השקיע בנכסי אשתו "מה שאכל אכל" ואינו מקבל תשלום נוסף על השקעתו בנכסיה, כדין כל היורד לנכסי חברו, יסודו משום שהשקעה זו נידונה כמתנה שהסכים לתת לאשתו, ובמורדת הרי המתנות שבים לבעל מטעם האומדנא וכפי שציין שם הגר"א לסימן עז ס"ב הנ"ל.

דברי הראשונים

דינים אלו שהבאנו מדברי השו"ע והפוסקים, כי מורדת מחזירה את המתנות, וכי מכח זה יוצא שאם הבעל השקיע והוציא הוצאות על נכסיה, הרי הוא נוטל את הוצאותיו בחזרה, נתבאר כבר בדברי הראשונים. נביא את קצתם.

כתב הרי"ף (בדיני מורדת, כתובות כז, א מדפי הרי"ף) וז"ל:

"וחזינן לגאון דאמר דיהיב לה עיקר כתובה מנה מאתים בלחוד כי היכי דלא להוויין בנות ישראל הפקר, אבל מאי דכתיב לה מדיליה בין תוספת בין מתנה לא יהיבין לה מידי".
ואף כי הרי"ף כתב כן בתוך דינא דמתיתבתא, להלן נביא את דברי הרמב"ן שכתב דמשמע ברי"ף דכל שכן שכך הדין לדינא דגמרא. כך גם מבואר להדיא בדברי הרי"ף בסוגיית המוציא הוצאות על נכסי אשתו (לט, א מדפי הרי"ף), ושם גם כתב את טעם הדין, וז"ל:

"מסתברא לן מתניתין דקתני מה שהוציא הוציא ומה שאכל אכל, כשהבעל רוצה לגרשה, אבל במורדת על בעלה בין אכל בין לא אכל ישבע כמה הוציא ויטול, דלא יהא אלא מתנה הוא דיהיב לה, הא אמרינן כי אקנה לה אדעתא למיקם קמיה, אדעתא למשקל ולמיפק לא אקני לה, הלכך בין אכל בין לא אכל ישבע כמה הוציא ויטול".

דברי הרי"ף הובאו גם בפסקי הרא"ש (פרק ה סימן לה).

כך פסק גם הרמב"ם (פי"ד מהלכות אישות ה"ח) ז"ל:

"האשה שמנעה בעלה מתשמיש המטה היא הנקראת מורדת וכו' ותצא בלא כתובה כלל ותטול בלאותיה הקיימין וכו' ואינה נוטלת משל בעלה כלום, ואפילו מנעל שברגליה ומטפחת שבראשה שלקחן לה פושטת ונותנת. **וכן כל שנתן לה מתנה מחזרת אותו, שלא נתן לה על מנת שתטול ותצא**".

וכן חזר וכתב בדין המוציא הוצאות (פכ"ג מאישות ה"י):

"במה דברים אמורים במגרש, אבל האשה שמרדה על בעלה אפילו אכל הרבה, שמין לו כמה אכל, ופוחתין אותו ממה שראוי ליתן לו מן ההוצאה אחר שישבע, ונוטלו, **שלא הקנה לה כדי שתטול ותצא מעצמה**".

אמנם הרמב"ן (כתובות סג, ב) הביא את דבריהם והקשה עליהם, וז"ל:

"וכתב עוד ה"ר יוסף הלוי ז"ל דהיכא דיהיב לה מתנה בין קרקע ידוע בין ששעבד עצמו ליתן לה מעות או שום מדעם, אפילו כתב לה לבתר נישואין מתנה גמורה לחוד, ואין צריך לומר כתבה בכתובה ואימרדה הפסידה הכל, דכי אקני לה אדעתא למיקם קמיה, כדאמרינן (נד, א) אלמנה שמין מה שעליה והיינו לאחר נישואין ואפילו הכי שמין.

וכן נראה מדברי רבינו הגדול ז"ל שכתב אבל מאי דכתב לה מדיליה בין תוספת בין מתנה לא יחיבין לה מידי, ומכלל דבריו דכל שכן מדינא דגמרא דלית לה. וכן כתב בפרק האשה שנפלו לה.

וקשיא לי הא דאמרינן לעיל (נד ב) בתוספת ככתובה דמיא, למורדת, והא אפילו מתנה לחוד ובתר נישואין אמרת מפסדת, ואפילו באומרת מאיס עלי. והא דדייקי לה מההיא דאמרינן כי אקני לה אדעתא למיקם קמיה, הני מילי בהקנאה סתם בדבר שהוא חייב לעשות, אבל זה שרצה ונתן לה, מי הכריחו בכך, היה לו לפרש, ואנן מימר קאמרינן בכלהו מתנות דעלמא (ע"י גיטין נ, ב) אי לאו דעבד ליה נייח נפשא לא הוי יחיב ליה מתנה, לא אמרינן דיעביד ליה, דכל אדעתא דיעביד שלא פירש רצה ליזוק בנכסיו".

הרמב"ן מקשה על שיטת הרי"ף מזה שלעיל (נד, ב) מבואר שאחד מן הדינים כלפיהם נאמר הכלל ש"תוספת כתובה ככתובה" הוא לענין מורדת, שמפסידה את התוספת כשם שמפסידה את הכתובה, והרי לדברי הרי"ף שמפסידה אפילו מתנות שנתן לה בסתמא אחרי הנישואין, מכח האומדנא, כל שכן שמאותו טעם תפסיד גם תוספת, ואין צורך לנמק את הפסד התוספת בכך שהוא תנאי כתובה ודינו ככתובה.

אך אף על פי כן חזר הרמב"ן ויישב את הדברים, וז"ל:

"ומצאתי בחיבור אחד שבתשובות רבינו האי גאון ורבינו אלפסי הכי דייני דאפילו במתנה לחוד דבתר נישואין מפסדה.

ואיכא לדחוקי דקא משמע לן התם תוספת, וכל שכן מתנה דאומדן דעתא הוא דמפסדא. אלא אם כן כתב לה שקבל על עצמו שאפילו תמרוד תטול כמו שאמר הרב בן מייגש ז"ל דהתם תנאי ממון הוא וקיים. ובירושלמי אילין דכתבין אין שנאי אין שנאת, תנאי ממון הוא וקיים, ואין זה צריך לפנינו".

הרי שחזר הרמב"ן ויישב כי לשיטת רה"ג והרי"ף והר"י מיגאש צריך לומר שאין הכי נמי, כוונת הגמרא שם לחדש שאפילו תנאי כתובה שדינו ככתובה מפסידה, וכל שכן מתנות שדינם פשוט יותר משום האומדנא, שאותם ודאי היא מפסידה אם מרדה. מלבד במקרה שהתנו מראש להדיא שלא תפסיד גם אם תמרוד, שאז פשוט שכל תנאי שבממון קיים, ואינה מפסידה את המתנות אפילו במקרה של מרידה.

בדברי הרמב"ן לא מפורש האם לדינא קיבל את דברי הגאונים, או שרק יישבם בדוחק, וליה לא סבירא ליה, ואכן ברא"ה שם (סד, א) נשאר בקושיית הרמב"ן וחלק על הגאונים בדין זה, כי מתנות הבעל אינם חוזרות במורדת. אף בדברי הרשב"א מצינו שדן בזה במקומות רבים ולא ברור מה מסקנתו למעשה, להלן יצינו דבריו בזה. אך כאמור דעת רוב הראשונים וכך נפסק להלכה כי מתנות הבעל חוזרות כאשר האשה מורדת בו.

הר"ן שם (כו, ב מדפי הרי"ף) הביא גם הוא את קושיית הרמב"ן על הרי"ף, ותירץ באופן אחר, וז"ל:

"ולענין מתנה שנתן לה הבעל, יש מן הגאונים שאמרו כי אפילו דלא מפסדת נכסי מלוג, מאי דיהיב לה בעל מיהת מפסדת, דלא אקני לה אלא אדעתא למיקם קמיה אבל אדעתא למשקל ולמיפק לא אקני לה.

והקשה הרמב"ן ז"ל אי הכי היכי אמרינן בריש פרקין (נד, ב) דתנאי כתובה ככתובה דמי למורדת, ובמאי דמי לכתובה, הא אפילו במתנה דלבתר נישואין אמרינן דמפסדה.

ולדידי לא קשיא, דאי הוי תוספת כמתנה כי מגרש מתוך מרדה הפסידה לאלתר, משום דלא אקנו לה מעיקרא אלא אדעתא למיקם קמיה, אבל השתא דאמרינן דכתובה הוי, לא מפסדה מיניה לתנא דמתניתין אלא בפחיתת שבעה שבעה מכתובתה, או בד' שבתות כרבותינו".

הר"ן מתרץ כי אדרבה, אם התוספת היתה נחשבת כמתנה בעלמא, הרי כאשר מרדה היתה מפסידה אותה לאלתר מכח האומדנא, וכונת הגמרא שם לומר כי אדרבה מכיון שהתוספת נחשבת כחלק מהכתובה, הרי דינה כדין הכתובה שהפסדה תלוי בדיני ההמתנה וההפחתה כתקנות מורדת.

ולמדנו מדברי הר"ן חידוש לדינא, כי לשיטתו הפסד המתנות של המורדת אינו מותנה בדין הפסד כתובתה, ואף קודם שהסתיים ההליך ועדיין לא הוכרזה כמורדת, הרי את מתנותיה כבר הפסידה. להלן נראה כי דין זה אינו מוסכם, ונחלקו בו הראשונים והפוסקים.

האם הפסד המתנות הוא רק אחר י"ב חודש

והנה שם בסימן עז (סעי' ב) כתב השו"ע, וז"ל:

"האשה שמנעה בעלה מתשמיש, היא הנקראת מורדת... אם רצה הבעל לגרשה אין לה כתובה כלל... ואינה נוטלת משל בעלה כלום, ואפילו מנעל שברגליה ומטפחת שבראשה שלקחם לה, פושטת ונותנה, וכל מה שנתן לה מתנה מחזרת אותו... ואין נותנים לה גט עד י"ב חדש... (ולאחר י"ב חדש אין לבעל עליה כלום, וכן היא עליו. מאחר שאבדה הכתובה, אין לה כל תנאי כתובה, מאחר שיוכל לגרשה בלא כתובה והוא מעכבה מרצונו) (דברי הרב וכן משמע במהרי"ל סימן כ). כסדר הזה עושין לה, אם מרדה כדי לצער, ולאחר י"ב חדש לא מהני חזרתה, אלא אבדה כתובתה, ואם רוצה לקיימה, צריך לכתוב לה כתובה אחרת. אבל תוך י"ב חדש יכולה לחזור בה, ויש לה כתובה. ואם מת תוך י"ב חדש, יש לה כתובה מן היורשים (כל זה בהר"ן פרק אף על פי). ואם רוצה לגרשה תוך י"ב חדש נותן לה צאן ברזל שלה, וכתובתה וכל מה שכתב לה (ב"י בשם תשובת הרשב"א)..."

מבואר ברמ"א שבתוך י"ב חודש כאשר עדיין אינה נחשבת כמורדת ולא הפסידה כתובתה, אינה מפסידה גם את התוספת ואת המתנות, ושלא כדברי הר"ן הנ"ל.

אלא שלבית שמואל (סקי"ח) היתה גירסה אחרת ברמ"א, ולא גרס כמו שהוא לפנינו "וכל מה שכתב לה", אלא גרס "אבל לא מה שכתב לה", ולפי גירסה זו עולה כי גם קודם שנחשבת כמורדת, למרות שנוטלת כתובה, מכל מקום הרי היא מפסידה את מה שהוסיף לה משלו, ועל כך תמה בזה"ל:

"... ומה שכתב אבל לא מה שכתב לה, עיי' בטור סי' סה (צ"ל: פה) לא משמע כן אלא דוקא כשאין לה כתובה אז אין לה מתנות..."

וכבר תמה עליו בבאר היטב (סק"כ) שכך אכן כתוב ברמ"א, וז"ל:

"ועיין ב"ש שכתב וז"ל ומה שכתב אבל לא מה שכתב לה, עיין בטור סימן פה לא משמע כן אלא דוקא וכו'. לא ידעתי, הא לפנינו כתב וכל מה שכתב לה, וכן כתב ב"י ע"ש".

ובדגול מרבבה שם ציין שאכן לפני הב"ש היתה גירסה שונה, וז"ל:

"ב"ש סקי"ח, ומה שכתב אבל לא מה שכתב לה, נכתב על הגליון: כך היתה להב"ש הגירסא, ובב"י בשם הרשב"א הלשון אבל לא מה שנתן לה".

וביד אפרים הסכים עם גירסה זו, וכתב:

"בהג"ה, נותן לה צאן ברזל וכתובתה אבל לא מה שכתב כו'. כן צ"ל".

הרי שלפנינו שתי גירסאות בדברי הרמ"א האם בעל שהחליט לגרש את אשתו אשר מרדה בו, בתוך י"ב חודש, חייב לה את התוספת, או שאותה היא מאבדת מיד, וכך גם את המתנות.

ובספר ראש פינה שם כתב:

"ומה שכתב אבל לא מה שכתב לה כו' כצ"ל גם ברמ"א, ולא כמו שכתוב לפנינו וכל מה שכתב לה, וכן מצאתי בשו"ע דפוס קראקא הנדפס בשנת ש"מ.

וכן הוא באמת בב"י (ד"ה ומה שכתב רבינו אם הכניסה לו קרקע) בשם הרשב"א (ח"א סי' אלף רלה) על המורדת מאיס עלי או בעינא ליה, דאם הוציאה מרצונו בין בזו בין בזו נותן לה נכסי צאן ברזל, אבל מה שנתן לה משלו אין נוטלת כלום כיון שהיא תובעת להתגרש, דאדעתא למישקל ולמיפק לא יהיב, אבל אם לא רצה להוציא מדעת עצמו אלא רק מחמת מרדן בזה יש הפרש ביניהם כו', שאפילו יש לה מתנה מפסדת כו' דאדעתא למישקל כו'.

ובבאה"ט ראיתי שתפס על הב"ש, שהרי ברמ"א כתב וכל מה שכתב לה, ע"ש. ולא שם ליבו שיש טעות סופר בספרים שלנו, כנ"ל. גם מה שכתב שכן הוא בב"י, נראה במחילת כבודו שטעה וסבר דהיינו מה שכתב הבית יוסף ד"ה ומה שכתב רבינו בשם הרמב"ם כתבו הגאונים ששם כתוב לשון זה וכל מה שכתב לה (לפנינו: מה שנתן לה), אבל שם כתב כן אמגרש אחר י"ב חודש שהפסידה כל הכתובה וכל מה שכתב לה הבעל, (אבל באמת כוונתו לבית יוסף ד"ה ומה שכתב רבינו אם הכניסה, שכתוב שם להדיא בשם הרשב"א שאם מגרש מרצונו תוך י"ב חודש אין נוטלות כלום ממה שנתן לה משלו) ע"ש.

וראיתי בספר אבני מילואים (סקי"א) הביא דברי באה"ט הנ"ל, וכתב ששמע כן בדברי ב"י שהבאתי מדכתב כן על אחר י"ב חודש, משמע שתוך י"ב חודש דלא הפסידה כלום, משמע גם מה שנתן לה גם כן לא הפסידה. וע"ש שכתב שהרשב"א אזיל לשיטתיה אבל שיטת הפוסקים אינה כן, ואחר כך מביא חידושי הרשב"א אחר ששמע שהודה לדברי הפוסקים, והן הן דברי הרשב"א שמביא הב"י ד"ה ומה שכתב אם הכניסה לו קרקע שהבאתי לעיל, ע"ש היטב תראה שכן הוא. ובאמת יש לומר דכיון שסברתו היא דאדעתא למישקל ולמיפק לא יהיב לה אין חילוק בין תוך י"ב חודש לאחר כך, כיון שמגרש מורדת. ומה שהרשב"א מיירי במאיס עלי כבר הקשה ב"ש לעיל ס"ק י"ג. עיין בטור סי' פה, שכתב שם אבל נתאלמנה או נתגרשה מתוך מרדה לאחר שכתבו עליה אגרת מרד שהפסידה כל כתובתה, הפסידה כל מה שנתן לה, ע"ש. משמע, הא אם יש לה כתובה, יש לה המתנות".

הראש פינה מסכים עם גירסתו של הב"ש ברמ"א, כי לדעת הרמ"א אכן גם לפני שהאשה הוכרזה כמורדת, איבדה את התוספת והמתנות, דלא כדיוק הב"ש מהטור. והביא שכך הסיק גם האבני מילואים.

דברי האבני מילואים - האם הפסד מתנות הוא ללא הפסד כתובה

והנה באבני מילואים שם (סקי"א) כתב:

"נותן לה צאן ברזל שלה וכתובה אבל לא מה שכתב לה. וכתב ב"ש ז"ל אבל לא מה שכתב לה עיין בטור סי' פה לא משמע כן אלא דוקא כשאין לה כתובה אז אין לה מתנות, עכ"ל. ובבאר היטב כתב וז"ל לא ידעתי הא לפנינו כתוב וכל מה שכתב לה וכן כתב הב"י ע"ש עכ"ל. ומדברי הב"י נראה כן שכתב ז"ל:

"וכתב הרב המגיד שהרבה מן המפרשים כו' ובתוך י"ב חדש אם חזרה בה מוטב ולא הפסידה כלום, ואם לאחר י"ב חדש הפסידה כל עיקר כתובה ותוספת וכל מה שנתן לה הבעל ונדוניה אלא שאם היה שם בלאות הקיימין ותפסה אותן אין מוציאין מידה, כך העלה הדינין האלו הרשב"א ז"ל וכן דעת מפרשים".

ומשמע דתוך יב"ח לא הפסידה מה שנתן לה במתנה עכ"ל. אמנם נראה דהרשב"א לשיטתו בחדושו בסוגיין (סג, ב) וז"ל:

"וכתב עוד הר"י הלוי ז"ל דהיכא דיהיב לה מתנה, בין קרקע ידוע בין ששעבד לה לתת מעות או מדעם, אפילו כתב לה בתר נשואין מתנה גמורה לחוד, ואין צריך לומר

כתובה, אי מרדה הפסידה הכל, דהקנה לה אדעתא למיקס קמיה, וכדאמרינן אלמנה שמין מה שעליה והיינו לאחר נשואין ואפילו הכי שמין. וכן נראה מדברי רבינו הגדול ז"ל שכתב אבל מה דכתב לה מדיליה בין תוספת בין מתנה לא יהיב לה מידי כו'.

וקשיא לי הא דאמרינן לעיל תוספת כתובה ככתובה דמיא, נפקא מינה למורדת, והא אפילו מתנה לחודא ובתר נשואין אמרת מפסדת, ואפילו באומרת מאיס עלי. והא דדייקי לה מהאי דאמרינן אקני לה אדעתא למיקס קמיה, הני מילי בהנאה סתם בדבר שהוא חייב לעשות, אבל זה שרצה ונתן לה מי הכריחו בכך היה לו לפרש, ואנן מימר אמרי בכולהו מתנות דעלמא אי לאו דעביד ליה נייח נפשיה לא הוי יהיב ליה מתנה" עכ"ל.

הרי דסבירא ליה להרשב"א דמתנה לא מפסדה. אבל דעת רוב הפוסקים הראשונים דבמתנה אמרינן דלא יהיב אלא אדעתא למיקס קמיה, והוא דעת הרי"ף והרמב"ם ובעל המאור.

ומה שהקשה הרשב"א מהא דאמרינן לעיל תוספות כתובה ככתובה לענין מורדת, כיון דאפילו מתנה מפסדה, כבר הקשה הרמב"ם ז"ל ותירץ לה כמו שהובא בר"ן ריש פרק אף על פי (כב, א מדפי הרי"ף) ע"ש.

אלא דלפי מה דמשמע מדברי הרשב"א נראה דאפילו היכא דהפסידה כתובתה במורדת, מכל מקום לא הפסידה המתנה, ואילו בדברי הרב המגיד מפורש דאחר י"ב חודש מפסדה הכתובה וגם המתנה, וצ"ע.

הרי שרצה האבני מילואים לומר כי מה שכתב המגיד משנה בשם הרשב"א שמורדת בתוך י"ב חודש אינה מפסידה את המתנות, הוא רק משום שהרשב"א לשיטתו שכתב בכתובות (סג, ב) לחלוק על הראשונים, שכל מורדת אינה מחזירה מתנות שקבלה מבעלה, ורק את התוספת מפסידה משום שתוספת כתובה ככתובה, אבל מתנות אינה מחזירה. אבל לדעת רוב הראשונים שמורדת מחזירה את המתנות, הדין יהיה שתחזיר אותם גם בתוך י"ב חודש.

אלא שנתקשה, דאם כן נמצא שלשיטת הרשב"א גם אחרי י"ב חודש, כאשר האשה כבר מוכרזת כמורדת, עדיין אינה מחזירה מתנות, והרי הרב המגיד כתב כאן בשם הרשב"א שאחר י"ב חודש כן צריכה להחזיר את המתנות שקבלה מהבעל, ולכן כתב האבנ"מ בזה"ל:

"שוב ראיתי בחידושי הרשב"א שם וז"ל:

"ומצאתי בחיבור אחד שבתשובת רב האי ורב אלפס הכי דייני, דאפילו במתנה לחוד דבתר נשואין מפסדי. ואיכא לדחוקי דקא משמע לן התם תוספת וכל שכן מתנה דאומדן דעת הוא דמפסדי. אלא אם כן כתב לה שקיבל על עצמו שאפילו תמרוד תטול כמו שאמר הרב בן מיג"ש ז"ל דהתם תנאי ממון הוא וקיים ואין זה צריך לפנים" עכ"ל.

הרי שהודה הרשב"א וקיבל דבריהם, אם כן אפילו במגרש תוך י"ב חודש דכתובה לא מפסדה, אבל מתנה מפסדה, משום דלא יהיב אלא אדעתא למיקס קמיה".

בסיום דבריו מביא האבנ"מ כי למעשה נראה מדברי הרשב"א בכתובות בסוף דבריו כי למעשה חזר בו וקיבל את שיטת הגאונים והרי"ף שכל מורדת מפסידה מתנות, משום שלא כתב לה על מנת כן שתמרוד ותצא, ונקט האבני מילואים שלפי זה האשה מפסידה את המתנות מיד, גם לפני שעברו י"ב חודש, ועדיין לא הפסידה את כתובתה.

דבריו מתאימים לגירסת הב"ש בדברי הרמ"א, ולא כגירסה שלפנינו ברמ"א ובב"י בשם הרשב"א. אם כי

גם הב"ש שגרס כן ברמ"א, תמה עליו מהטור (בסימן פה) שמשמע להדיא שאינה מפסידה עד אחר י"ב חודש. להלן נחזור לדון בדברי הטור בענין זה.

דברי הגר"ג צימבליסט שליט"א בדין זה

בנידון זה האם הפסד מתנות הבעל במורדת הוא באופן מיידי, או רק לאחר שהסתיים ההליך והאשה הוכרזה כמורדת, האריך הגר"ג צימבליסט שליט"א בכמה מקומות, הראשון שבהם הוא בפד"ר (חלק יא עמוד 255). תחילה הביא את מחלוקת הראשונים בדין זה, וז"ל:

"... לפי דברי הטור בסי' פה (בשם הרמ"ה) יוצא שאין המורדת מפסידה את המתנות אלא לאחר שכתבו עליה אגרת מרד שהפסידה כל כתובתה. וכן משמע מדברי המגיד משנה פי"ד מאישות הלכה ט - י, שכתב בדעת הרשב"א וז"ל:

"זהו דין המורדת, לאחר ד' שבתות והמלכה שנייה הפסידה כל כתובתה, עיקר ותוספת, ומה שנתן לה הבעל וכו'".

וכתב שם שכן דעת הרמב"ם. הרי משמע שרק אחרי ד' שבתות והמלכה שנייה שהפסידה את הכתובה, רק אז מפסידה את המתנות שנתן לה הבעל. וכן משמע בטור סי' עז שכתב:

"וכשיוצאת לאחר השנה אין לה לא מנה ולא מאתים ולא תוספת ואפילו בגדים שקנה לה יפשוט מעליה, דאדעתא למישקל ולמיפק לא זבין לה".

משמע שתוך י"ב חודש, שיש לה כתובה, יש לה גם המתנות.

אולם בתשובות הרשב"א ח"א סי' אלף רלה מבואר דמורדת מפסידה המתנות מיד, לפני שהכריזו עליה, וטרם שהפסידה כתובתה. והובא דבריו בב"י סי' עז. (ברמ"א בהגה שם סעי' ב הועתקו דברי הרשב"א בשיבוש). ועיי"ש בב"ש ס"ק יח שכתב על דברי הרשב"א וז"ל:

"ומה שכתב אבל לא מה שכתב לה, ע"י בטור סי' פה לא משמע כן, אלא דוקא כשאין לה כתובה אז אין לה מתנות".

והיינו דברי הטור הנ"ל. וכן מבואר בר"ן בסוגיא דמורדת, שכתב:

"ולדידי לא קשיא לי, דאי הוי תוספת כמתנה כי מגרש מתוך מרדה הפסידה לאלתר, משום דלא אקני לה מעיקרא אלא אדעתא למיקם קמיה, אבל השתא דדמי לכתובה לא מפסדת מיניה לתנא דמתניתין אלא בפחיתת שבעה שבעה ככתובה או בד' שבתות כרבתינו".

הרי דעתו דמתנות היא מפסדת מיד. וכן מבואר ברבנו ירוחם במישרים נתיב כג ח"ח שכתב וז"ל:

"וכתב מורי ה"ר אברהם בן ישמעאל שאשה שאמרה לא בעינא ליה יתן לי גט וכתובה, והוא אומר אנא נמי לא בעינא לך, אבל איני רוצה ליתן גט, מסתברא דאין דנין אותה במורדת להפסידה כלום מעיקר כתובה ונדוניא, אלא מיהו משהינן לה תריסר ירחי אגיטא דלמא הדרי בהו, לאחר שנה כופין אותו לגרש והפסידה תוספת וכל מאי דיהיב לה מדיליה, דאדעתא למשקל ולמיפק לא יהיב לה".

הרי מבואר דאף על פי שאין דנין אותה במורדת לענין שתפסיד הכתובה, כיון שגם הוא אינו חפץ בה, מכל מקום הפסידה המתנות".

האם הפסד המתנות הוא קנס

אחרי שהביא את מחלוקת הראשונים, דן הגר"ג צימבליסט שליט"א בטעם הדבר, מה טעמם של

הסוברים שהפסד המתנות תלוי בהפסד הכתובה, הרי לכאורה הפסד המתנות הוא מכח האומדנא שלא נתן לה על דעת שתמרוד בו, ואם כן לכאורה היה ראוי שתפסיד אותם מיד עם מרידתה, וז"ל:

"והנה שיטת הרמ"ה והטור דכל זמן שלא הפסידה הכתובה לא הפסידה המתנות צ"ע, שהרי כל יסוד הדין שמורדת מחזרת המתנות הוא משום שאומדים דעתו אדעתא דתשקול ותיפוק לא יהיב לה, ואם כן מה זה קשור עם הפסד הכתובה. ולכאורה היה צריך לומר שבכל מורדת, כיון שהיא מבקשת להתגרש ממנו קיימת האומדנא דאדעתא למיפק לא יהיב לה, ועליה להחזיר המתנות ולמה קשרו הרמ"ה והטור את הדבר בהפסד הכתובה.

ואולי אפשר להסביר הדבר כך, דבאמת היה ראוי לומר ששום מורדת לא היתה חייבת להחזיר המתנות, בדומה למה שכתב העיטור אות כ כתובות (לפי הנוסחא שהועתקה בריב"ש סי' שא):

"ושדרו ממתיתבא דמאן דכתיב מתנה לאשתו בשעת נשואין ומגרש לה לא אמרינן כי אקני לה אדעתא למיקם קמיה, אלא מעתה מאן דיהיב מתנה למאן דרחים ליה, ערבא בעי למשקל מיניה דרחים ליה לעלם, והכי נמי מאן דיהיב ליה מתנה לרחמיה ונפל ביניהן איכסא הדרא מתנה, הא לאו טעמא הוא".

והא דהמורדת אכן מפסידה המתנות אין זה אלא מדין קנס שקנסו במורדת, כשם שקנסוה שתפסיד הכתובה.

ולכן סבירא ליה להרמ"ה והטור שרק אחרי שכתבו עליה אגרת מרד, דהיינו לאחר ההכרזות וכו', שקנסוה בהפסד כתובתה, קנסוה גם בהפסד המתנות, אבל כל עוד לא הכריזו עליה וכו', שעדיין לא קנסוה בכתובה, לא קנסוה גם במתנות. ולפי עיקר הדין, אין לה להחזיר המתנות, משום דמאן דיהיב מתנה למאן דרחים ליה ערבא בעי למשקל מיניה דרחים ליה לעלם.

וכן משמע מלשון החתם סופר סי' קמא שכתב וז"ל:

"והנה כללא כיילי הגאונים דשדרו ממתיתבא אפילו סרחה עליו לעולם המתנות שלה, חוץ ממורדת שפוחתין כדרך שפוחתין מכתובתה. משמע שטעם הפסד המתנות הוא מאותו טעם של הפסד הכתובה, דהיינו מטעם קנס".

לדעתו של הגר"ג צימבליסט בפסק דין זה (טרם שחזר בו מטעם זה בפסק דין מאוחר, שיובא להלן), טעמם של הרמ"ה והטור שמורדת מפסידה את המתנות רק לאחר שהוכרזה כמורדת לכל דיניה, הוא משום שמדינא אין סיבה שבאמת תפסיד את המתנות, וכל הפסד זה הוא חלק מהקנסות שקנסו את המורדת, ועל כן הוא תלוי באותם דיני הכרזה התראה והמתנה כמו קנס הכתובה.

אלא שנתקשה בעצמו כי בלשונות הראשונים המובאים לעיל נראה כי טעם ההפסד הוא משום "אדעתא למשקל ולמיפק לא יהיב לה". על כך כתב הגר"ג צימבליסט ליישב בזה"ל:

"ואף שהראשונים ז"ל כתבו בטעם הפסד המתנות משום דאדעתא למשקל ולמיפק לא אקני לה, צריך לומר דאין זה מטעם אומדנא זו בלבד, אלא גם מטעם קנס, וכמו שכתבנו.

והראיה לכך, שהרי ביטוי זה דאדעתא למיפק לא אקני לה מופיע בגמרא רק לענין אלמנה ששמין מה שעליה (כתובות נד, א), והרי התם פשיטא שאינה מחזרת המתנות. הרי לך שטעם זה דאדעתא למיפק אינו מספיק להחזרת המתנות, והגאונים ז"ל השתמשו בביטוי זה לגבי המורדת לנמק למה קנסוה שתפסיד גם המתנות".

לביאורו של הגר"ג צימבליסט בפסק דין זה עיקר טעם הפסד המתנות במורדת הוא משום קנס, ומה שנימקו הראשונים שלא נתן לה אדעתא דהכי, הוא רק תוספת טעם למה לקנוס דווקא בהפסד מתנות.

על כך הוסיף עוד, וז"ל:

"ולפי דברי הרמ"ה והטור הנ"ל נראה שמה שכתוב ברי"ף (יבמות סוף פרק הבא על יבמות) באשה הטוענת בעינא חוטרא לידא וכו' דאינו חייב בתוספת כתובה משום דאדעתא למשקל ולמיפק לא אקני לה, וכן נאמר בשו"ע סי' קנד ס"ו, זה נאמר רק לענין תוספת כתובה ולא לענין מתנות, כי המתנות היא מפסידה מטעם קנס דמורדת וכנ"ל, ובנדון הרי"ף היא אינה מורדת כלל, שהרי בדין כופין אותו לגרשה, ויש לה כתובה, כדאיתא התם. וכבר העלה כן מו"ר הגריש"א שליט"א (זצ"ל - בפסק דין שנדפס בכרך ד עמ' רסה ובכרך ח עמ' רעז) שדברי הרי"ף לא נאמרו אלא לענין תוספת כתובה ולא לענין מתנה, עיין שם".

לדבריו, הדין המובא בסימן קנד כי אשה הבאה על בעלה מחמת טענה שאינו ראוי להוליד, מפסידה היא את התוספת, למרות ששם אינה מורדת, שהרי היא תובעת את זכותה על פי הדין, ואין מקום לקונסה, ושם בהכרח ההפסד הוא רק מכח האומדנא. צריך לומר שאכן שם מפסידה היא רק את תוספת הכתובה ולא את המתנות, ובכך שונה דינה ממורדת, שמפסידה גם את המתנות שקיבלה מבעלה, ודן זה עיקר טעמו משום קנס, ולא מכח האומדנא בלבד.

חילוק בין מורד למורדת

על פי דבריו אלו, ביאר הגר"ג צימבליסט שליט"א (בפד"ר הנ"ל) את מה שכתב החתם סופר (אהע"ז קמא) בשם מהר"א מזרחי ומהר"א ששון כי בעל שמרד על אשתו וגרשה, אינו מחזיר לה את מתנותיה. ומסברא הדבר צריך ביאור, שהרי כשם שאמרו הראשונים כי האומדנא היא שהבעל לא נתן לאשה את מתנותיו על מנת שאחר כך תמרוד בו ותצא, הכי נמי שייכת אותה אומדנא גם לצד השני, כי האשה לא נתנה לו מתנות על מנת שאחר כך ימרוד בה ויגרשנה. וז"ל:

"ועל פי הדברים האלה יש ליישב את הדין המובא בחתם סופר סי' קמא בשם הר"א מזרחי והר"א ששון, שבעל שקיבל מתנה מאשתו ומגרשה בעל כרחה אינו צריך להחזיר המתנה.

ובפסק דין (נדפס בכרך יא עמ' קכח) תמהנו: מאי שנא ממורדת שמכריחה את בעלה לגרשה שצריכה להחזיר כל המתנות, משום דאדעתא למיפק לא נתן לה. וראוי שנאמר כן גם בבעל שמגרש את אשתו נגד רצונה, שעליו להחזיר המתנה שנתנה לו, דלא נתנה לו אדעתא שיגרשנה.

ולפי המבואר ניחא, שכיון שכל היסוד שמורדת מפסידה המתנות הוא מטעם קנס, לכן לא שייך לומר כן בבעל שמגרש את אשתו בעל כרחה, דאין עליו דין מורד ואין לקנסו. ועי' סי' עז ס"א בהג"ה שגם אחרי החרם דרבינו גרשום שאין לגרש בעל כרחה, מכל מקום אם רוצה לגרשה וליתן לה הכתובה אין דינו כמורד. ועיינתי בגוף תשובת מהר"א ששון סי' נה, וראיתי שכתב כעין זה, והביא שם דברי הטור בסי' פה הנ"ל שאינה מפסידה המתנות אלא לאחר שכתבו עליה אגרת מרד, ועל פי זה הסביר דלא שייך כן בבעל המגרש את אשתו, עיין שם".

הגר"ג צימבליסט ציין כאן לדברי מהר"א ששון (תורת אמת סי' נה) במקורם, וז"ל:

"ובנדון דידן בשטר הנדוניא אכתי אהני קל וחומר טובא, משום דהוה אמינא דאפילו דנתרצו שניהם, אדעתא דלמשקל ולמיפק לא יהבי, ולהכי אהני קל וחומר כמו שכל זה מבואר למעיין, וכיון שכן הדרא קושיא לדוכתה דמנא לן בנדון דידן דאפילו שתגרש בעל כרחה דשקיל בעל כל שאר הנדוניא, הא לא ילפינן מהקל וחומר אלא היכא דאינה מתגרשת בעל כרחה.

אלא דכד מעיינינן חזינן דאפילו הכי ילפינן שפיר בנדון דידן שכל שאר הנדוניא לבעל, בתר דדייקינן דברי הטור ז"ל שתלה הדבר במרדה ושכתבו עליה אגרת מרד כו', דמשמע דוקא בכל הנך תנאי הוא דאמרינן דהפסידה מתנתה, הא אם הגירושין היו בשום אופן אחר שלא

מחמת מרד, כגון שהיו אפילו מחמת קטטות ומריבות רבות, ומחמת כן נתגרשה הבעל שלא כרצונו, אפילו הכי מתנתה מתנה. ואם כן גם בנדון דידן נלמוד ונאמר שאף על פי שגרושי הבעל היו מחמת קטטות ומריבות ושלא ברצון האשה רק על כרחא, אפילו הכי המתנה שנתנה לבעל מתנה כיון שהוא לא מרד. ועוד בה דאדרבה היא נקראת מורדת כפי הכתוב בשאלה שיצאה מביתו".

הרי כי המהר"א ששון בנה את דינו על דיוק זה בדברי הטור המובאים לעיל, ששמע בהם שמורדת מפסידה את המתנות רק לאחר שהוכרזה כמורדת על ידי איגרת מרד, ומכך למד שכאשר הבעל מגרש את אשתו בעל כרחא ואפילו מתוך קטטות ומריבות קשות, מכל מקום כיון שאין לו דין מורד, אינו מפסיד את מתנותיו.

ולדברי הגר"ג צימבליסט כל זה בנוי על הבנה זו, שעיקר הפסד המתנות במורדת הוא משום קנס, ולא משום האומדנא לבדה.

מכל הראשונים והפוסקים לא משמע כן

אך יש להעיר, קשה מאוד לומר שזהו הטעם בדין הפסד המתנות במורדת, מכיון שכמובא לעיל באריכות כל הראשונים והאחרונים הביאו את טעם הגמרא במסכת כתובות (נד, א) שעל דעת למשקל ומיפק לא נתן לה.

הבאור כי כל כוונת דבריהם היא רק בצירוף טעם קנס, לעניות דעתי דחוק מאד. אמנם הגר"ג צימבליסט שליט"א באר כך בפסק דינו הנ"ל מחמת דוחק קושייתו, אולם להלן יובא כי בפסק דין מאוחר יותר (פד"ר חלק יד עמוד 27) משמצא ביאור אחר, שב וחזר בו לבאר את טעם הדין כ"פשיטות הלשון" (כלשונו שם) מחמת אומדנא ולא מחמת קנס.

אמנם גם בספר ראש פינה (חלקת השדה סימן צט ס"ק ז) כתב כדרך זו כי עיקר הפסד הוא משום קנס, ובכך יישב את השאלה מדוע אשה שזינתה (כאשר אינה מורדת) לא מפסידה את מתנותיה, וז"ל:

"ענין לעיל סימן עז ס"ק ו דשם (במורדת) צריכה להחזיר כל המתנות. ולכאורה לפי הטעם שכתב כאן דאטו ערבא בעי למישקל דרחים ליה לעולם, שייך גם כן במורדת. וצריך לומר דשם הוא מטעם קנס שמרדה, כמו דקנסינן לה בפחיתת הכתובה וכדומה".

אולם קשה מאד לקבל את פירושו כאשר הוא דחוק בלשונם של כמעט כל הראשונים האחרונים והפוסקים. במיוחד כאשר את קושייתו ניתן לבאר וליישב בדרך נוספת, כפי ששמעתי ממו"ר הגאון רבי בנימין בארי שליט"א. והיא, כי שונה הדין באשה שזינתה, אשר עם כל חומרת הדבר, ניתן להגדיר את המצב ככישלון ונפילה, כאשר במקביל האשה חפצה מצידה להמשיך לחיות עם בעלה ולא מורדת בו. אולם מרידה בבעל הרי היא כפעולה חזיתית כנגדו, ובכהאי גוונא אמרו שעל דעת למישקל ולמיפק לא נתן לה.

סברא זו כבר נאמרה על ידי הגר"ש ישראלי זצ"ל בספר משפטי שאול (סימן יח) וז"ל:

"ואין זה דומה להא דסימן צט שהבעל הוא שמוציאה מביתו, וגם כשסרחה תחתיו, מכל מקום היא מצידה אינה מסרבת להמשיך לחיות אתו, והוא הוא שמוציאה, אף אם זה מסיבת קטטות ומריבות, ואם גם משום שנאסרה עליו, ולא כן בנידון דידן שטוענת שמאוס עליה ואינה יכולה לחיות עמו".

הרי כי אין כל הכרח לדברי הראש פינה שדימה אשה שזינתה לאשה שמרדה, ומשכך אין צורך לדחוק בדברי הרמ"ה והטור שכוונתם לדין קנס.

ובביאור הקשר שבין הפסד הכתובה לאחר כתיבת אגרת מרד ובין הפסד מתנות לדעת הרמ"ה, נראה לומר כי אין הכוונה כי גם הפסד המתנות נובע מקנס כמו הכתובה, אלא שהאומדנא שעל דעת למישקל ולמיפק לא נתן לה, קיימת רק לאחר שנעשו הפעולות ההלכתיות להשיבה לשלום הבית, דרך הפסד הכתובה לאחר כתיבת אגרת מרד, או אז משאבדו הסיכויים להחזירה אליו, אז קיימת האומדנא שעל דעת למישקל ולמיפק לא כתב לה. להלן נרחיב בדרך זו.

הסתירה בדברי הטור

כתב הטור באה"ע ריש סימן קיח (בתקנות הנישואין של קהל טולטולה), וז"ל:

"מי שהיא תובעת לבעלה לגרשה ויצאו הגירושין ממנה, אין לה מן הדין לגבות, זולתי מה שהיא טוענת ויתברר מסכום נדונייתה, ולא נחוש למה שימצא כתוב ממנה בכתובה, כי רוב הכתובות נוהגין בהן להוסיף על מה שיטול הבעל, ולא יחוש הבעל לכתוב ולהוסיף על עצמו מה שלא קיבל, לענין שתשאר נשואה עמו ולא תבקש גירושין, ובענין כזה אמרו חכמינו ז"ל (כתובות נד, א) "כי כתב לה אדעתא למיקם קמיה, אדעתא למיפק ולמיסב לא כתב לה וכו'". ואם תבע הוא הגירושין, אינו יכול לגרשה אלא לרצונה, או לאחר שיפרע לה כל סכום כתובתה עיקר ונדוניא ותוספת".

ממשמעותם של דברי הטור כפשוטם יש ללמוד (והרחבנו בזה במאמר העוסק בדין תוספת כתובה במורדת) כי כאשר האשה היא אשר תבעה את הגירושין, והם יצאו ממנה כי היא היוזמת של הגירושין, הרי בכהאי גוונא על דעת שאשתו תצא ותתגרש ממנו ותקח את תוספתה, לא כתב לה ולא התחייב לה, ורק על דעת להיות עמו כתב לה את תוספתה.

כך גם משמע מהמשך דברי הטור שהבאנו, שכתב **"ואם תבע הוא הגירושין"** חייב הוא גם בתוספת כתובה. הרי שאין כאן פטור מיוחד למקרה שכפו את הבעל לגרש, אלא הכל תלוי מי תבע את הגירושין, אם האשה תבעה אין לה תוספת, ואם הבעל תבע, יש לה תוספת.

מכך יש ללמוד לכאורה כי גם את המתנות מפסידה האשה בכל מקרה בו "יצאו הגירושין ממנה", גם אם לא הוכרזה כמורדת. שהרי דין הפסד המתנות כמורדת ודין הפסד התוספת אחד הוא, ושניהם נובעים מאותה אומדנא שהבעל לא נתן לה מתנות ולא התחייב לה בסכומים נוספים מעבר לעיקר הכתובה "אדעתא למישקל ולמיפק", וכשם שמשמע בטור שאם האשה יזמה ובקשה את הגירושין אין לה תוספת, כך גם לא ישארו בידיה מתנות הבעל.

אלא שהדברים נסתרים מדברי הטור בסימן פה בשם הרמ"ה, אשר מהם למד הב"ש הנ"ל כי רק לאחר י"ב חודש כאשר האשה הוכרזה כמורדת ומאבדת את הכתובה, או אז מפסידה היא גם את המתנות, אבל אם החליט הבעל לגרשה בתוך י"ב חודש, אינה מחזירה את המתנות (שלא כגירסתו של הב"ש ברמ"א שם).

וז"ל הטור (סי' פה):

"וכן הבעל שנתן מתנה לאשתו בין קרקע בין מטלטלים קנתה ואין הבעל אוכל פירות..."

ואם נתאלמנה או נתגרשה שקלה להאי ארעא לבד מכתובתה. ודוקא שנתאלמנה או נתגרשה מן הנישואין אבל מן האירוסין לית לה, שלא כתב לה אלא על מנת לכונסה. ואפילו נתאלמנה או נתגרשה מן הנישואין דוקא שלא מתוך מרדה אבל נתאלמנה או נתגרשה מתוך מרדה לאחר שכתבו עליה אגרת מרד שהפסידה כל כתובתה הפסידה כל מה שנתן לה..."

ומדבריו משמע וכך הביא הב"ש בשמו, שרק כאשר הגדירוה כמורדת וכתבו עליה אגרת מרד, רק אז מפסידה האשה את כל מה שנתן לה הבעל, וזה דלא כפי שלמדנו מדברי הטור בסימן קיח.

ההכרזה כמורדת נצרכת רק במקרה שהאיש רוצה שלום בית

אולם נראה כי אין בדברי הטור כל סתירה, ובשני המקומות עסק הוא בשני מקרים שונים וחלוקים זה מזה. עיקר החילוק מבואר להדיא בדברי הב"י בסימן עז בשם הרשב"א, וז"ל:

"ז"ל הרשב"א בתשובה: על האומרת מאיס עלי או בעינא ליה ומצערנא ליה, מה ששאלתם מה הן גובות מנכסי הבעל, אם הוציא מרצונו בין בזו ובין בזו נותן להם נכסי צאן ברזל, אבל מה שנתן להן משלו אינן נוטלות כלום כיון שהן תובעות להתגרש, דאדעתא למישקל ומיפק לא יהיב.

אבל אם לא רצה להוציא מדעת עצמו אלא מחמת מרדן, בזה יש הפרש ביניהם שמורדת האומרת בעינא ליה ומצערנא ליה כופין אותה בהכרזת ארבע שבתות בבתי כנסיות ובבתי מדרשות ואם לא חזרה בה הפסידה כתובתה... אבל הבאה בטענת מאיס עלי אין כופין אותה בכפיית הכרזה של בתי כנסיות לפי שאנוסה היא זו, אבל משהין אותה י"ב חדש שמא יסור המיאוס מלבה, ותוך י"ב חדש לא איבדה מכתובתה, ואם גירש הבעל מרצונו תוך י"ב חדש גובה כל כתובתה, וכן פירש ר"ח, ואם המתין י"ב חדש ולא חזרה בה הפסידה כתובה ותוספת ונכסי צאן ברזל, ובתשובות רבינו האי והרי"ף שאפילו מה שכתב לה הבעל מתנה לאחר נישואין מפסדת, וכן כתב ר' מיגאש וכן כתב הרמב"ם ז"ל (פי"ד ה"ח), ואין הפרש בין שכתב לה מתנה באחריות ובין שלא כתב לה, דאדעתא דלמישקל ומיפק לא יהיב לה".

כמובא לעיל נחלקו הפוסקים בגירסת דברי הב"י, ולפנינו בשו"ת הרשב"א ישנם תשובות רבות העוסקות בנושא, אך הקרובה ביותר לנוסח שהביא הב"י היא התשובה בחלק ו (סימן עב, כפי שציין המגיה שם, ולא כראש פינה הנ"ל שציין לח"א סימן אלף רלב, עיי"ש שלכאורה שם מבואר דלא כמובא בב"י, ועיי' עוד ברשב"א ח"ב קיב, ח"ד נב, ח"ו עג, ח"ז תיד, ובמיוחסות קל"ח, וברשב"א בכתובות סג, ב וסד, א, ובתשובת הרשב"א שהובאה בכפתור ופרח פ"י, ואכמ"ל בסתירות הרבות ביניהם) וכאן חילק הרשב"א בין אם מיד כאשר האשה מרדה או טענה מאיס עלי, הוציאה הבעל מרצונו, שאז יש לה כתובה אבל מפסידה היא את כל מה שהוסיף או נתן לה משלו, לבין מקרה שהבעל לא רצה להוציאה, אלא שמחמת מרדה של האשה בית הדין נוהג בה בדיני הכרזה והמתנה, שאז אם יבחר הבעל לגרש לפני שעבר הזמן, ועדיין לא הכריזו עליה, בכהאי גוונא האשה גובה הכל, ואינה מפסידה תוספת ומתנות אלא לאחר שעברו ד' שבתות או י"ב חודש כדין.

על פי זה יתבאר היטב גם דברי הטור ואין בהם כל סתירה. שכן דבריו בסימן פה בשם הרמ"ה בדבר הצורך באגרת מרד קודם שתפסיד את המתנות, נאמרו כמורדת רגילה, כאשר האיש מבקש שלום בית, והאשה מורדת בו, או אז זכאית האשה לכל מה שנתן לה ואף לתוספתה, וזאת כפי שיתבאר להלן בכדי שנוכל לקנוס אותה ובדרך זו לנסות להשיבה לשלום בית.

אולם אם בעקבות מרידתה גם הבעל אינו רוצה בה, אין צורך יותר לקונסה כדי להשיבה לביתה, וממילא שוב לא נצרך כל ההליך, להכריז עליה ולקבוע עליה שם מורדת על ידי אגרת מרד, והאשה מפסידה

תוספת כתובתה מיידית משום שאדעתא למשקל ולמיפק לא נתן ולא התחייב לה, ועל כך נאמרו דברי הטור בסימן קיח, כאשר האשה יזמה את הגירושין, והם באו ממנה, והבעל מסכים לגרש מיד, שאז לא נאמרו דיני מורדת כלל, אלא מפסידה באופן מיידית רק תוספת ומתנות, משום שלא כתב ונתן לה על דעת כן.

נחזור ונבאר, לעניות דעתי כל מה שנאמר בדברי הרמ"ה הוא, כי כאשר הבעל מבקש שלום בית, ובית הדין נוקט בהליכי הגדרתה של האשה כמורדת, אז ורק אז כתובתה ותוספתה קיימת כל עוד לא תמו ההליכים, ומשכך, האומדנא לא קיימת קודם לסיום ההליך. הרי ברור שאם עוסק הטור בשם הרמ"ה בכתיבת אגרת מרד, פירושו שהמדובר הוא במקרה שהבעל חפץ להחזירה בדרך זו לשלום בית. אולם כאשר הבעל גם הוא אינו חפץ באשה בעקבות מרידתה ושוב אינו רוצה בה, או אז אין טעם בקיום ההליכים להשבתה של האשה לשלום בית, כיון שגם הוא כבר אינו רוצה אותה. בכהאי גוונא שוב מפסידה את כתובתה, ולפחות את תוספתה מיידית, והאומדנא בעניין המתנות קיימת באופן מיידית ללא אגרת מרד.

טעם הדבר הוא על פי מה שנביא להלן מדברי הגר"ש אלישיב זצ"ל בפד"ר (ח"ח עמ' 323) שביאר את דברי רבינו ירוחם, שבאמת האשה מפסידה מעיקר הדין את תוספת כתובתה מייד במרידתה, אלא שחכמים הותירו מכח תקנתם את חובת תוספת הכתובה, כאמצעי ללחץ על האשה להשבתה לשלום בית, אולם כאשר גם הוא כבר לא רוצה אותה ו"מורד" בה בעקבות מרידתה בו ושוב אינו חפץ בה, שב הדין לעיקרו שמפסידה האשה את תוספתה מיידית. וממילא מתוך אותה האומדנא, עליה גם להשיב את המתנות. להלן יובאו דבריו בהרחבה.

ראיה מדברי הרמ"ה

נראה להוכיח חילוק זה מתוך דברי הרמ"ה, אשר בשמו כתב הטור בסימן פה שרק לאחר כתיבת איגרת מרד מפסידה האשה את המתנות.

נצטט את דברי הרמ"ה (יד רמה ב"ב נא, ב) במקורם, וז"ל:

"... אבל מתנה דלא מידי דמיחייב ביה בתנאי בית דין הוא אלא מדעתא דנפשיה הוא דאקני לה... כל היכא דלא נפקא מרשותיה דבעל בחייו מדעתה לא מפסדה לה. מידי דהוה אתוספת ושאר מתנות דמיכתבין גו כתובה דלא הוה מיחייב בהו בתנאי בית דין, דכל היכא דלא מרדה ביה מחיים אף על גב דגביא כתובתה לאחר מיתה שקלה לה לבד מכתובתה, וכל שכן מתנתה דאפילו בחיי בעל נמי ברשותה קיימא למיכל פירי..."

והיכא שנתאלמנה או נתגרשה מן הנשואין דקאמרינן דאית לה, הני מילי היכא דנתאלמנה או נתגרשה [שלא מתוך מרדה, אבל נתאלמנה או נתגרשה] מתוך מרדה, לבתר דכתבי עלה אגרת מרד דאפסדתה לכולה כתובתה. אי אקני לה מקמי הכין מידי בין בשטר בין בעל פה מפסדה ליה מחמת מרדה, דכי אקני לה אדעתא דמיקם קמיה אדעתא דמשקל ומיפק לא אקני לה כדברירנא בפרק אף על פי (כתובות סג, א) גבי דיני דמורדת".

כשנדייק בלשונותיו של הרמ"ה נראה שבתחילת דבריו כתב כי התנאי להשארות המתנות אצל האשה, ולחיוב תוספת כתובה, הוא "דלא נפקא מרשותיה דבעל מדעתה". פשוט לשון זו מורה, בדומה ללשונו של הטור בסימן קיח, כי בכל מקרה בו הגירושין באו "מדעת האשה" אין לה מתנות ותוספת, וגם בהמשך כתב שרק "כל היכא דלא מרדה ביה" נשארות המתנות בידה, ואילו בקטע הבא (המצוטט כאמור בטור) כתב

שרק לאחר שכתבו עליה איגרת מרד מפסידה היא את התוספת והמתנות.

מכך יש ללמוד כיישוב האמור, כי למרות שיסוד הדין ועיקרו הוא כי כל שהאשה יזמה את הגירושין והביאה אותם במרידה, מפסידה היא את המתנות והתוספת, מכל מקום אם לא גירש אותה הבעל מיד וביקש שלום בית, ובעקבות כך נזקק בית הדין לתקנת חכמים ופתיחה בהליך של מורדת, כעת הדין תלוי בדיני מורדת, וכל עוד לא יעבור הזמן הנצרך ולא תוכרז כמורדת, עדיין יש לה את תוספת הכתובה והמתנות.

הטעם שבשניהם מורדים מפסידה תוספת כתובה מיד

כפי שצויין לעיל, מקור הטעם להגדרה מחודשת זו נמצא בפסק דינו של הגרי"ש אלישיב זצ"ל (פד"ר ח"ח עמ' 323) שם נכתב בזה"ל:

"והנה באשה שמרדה בבעלה קיימא לן דאינה מפסדת כתובתה אלא אם כן התרו בה והכריזו עליה בבתי כנסיות ובבתי מדרשון ד' שבתות, לפי דינא דגמרא (או לפי המשנה בהפחתת ז' דינרים כל שבוע), ובטרם עשו לה את הסדר הזה גובה כתובתה, כולל גם תוספת כתובה, ולכאורה מדין קל וחומר איכא למילף, דבמקרה וגם הבעל מורד באשתו, שלא תפסיד כתובה ותוספת. וז"ל רבינו ירוחם (משרים נתיב כב ה"ח):

"וכתב מורי הראב"א כי נראה לו שאשה שאמרה לא בעינא ליה יתן לי גט וכתובה, והוא אומר אנא נמי לא בעינא לה אבל איני רוצה ליתן גט, מסתברא דאין דנין אותה כמורדת להפסידה כלום מעיקר כתובה ונדוניא. ומיהו משהינן לה תריסר ירחי אגיטא דילמא הדרי בהו ולאחר שנה כופין אותו לגרש והפסידה תוספת וכל מאי דיהיב לה מדיליה דאדעתא למישקל ולמיפק לא יהיב לה".

ולפי האמור, לכאורה הדברים תמוהים, כשאשה היא המורדת בבעלה אינה מפסדת תוספת כתובה כל עוד ולא הכריזו עליה, ואם גם הוא מורד בה, אז מפסידה לאלתר את תוספת הכתובה, ומשום דאדעתא למישקל ולמיפק לא יהיב לה, וכלפי לייא".

הגרי"ש אלישיב עוסק בחידושו של רבינו ירוחם בדין בעל ואשה אשר שניהם אינם חפצים זה בזה, וכתב רבינו ירוחם כי כאשר האשה לא רצתה בבעלה בראשונה, ואז גם הוא כבר אינו רוצה בה, בכהאי גוונא האשה מפסידה את תוספת הכתובה, גם בלי קיום סדר ההכרזות וההתראות, משום שהבעל לא כתב לה תוספת אדעתא למישקל ולמיפק מרצונה. על כך תמה הגרי"ש, כיצד יתכן שאשה המורדת לבדה בבעלה, אינה מפסידה את התוספת אלא לאחר שהכריזו עליה כדין, ואילו כאשר גם הבעל מורד ואינו חפץ בה, או אז מפסידה האשה את התוספת מיד.

ובמסקנתו כתב לביאור דברי רבינו ירוחם בזה"ל:

"ועל כן נראה לומר דההבדל הוא בזה, במקום שהאשה היא המורדת בבעלה והבעל רוצה באשתו, הרי כל ההכרזות והתראות שנאמרו במורדת, וכל התקנות הללו לא באו אלא ללחוץ עליה שתמלך בדעתה ותשוב לחיי שלום עם בעלה, ולכן אם הבעל מגרשה בטרם נגמרו כל הפעולות הללו חייב לשלם לה כתובה ותוספת כתובה, מה שאין כן במקרה וגם הבעל לא רוצה בה הרי אין מקום לתקנה זו, וממילא קם דינא שמכיון שהיא לא רוצה אותו, הרי אדעתא למישקל ולמיפק לא יהיב לה תוספת כתובה".

ביאר כאן הגרי"ש אלישיב זצ"ל, כי מעיקר הדין אשה מורדת מפסידה את הכתובה ותוספת כתובתה מיידית, אלא שבכהאי גוונא שיש סיכוי שתועיל ההתראה וההכרזה להשיב את האשה לשלום בית, אז

חידשו חכמים את חוב הכתובה ותוספת הכתובה, ויצרו אותו מחדש שלא מן הדין, כדי לקנסה בו בהתראה והכרזה, ולנסות להשיבה לשלום בית. אבל במקרה שלא שייכת ההתראה, שב וחזר עיקר הדין שאין למורדת תוספת כתובה מעיקרא.

ומכאן מקור ובית אב לחילוק שלמדנו לעיל מדברי הרשב"א והטור, כי במורדת רגילה כאשר האיש מבקש שלום בית, והאשה מורדת בו, כל זמן שלא התקיים כל ההליך ועדיין לא הוכרזה האשה כמורדת, זכאית האשה לכל מה שנתן לה ואף לתוספתה, בכדי שנוכל לקנוס אותה ודרך זו לנסות להשיבה לשלום בית. אולם אם בעקבות מרידתה גם הבעל אינו רוצה בה, אין צורך יותר לקנוס כדי להשיבה לביתה, וממילא שוב לא נצרך כל ההליך, להכריז עליה ולקבוע עליה שם מורדת על ידי אגרת מרד, ואז האשה מפסידה את תוספת כתובתה מיידית, משום שאדעתא למשקל ולמיפק לא נתן ולא התחייב לה.

כשאין צורך וטעם בהכרזות, מפסידה תוספתה ומתנותיה גם ללא ההליך

מצינו פרשנות זו בטעם דין ההמתנה להתראות והכרזות במורדת, בפסק דינו של הגר"ח א"ג צימבליס שליט"א (בפד"ר חלק יד עמוד 27), שם חזר בו מדבריו בפסק הדין שהבאנו לעיל (פד"ר ח"א עמוד 255) כי הפסד המתנות במורדת הוא משום קנס, וכאן חזר בו שלא זה הטעם, וביאר בזה"ל:

"והנה כל הויכוח בין הצדדים אם יש להחיל על האשה שם מורדת הלא הוא לענין החזרת המתנות, דאילו לענין הכתובה בלאו הכי הפסידתה, שהרי הודתה שזינתה, ולחובתה היא נאמנת, כמבואר בשו"ע סי' קטו ס"ו, ואם יביא הבעל עדים שגרה יחד עם אותו גבר תפסיד הכתובה גם מבלי הודאתה... ומלבד כל האמור נראה עוד דבנידוננו הפסידה את כתובתה מיד מדין מורדת, וכן עליה להחזיר לו מיד את המתנות כדין המורדת, מהטעם שיתבאר לפנינו בע"ה.

דהנה באמת היה ראוי שכל מורדת תפסיד את כתובתה מיד, שהרי כל ענין הכתובה הוא שלא תהא קלה בעיניו להוציאה. ובמורדת לא הוא מוציא אותה אלא היא מוציאה אותו, וכלשון החזו"א סי' סט סק"ד:

"כיון שהיא מואסת בו ודאי היא יודעת דאין לה זכות לתבוע כתובה, דאיהי מגרשת ליה לדידיה, וכהאי גוונא ראוי שתתן לו כתובה וכדאמר גיטין מט, ב".

וכל מה שאמרו חז"ל דמורדת לא הפסידה הכתובה אלא אם כן עשו בה הכרזות והתראות וכו', היינו משום שכיון שתקנו חז"ל להשהות הענין, להכריז עליה ולהתרות בה כדי לאלצה לחזור ממירדה ולשוב אל בעלה (ולכן לא הצריכו הכרזות אלא באומרה בעינא ליה ומצערנא ליה ולא באומרת מאיס עלי, משום דבמצערנא ליה יש יותר סיכויים שתחזור בה, מה שאין כן במאיס עלי, אך גם במאיס עלי יש דעות שמכל מקום צריך התראה והמלכה ושהיית י"ב חודש, והכל מטעם זה, שמא תחזור בה), לכן כל עוד לא עשו בה כל הסדר הזה הרי זה נחשב שהבעל מוציא אותה ולא שהיא מוציאה אותו, דאם מפאת מירדה היה עליו להמתין שמא יועילו ההכרזות וכו', ומשלא המתין איהו דאפסיד אנפשיה והרי זה כמגרשה מרצונו ויש לה כתובה.

ולפי זה במקרה שברור לנו שאין שום סיכויים לשלום בית, והאשה תישאר במירדה, כגון בנידוננו שאין אנו מכריזים עליה ואין אנו משתדלים לעשות שלום בית, משום שמצוה לגרשה וכנ"ל, הרי אין כאן מה להמתין ומיד הרי זה נחשב שהיא המוציאה אותו, וממילא אין לה כתובה.

וסמוכין לדברינו מצאתי בתשב"ץ ח"ג סי' פו וז"ל שם:

"כיון שמוציא אותה מן הדין מאותו מקום למקום זה, אם נמנעה אין לה כתובה כדין לעלות ושלא לעלות וכו', ואינה צריכה התראה אלא במורדת במקום דירת הבעל כדי לביישה ותשוב, אבל זה שרוצה לצאת והיא הפכה עורף, גלתה דעתה שלא תשוב לעולם ואין אוסרין אותה בכאן מפני קשיות עורף, כיון שאין לה כתובה אין לה תוספת וכו'".

והנה התשב"ץ עצמו כתב שם "שזו כיון שהדין נותן לכופה לצאת והיא אינה רוצה הרי היא מורדת דאומרת בעינה ליה ומצערנא ליה", ומכל מקום כתב שהפסידה הכתובה מיד ואין צריך בהכרזות וכן מבואר בבירייתא כתובות קי, ב: "הוא אומר לעלות והיא אומרת שלא לעלות וכו' תצא בלא כתובה". משמע מיד בלא שום הכרזות, משום ש"גילתה דעתה שלא תשוב לעולם", וביאור הדבר הוא כמו שכתבנו, שכיון שאין סיכויים שתחזור ממירדה הרי זה נחשב מיד כאילו היא מוציאה אותו, ולכן אין לה כתובה".

והנה אחרי הקדמה זו, הוסיף הגר"ג צימבליסט כי על פי זה יתבאר דברי הטור שכתב שמורדת אינה מאבדת את מתנותיה עד אחר שכתבו עליה אגרת מרד, למרות שטעם ההפסד המתנות הוא משום האומדנא שלא נתן לה על דעת שתמרוד ותצא, ולא משום קנס (ושלא כדרכו בפסקו הראשון כנ"ל), והרי טעם זה שייך אף אם גירשה קודם שהוכרזה כמורדת, וז"ל:

"ועל פי הדברים האלה נראה להסביר את שיטת הראשונים שאין המורדת חייבת להחזיר המתנות אלא אם כן עשו בה ההכרזות וכו' והפסידה הכתובה, וכפי שהבאנו בפסק דין שבכרך יא עמ' 255.

ובאותו פסק דין הסברנו שיטתם שסוברים הם שכל עיקר דין החזרת המתנות הוא קנס שקנסו את המורדת, ולכן זה תלוי בהפסד הכתובה, שכל עוד לא קנסוה על הכתובה לא קנסוה על המתנות, עיין שם.

אולם לפי הדברים דלעיל אפשר להסביר בדרך יותר פשוטה, והוא דבאמת טעם החזרת המתנות הוא כפשוטו מחמת האומדנא דאדעתא למשקל ומיפק לא אקני לה, אולם במה דברים אמורים כשהיא מוציאה אותו, דהיינו כשהיא מכריחה אותו לגרשה, מה שאין כן כשהיא מוציאה מרצונו, אין כאן האומדנא הנ"ל והמתנות שלה (ועיי' סי' צט ס"ב שכל שמוציאה שלא מדעתה, אפילו סרחה עליו אינה מחזרת המתנות ועיי' פת"ש שם סק"ז). ומטעם זה כל זמן שלא הכריזו עליה וכו' יש לה כתובה משום דנחשב כמוציאה מרצונו וכנ"ל, הכי נמי אינה מחזרת לו המתנות, דכיון דנחשב כמוציאה מרצונו וכנ"ל, אין כאן האומדנא דאדעתא למשקל ולמיפק לא אקני לה.

ולפי זה בנידוננו שקבענו שמפסדת הכתובה מיד ואין צורך בהכרזות, משום שאין סיכויים לשלום בית ונחשב מיד כאילו היא מוציאה אותו. אם כן מטעם זה עצמו עליה להחזיר המתנות, דאדעתא למשקל ולמיפק לא אקני לה, וכמו שנתבאר.

... העולה מן המבואר בקצרה: בנידוננו שאין מקום להכרזות והתראות משום שאין כאן מקום לשלום בית, יש להחיל מיד על האשה דין מורדת, הן לענין הפסד הכתובה והן לענין החזרת המתנות. ולפי זה אם יתברר לנו שהרכוש שעל שם האשה נקנה מכספו של הבעל, כי אז עליה להחזיר לו עתה כאשר מרדה בו".

דברי הגר"ג צימבליסט שליט"א בהבנת דברי הטור תואמים ביסודם את דברי הגרי"ש אלישיב זצ"ל בהבנת דברי רבינו ירוחם.

מצינו כעין סברא זו בדברי הרא"ה

יש לציין כי מעין סברא זו, מצינו בדברי הרא"ה (כתובות סג, ב) לענין עיקר כתובה, לבאר את השיטה הסוברת כי במאס עלי מפסידה כתובה לאלתר, למרות שבמורדת דבעינא ליה ומצערנא ליה הדין הוא שרק פוחתין

לה מכתובתה שבעה דינרים בכל שבוע, וז"ל :

"ומיהו לפום נוסחי דכתיב בהו אבל אמר מאיס עלאי לא כפינן ליה, איכא לפרושי הכי, למימרא דוודאי בין במורדת בין באומרת מאיס עלאי, שורת הדין היתה בשתייהן להפסיד כתובתן לאלתר, וכל דכן הוא, מהא דמנינן לקמן דיוצאות בלא כתובה.

אלא דבמורדת דאמרה בעינא ליה ומצערנא ליה, כלומר רוצה אני בו, אלא שרצוני לצערו שלא לשמש עמו כל זמן שהוא רוצה, מכיון שהיא רוצה בו, חסו חכמים עליה שלא להפסידה כל כתובתה לאלתר ולפוטרה בולא כלום, ולהטיל שלום ביניהן קנסוה לפחות מכתובתה שבעה דינרין לכל שבת ושבת, שמא תחזור בה, והיינו כפיה דידיה, שיותר משהיא רוצה הוא רוצה לגרשה, אי לאו משום כתובתה, וכפינן ליה דלאו כל כמיניה לפוטרה לאלתר בולא כלום, אלא אינה מפסדת בשבת אלא שבעה דינרין.

אבל מאיס עלאי, שהיא אומרת שאינה רוצה בו כלל, שהוא מאוס עליה, ואין דעתה סובלתו, לא כפינן ליה, דכיון דאמרה מאיס עלאי, תקנתא למאיסותא ליכא, ומסתמא תו לא הדרה בה, ומוקמינן לה אדינא, והרשות בידי לפוטרה בולא כלום, והפסידה לאלתר כל כתובתה בין בגירושין בין באלמנות, ואף על פי שחזרה בה בעודה תחתיו, הפסידה הכל לאלתר, ותו לית לה תקנתא. ומר זוטרא אמר אפילו אמרה מאיס עלאי, כפינן לה במורדת, למימרא דבהאי נמי לאו כל כמיניה לגרשה ולפוטרה בולא כלום, אלא פוחתין לה שבעה דינרין לכל שבת".

הרי מצינו כאן את עיקרה של סברת הגרי"ש ומעין חילוקו, כאשר הרא"ה חילק בזה בין מורדת דמצערנא ליה שלמרות שמעיקר הדין היה מן הראוי שתפסיד כתובה, תקנו חכמים שלא תפסידנה עד עבור זמני התקנה, בכדי שאולי יועיל הדבר להטיל שלום ביניהם. בעוד במורדת האומרת מאיס עלי שכפי הנראה אין סיכוי שתחזור בה, בכהאי גוונא נשאר הדין כי מפסידה האשה את כתובתה מיידית.

לדעת הלב אריה דין החזרת מתנות ללא הכרזות תלוי במחלוקת שו"ע ורמ"א בהלכות יבום

והנה, ראיתי שבספר לב אריה (סימן יב) להגר"א הורביץ זצ"ל (אב"ד ת"א) בנושא: "בענין מורדת בלי הכרזה", כתב לתלות נידון זה של החזרת מתנות ללא הכרזה כמורדת, במחלוקת השו"ע והרמ"א בהלכות יבום (סי' קסה ס"ב), וז"ל :

"יש לעיין במורדת שזנתה תחת בעלה, דאין להתרות בה כדי לאלצה שתחזור לבעלה ואם לא תחזור נכריז עליה כמורדת, מכיון שאסורה לבעלה. האם דינה כמורדת ומפסידה זכויותיה אף שלא הכריזו עליה, משום שהיא גרמה במעשיה שלא יוכלו להכריז עליה, או שמא כיון דקיימא לן דמורדת מפסידה זכויותיה רק לאחר הכרזה כדאיתא בשו"ע אה"ע (סימן עז סעיף ב), אם כן דין הוא דרק לאחר הכרזה הפסידה, וכל זמן שלא הכריזו מאיזה סיבה שתהיה איננה מפסידה זכויותיה.

נראה שהדין תלוי במחלוקת המחבר והרמ"א בשו"ע אה"ע (סימן קסה סעיף ב), דאיתא שם כך :

"יבמה שנדרה הנאה מיבמה בחיי בעלה וכו' כופין אותו שיחלוץ לה, ואם נדרה לאחר מיתת בעלה מבקשין ממנו שיחלוץ לה, וכן אם נתכוונה בנדרה אפילו בחיי בעלה כדי שלא ייבם אותה מבקשים ממנו שיחלוץ לה".

וכתב הרמ"א :

"ויש אומרים שאם רקקה לפני האחים או כדומה לזה, וגרמה שאסורה לייבם, אין לה דין מורדת, הואיל ואי אפשר לה לייבם מעכשיו".

וכתב הבית שמואל שם (סק"ו) על דברי השו"ע דמבקשים ממנו לחלוץ לה :

"ואם אינו רוצה (היבס), דינה כמורדת, כיון שהיא גרמה לאסור עליו, אף על גב שאין תקנה לדבר מכל מקום דינה כמורדת, בשני דינים אלו דכוונתה היתה על היבס. והמחבר כתב בסתם ומבקשים ממנו וסמך עצמו על ריש סימן זה כשהיא אינה רוצה להתייבס דדינה כמורדת, והיינו מה שכתב בסמוך בהגהות בשם יש אומרים דאין לה דין מורדת, היינו הרשב"א סבירא ליה כן, כל שאין תקנה לדבר אין לה דין מורדת" עכ"ל.

ובביאור הגר"א שם (סק"ב) כתב לבאר דברי הרמ"א :

"ויש אומרים וכו' ז"ל הרשב"א לא מצינו שכותבין אגרת מרד אלא כדי שתחזור בה, אבל זו שנאסרה לא, כיון שאי אפשר להתייבס, ותדע שאין לך גורמת יותר ממזנה ולא הפסידה בלאותיה, וכו'".

מפורש בדברי הרשב"א שאף שלא שייך להכריז עליה ולאצלה שתתייבס בכל זאת אין כותבין עליה אגרת מרד למרות שהיא שגרמה לכך שלא תוכל להתייבס, וראיתו מאשה מזנה שאין לך גורמת יותר ממנה, ובכל זאת אינה נעשית מורדת ולא הפסידה בלאותיה, נמצא לדברי הרשב"א מאי דקיימא לן דמורדת מפסידה זכויותיה לאחר הכרזה, הוא דין מסויים דדוקא לאחר הכרזה מפסידה זכויותיה, וכל שלא הכריזו עליה אף שהיא הגורמת לכך איננה מפסידה זכויותיה, וכך היא שיטת הרמ"א.

ולדברי הבית שמואל שיטת המחבר שאם אין מקום לתקן הדבר דינה כמורדת אף בלא הכרזה, ואף על פי שגם ביבמה כדי להחיל עליה דין מורדת יש צורך בהכרזות ולהמלך בה כדאיתא בשו"ע (סימן עז סעיף ב). נמצא דלדבריו אין ההכרזה מעכבת חלות דין מורדת, ובמקום שאי אפשר לאצלה לחזור לבעלה מטעם מסויים חל עליה דין מורדת אף בלא הכרזה.

ועלה בידנו דהנידון הנ"ל אם יכול לחול דין מורדת קודם הכרזה במקום שאי אפשר להכריז, תלוי בפלוגתת המחבר והרמ"א הנ"ל.

נמצא כי לשיטת הלב אריה, דברינו לעיל על פי שיטת הגריש"א והגר"ח ג צימבליסט, תלויים במחלוקת השו"ע והרמ"א, וכי לדעת הרמ"א כל זמן שלא הוגדרה האשה כמורדת ממש לא הפסידה זכויותיה, אף אם מניעת ההליך וההכרזות נגרם באשמתה, ואפילו מחמת שזינתה.

לפי זה לכאורה יהיה הדין למעשה לענין החזרת מתנות, כי כאשר האשה זינתה, או כאשר גם הוא אינו רוצה בה ולכן אין טעם בהכרזות, אשר נועדו רק בכדי לגרום להם לחזור לשלום בית, ולכן אין להם מקום כאשר אין סיכוי לשלום בית, משום שהאשה נאסרה עליו, או מכל טעם אחר, או אז לדברי הלב אריה שתלה דין זה במחלוקת השו"ע והרמ"א, הרי למעשה יהיה הדין כי לא הפסידה האשה את זכויותיה ואינה חייבת להחזיר את המתנות, מכיון שהדבר תלוי במחלוקת השו"ע והרמ"א ולא ניתן להוציא המתנות מתחת ידה.

יתכן שהרמ"א לא חלק בדין זה

אמנם לכאורה דבריו צ"ע, ונצטט את דברי השו"ע והרמ"א שם (סי' קס"ב) במלואם :

"יבמה שנדרה הנאה מיבמה בחיי בעלה, או שנדרה הנאה מכל היהודים, כופין אותו שיחלוץ לה. ואם נדרה לאחר מיתת בעלה, מבקשים ממנו שיחלוץ לה. וכן אם נתכוונה בנדרה אפילו בחיי בעלה, כדי שלא ייבס אותה, מבקשים ממנו שיחלוץ לה.

הגה, היה יבמה כהן, והלכה ונתקדשה לאחר כדי שלא יוכל ליבמה, דינה כאלו נדרה הנאה ממנו. ומכל מקום אין כופין אותו לחלוץ, הואיל והיא גרמה שאסורה לו (תשובת הרשב"א סי' תתב), ויש אומרים שאם רקקה לפני האחים או כדומה לזה, וגרמה שאסורה לייבם, אין לה דין מורדת הואיל ואי אפשר לה לייבם מעכשיו (רשב"א אלף רב).

וכתב הבית שמואל שם (סק"ח) בזה"ל:

"ויש אומרים שאם רקקה וכו', החידוש הוא לדעת הרשב"א כל שאין תקנה לדבר אין דינה כמורדת. קשה למה לו לכתוב דין חדש ולא כתב בקיצור בנתקדשה לאחר דאין דינה כמורדת. ועיין בלבוש שכתב ברקקה דוקא סבירא ליה לרשב"א דלא הוי מורדת, דיש לומר דלא ידעה שאם תרוק אסורה ליבם, משמע שנתקדשה דינה כמורדת".

הרי שנתקשה הבית שמואל שאם אכן דעת הרמ"א היא שבכל מקרה בו אין תקנה לדבר, אין דנים אותה כמורדת, למרות שהדבר קרה מחמתה (וכמו שכתב הב"ש קודם לכן בסק"ו הנ"ל, כשעסק בדעת השו"ע), אם כן למה עבר הרמ"א למקרה חדש של יבמה שרקקה (ועל ידי זה נאסרה על היבם) ולא המשך וכתב דן זה על אותו מקרה שעסק בו קודם, כאשר היבמה נתקדשה לאחר. על כך תירץ הב"ש שאכן בלבוש כתב שדוקא במקרה שהיבמה רקקה פסק הרמ"א שאינה נחשבת למורדת, מאחר ויתכן כי עשתה כן לפי תומה, ולא ידעה שעל ידי זה תיאסר ליבם.

נמצא שבמקרים שידעה והתכוונה למרוד בו כמו נדרה הנאה או נתקדשה המובאים שם בשו"ע לפני כן, גם לדעת הרמ"א היא נחשבת למורדת כאשר אין תקנה לדבר ואין מחלוקת בכך. ואם כן נדחו לכאורה דברי הלב אריה שתלה הדבר במחלוקת השו"ע והרמ"א.

אמנם הלב אריה ביסס את דבריו על דברי הב"ש בסק"ו, ועל ביאור הגר"א שצטט ממנו את תחילת הדיבור, ושם כתב הגר"א עוד בהמשך להדיא שהרשב"א סובר את דבריו בכל המקרים וגם במקרים שהתכוונה למרוד בו. וכך באמת משמע ברשב"א עצמו וכמו שכתב לתמוה על דברי הב"ש והלבבוש, בספר ראש פינה – עקבי הבית, וז"ל:

"בלבוש לא כתב דוקא ברקקה, רק שכתב הטעם משום דיש לומר דלא ידעה, ולזה כתב הב"ש דיש לומר לפי זה דוקא ברקקה.

אבל באמת דבריו תמוהין, דהרי מה שנרשם כאן ברמ"א רשב"א... בסי' אלף רב מצאתי תשובה זו וז"ל:

"שאלת, העושה מאמר ביבמתו וחזרה וקיבלה מאמר מאחיו ואסרה עצמה על שניהם, או שרקקה דקיימא לן שנאסרה, מי דיינינן לה במורדת כאילו נדרה הנאה כו'. תשובה, כל כי האי לא מצינו שכותבין עליה מרד, שאין אגרת מרד אלא כדי שתחזור בה, אבל זו שרקקה או שעשו בה מאמר אחר מאמר שרבנן הוא דאסרו, ולמה יכתבו, הלא אי אפשר להתייבם מעתה. ותדע, שהרי אין לך גורמת לאסור על בעלה יותר מהמזונה, ואפילו הכי אין דנין אותה כמורדת כו'", עכ"ל בקיצור.

והרי להדיא שלא דוקא ברקקה דן כן הרשב"א, רק אף בנתקדשה. ודברי הב"ש וגם דברי הלבבוש תמוהין...

אלא שבאמת בראש פינה קיצר והביא רק חלק מתשובת הרשב"א, אשר הובאה גם בב"י במקום, והרשב"א שם (ח"א סימן אלף רב, ובב"י) סיים וכתב טעם נוסף שנוגע רק למקרה של רקקה, וז"ל:

"וכל שכן בשרקקה, דהא אפילו לא נתכוונה אסורה עליו משום גזירה שמא יאמרו כבר חלצה ורקקה אחר חליצה הוא. וכדאיתא בפרק מצות חליצה (דף קה) ואם אתה מפסידה כתובתה לקתה מדת הדין בכך".

הרי שלמרות שאכן תשובת הרשב"א עסקה הן במקרה שקדשה עצמה לאחר, ובין במקרה שרקקה לפניו, ודעת הרשב"א כי בשני המקרים אין לה דין מורדת מאחר ואין תועלת בדבר, מכל מקום הוסיף הרשב"א טעם נוסף הנוגע רק למקרה שרקקה לפני היבם.

והנה הבית שמואל בסק"ו בו עסק בביאור דברי השו"ע ביאר שחידושו של השו"ע הוא שגם כאשר אין תקנה ותועלת בדבר מכל מקום נחשבת כמורדת ומפסידה כתובתה, ציין על כך שזה דלא כדעת הרשב"א המובאת ברמ"א. אך בהמשך דבריו של הרשב"א בסק"ח כאשר עוסק הוא בדברי הרמ"א עצמו, כתב בעצמו שלכאורה דעת הרמ"א לפסוק כרשב"א שאין היבמה נחשבת כמורדת כאשר אין תקנה לדבר, אך נתקשה שאם כן היה הרמ"א ממשיך וכותב דין זה על אשה שנתקדשה, כמו הרשב"א עצמו, ולמה עבר הרמ"א לכתוב דין זה על מקרה חדש של רקקה, ומזה הוכיח כמו שמבואר בלבוש, שבאמת לא פסק ברמ"א כדעת הרשב"א בעיקר דינו, אלא רק במקרה של רקקה שיש בו טעם נוסף, כפי שכתב הרשב"א עצמו משום שאולי לא ידעה היבמה שהיא נאסרת בכך.

ואמנם הלב אריה ביסס את דבריו על דברי ביאור הגר"א שצטט ממנו את תחילת הדיבור, ושם כתב הגר"א עוד בהמשך להדיא שהרשב"א סובר את דבריו בכל המקרים וגם במקרים שהתכוונה למרוד בו.

אך באמת גם בבהגר"א בהמשך מבואר שאף אמנם שכן היא דעת הרשב"א, מכל המקום הרמ"א לא פסק כך. נצטט את דברי הגר"א שם:

"ויש אומרים כו', ז"ל הרשב"א לא מצינו שכותבין אגרת מרד אלא כדי שתחזור בה אבל זו שנאסרה לא כיון שאי אפשר להתייבם, ותדע שאין לך גורמת יותר ממזנה ולא הפסידה בלאותיה, ועוד נודרת הנ"ל שלמד הרי"ף ממנה למורדת חולקין הכל עליו כנ"ל דאם כן קשיא דשמואל אדשמואל, ועוד שרש"י פירש בענין אחר והוא הנכון, וכל שכן בשרקקה דלא נתכוונה לאסרה עליו.

ולפי זה הוא הדין בכל הנ"ל שאין לה דין מורדת. אלא שהרב חושש בפסק הרי"ף שנקראת מורדת, רק ברקקה שלא נתכוונה כנ"ל".

הרי שאכן כתב הגר"א כדעת הרשב"א שכתב שברקקה אין לה דין מורדת, שכוונתו כמבואר בדבריו רק ש"כל שכן בשרקקה..." אבל גם בכל המקרים שנזכרו שם לעיל גם בנתכוונה למרוד ביבם, מכל מקום בכל המקרים שאין תקנה אין לה דין מורדת. אבל סיים הגר"א שהרמ"א לא פסק כן, מחמת דברי הרי"ף שנודרת נחשבת כמורדת, ורק ברקקה פסק את דינו של הרשב"א מטעמו השני מחמת שנאסרת גם אם לא נתכוונה, ובכהאי גוונא אי אפשר להחשיבה כמורדת. וזה כדברי הלבוש וכמסקנת הרשב"א.

אמנם בערוך השולחן שם (סעיף יב – יג) נקט לא כך, אלא שדעת הרמ"א לפסוק כרשב"א בכל דבריו, וז"ל:

"וכתב רבינו הרמ"א בסעיף ב... עכ"ל. ביאור דבריו דהנה להפוסקים דמצות יבום קודמת אם אין רצונה להתייבם לאחד מהאחים כשאחד מתרצה לייבמה או לגדול האחים כשרוצה לייבמה ואין לה טענה מספקת מה שאינה רוצה ביבום דינה כמורדת, כמו שכתבו בטור ושו"ע סעיף א עיי"ש, וכותבין עליה אגרת מרד ונוהגין בה כמו שכתבנו בסי' עז בדין מורדת בבעלה והוא הדין כשמורדת ביבם... ולזה אומר דברקקה לפני האחים שאין תקנה לזה, אין לה דין מורדת אפילו לא נתרצה לחלוץ.

והטעם דדין מורדת לא שייך אלא כשביכולתה לחזור בה, מטילין עליה דין מורדת כדי שתחזור בה... מה שאין כן ברקקה אי אפשר לתקן, לכן אין תועלת אם נעשנה למורדת. והוא הדין בנתקדשה לאחר, שהרי אין תועלת כמו ברקקה.

וזה שלא כתב דין זה אנתקדשה לאחר, משום דבאמת בענין זה אנו דנין אותה יותר ממורדת, שהרי אנו כופין את המקדש שיגרשנה אף שאין שום תועלת להיבם בזה, כדי שלא יהיה חוטא נשכר כמו שכתבנו בסי' קנט, ואיך יכתוב שאין לה דין מורדת הרי קנסינן לה, אבל ברקקה אין עושין לה כלום. אמנם בעיקר דיני מורדת שוין הן נתקדשה ורקקה (כן נראה לי, ואתי שפיר מה שטרחו בזה הב"ש שם וסק"ח והגר"א סקכ"ב ע"ש ודו"ק).

הרי שאכן דעת הערוך השולחן היא כמו שנקטו הראש פינה והלב אריה שלשיטת הרמ"א אין ליבמה דין מורדת בכל מקרה בו הדבר לא יועיל, ולא דווקא ברקקה, אבל הערוה"ש ציין בעצמו שזה דלא כדברי הב"ש והגר"א שם.

אמנם יתכן והב"ש לא הביא את הלבוש כמסקנה ברורה, אלא כיישוב שלו לקושיא, אולם הוא עצמו לא סבר בבירור כמותו וכפי שכתב בסק"ו כאמור. ויש לציין שבב"ש במהדורה קמא הביא רק מה שכתב בסק"ו וכדעת הראש פינה והערוה"ש, ולא כתב כלל את מה שכתב בסק"ח ולא הביא כלל את דברי הלבוש. אך על כל פנים פשוט דברי הב"ש בסק"ח מורים שבמהדורה בתרא חזר בו ונקט כדעת הלבוש ובהגר"א. וצ"ע.

יש לחלק בין הפסד כתובה ותנאיה להפסד מתנות ותוספת

אולם עוד היה נראה לומר לכאורה שגם לדברי הלב אריה שתלה את הפסדה של מורדת במקום שאין תועלת בהכרזה, במחלוקת השו"ע והרמ"א, מכל מקום אין המחלוקת נוגעת אלא לדין הכתובה, ולא לדיני הפסד מתנות.

נראה כי מחלוקתם של השו"ע והרמ"א העוסקת בזכויות מורדת אם מפסידה כאשר אין מכריזים עליה משום שאין תקנה לדבר כמו בנודרת או מזנה וכיוצא בזה, מדובר בה רק בזכויות אשר איבודם קשור בעצמותו להכרזתה כמורדת על ידי התראות ואגרת מרד, שבאלו ניתן לומר כי הרמ"א פסק כשיטת הרשב"א שלא תיקנו לקנוס את המורדת, כאשר אין לה תקנה, ואין דרך להחזירה אל הבעל.

אולם כאמור לעיל נראה שעיקר הפסד המתנות במורדת אינו שייך להליך ההכרזות (גם לשיטת הרמ"א בטור) וכי האומדנא של הראשונים בהפסד מתנות של מורדת הוא רק משום האומדנא, ללא כל צירוף טעם קנס, וכפי שהסיק הגר"ח ג' צימבליסט שליט"א. ולפיכך היה נראה אולי לומר כי הדבר אינו תלוי כלל אם האשה קבלה "שם מורדת" על פי הליך ההכרזות, ודי בעצם מרידתה העובדתית בלי קבלת "שם מורדת" להפסידה מתנות.

גם לדברי הרמ"א והטור שתלו את הפסד המתנות בהפסד כתובה ובאגרת מרד, כוונתם היא רק שהאומדנא היא שכאשר נגמר הליך ניסיון השבתה לשלום בית על ידי התראות הכרזות ואיגרת מרד, אז משאפסו הסיכויים לכך, אז האומדנא מתעוררת וקיימת שעל דעת כן לא נתן לה את המתנות. ולפי זה כאשר אין הכרזות כי אין טעם להן כאשר גם הוא אינו רוצה בה בעקבות מרידתה, או כאשר זינתה וכיוצא בזה, או אז מפסידה האשה את מתנותיה מייד. זאת בשונה מהפסד עיקר הכתובה, שהוא באמת מותנה בעצם איגרת המרד והכרזתה מורדת.

נמצא שעניין המתנות אינו קשור למחלוקת השו"ע והרמ"א בסימן קסה. לדברינו גם תוספת כתובה שדינה זהה למתנה על פי הכללים הנ"ל אינה קשורה למחלוקת זו, והיבמה המורדת גם ללא ההליך הפסידה את תוספת הכתובה ואת המתנה. ואילו מחלוקת השו"ע והרמ"א בהפסד המורדת עוסקת רק בהפסד עיקר כתובה ובהפסד בלאותיה או זכויותיה כמו פדיונה, שהם תלויים בהפסד הכתובה משום שהם תנאי כתובה (עין סי' עז סעי' ב ברמ"א, בהגהה החמישית ליד ח"מ סקי"ג וב"ש סקי"ז).

הפסד מזונות

כדוגמא לדברינו נביא את דינה של מורדת בנושא הפסד המזונות. בשו"ע אבהע"ז (סי' עז סעי' ב) נפסק: "אם עמדה במרדה ולא חזרה, נמלכין ותאבד כתובתה, ולא יהיה לה כתובתה כלל. ואין נותנים לה גט עד י"ב חדש ואין לה מזונות כל י"ב חדש..." ובסימן ע סעיף יב נפסק:

"... והוא הדין אם היתה לה קטטה עם בעלה ולא מתדר לה עמו, והמניעה ממנו, ולותה למזונות, צריך לשלם. אבל אם המניעה ממנה, אינן צריך לשלם, דאין האיש חייב במזונות אשתו אלא כשהיא עמו (מרדכי פ"ב דייני גזירות וכן כתב הב"י בשם הריטב"א)".

ובחלקת מחוקק ס"ק מג כתב שם:

"אלא כשהיא עמו, ואפילו למאן דסבירא ליה שהבעל יכול להשרות אשתו על ידי שליח, מודה דהיא אינה יכולה להשרות אותו כן, אף על פי שאינה מורדת מתשמיש כי בעת העונה רוצת לבא אליו, כי היא משועבדת לעמוד תמיד לפניו ולשמש אותו ולאכול עמו על שולחנו, וכשתלך ממנו אין לה מזונות אפילו לפי ברכת הבית".

וכ"כ בב"ש שם ס"ק לה.

ובפסקי דין רבניים (ח"ו עמ' 42) כתב הגר"א גולדשמידט זצ"ל (הובא גם בספרו עזר משפט סי' ז) בזה"ל:

"אין צורך להרבות בדברים כי פיטור ממזונות מטעם מרידה, אינו מכח הלכות מורדת, ואינו אחד מדיני המורדת המוכרזת. כל דיני איבוד הזכויות במורדת הם אחרי התראות והכרזה, ורק אחרי עבור י"ב חודש במרד, מה שאין כן לענין מזונות שהיא מפסידתן בלי התנאים הללו ומיד. ומאידך, אם חזרה בה תוך י"ב חודש, חוזר חיוב המזונות, כפי שנפסק בשולחן ערוך אבן העזר בסימן עז סעיף ב.

והטעם הוא, לפי שפטור המזונות הוא, מפני שכלל הוא כי אין הבעל חייב במזונות אשתו, אלא אם כן היא ממלאה את חובותיה כלפיו. וכל עוד היא איננה ממלאתן הוא פטור ממזונותיה, אף על פי שעדיין לא נקבע דינה למורדת. ולכן ומאותו הטעם מועילה גם חזרתה. כי מכיון שלא ניתן לה מעמד של מורדת, ולא הפסידה כלום מכל זכויותיה הנובעות מכח אישות, ורק ממזונותיה בלבד פטור הבעל, עקב זה שהיא אינה ממלאה חובותיה, כאמור, הרי ברגע שהיא חוזרת וממלאתן, שוב הוא חייב במזונותיה, וזה הן בתוך י"ב חודש והן לאחריהם, אם, מאיזה טעם שהוא, לא הוכרזה למורדת.

אמנם ודאי הוא, כי אחרי ההכרזה למורדת, כשקויימו כל התנאים הדרושים לכך, ולאחר י"ב חודש אז איבוד המזונות הוא החלטי, כי המזונות הן חלק מזכויות האשה שהן מכח אישות - הן אם המזונות הן תנאי כתובה הן אם לאו - ובהפקעת כל הזכויות, באין דרך לחזרה, נפקעת בכללן כך גם הזכות למזונות, וכפי שפסק הרשב"א בתשובה הנ"ל. אולם כל עוד לא ניתן לאשה דין מורדת, יכולה היא לחזור בה, היא תמלא חובותיה והבעל יחזור להיות חייב לזון אותה".

הרי כי לענין הפסד מזונות שאינו חלק מההכרזות ההתראות ואגרת מרד, אלא דין מיוחד במזונות אשה

במהותן ובהגדרתן, הרי גם במורדת שלא נעשה בה ההליך הנ"ל, היא מאבדת את מזונוותיה כי היא אינה עמו ואינה מקיימת את חובותיה כלפיו.

כך גם לדעתי ביחס לתוספת כתובה ולמתנות, שגם הם אינם חלק מההליך הנ"ל, והפסדם הוא מכח האומדנא, לא יהיה דינם תלוי במחלוקת השו"ע והרמ"א בסימן קסה. וזאת על פי העיקרון שבארנו על פי דברי הגרי"ש אלישיב בדין תוספת כתובה ברבינו ירוחם, ועל פי פסק הדין של הגר"ג צימבליסט שליט"א.

דעת הגר"א הורביץ אינה כן

אמנם הגר"א הורביץ זצ"ל סבר שהמחלוקת מתייחסת גם למתנות, ואף שבמאמרו המופיע בספרו לא פרט באיזה הפסד זכויות מורדת הוא עוסק, אולם מאמרו של הגר"א הורביץ זצ"ל בספרו כפי שצוטט, יסודו בפסק דין. בסיועו ועזרתו של היועץ המשפטי של הנהלת בתי הדין הרב שמעון יעקבי שליט"א נמצא פסק הדין מתאריך ל' באדר א' תשנ"ב. והנה, המקרה שם עוסק באמת במתנות גופא ולא בזכויות אחרות. הוא אף עוסק במתנה של דירה וכפי שנצטט אותו בסמוך, ונמצא כי לדבריו והצטרפו עמו הגר"א שפירא זצ"ל והגר"י הגר זצ"ל, נושא המתנות ללא הכרזה תלוי במחלוקת שו"ע ורמ"א. וכך כתב שם:

"זהו ערעור על פסק דין של ביה"ד האזורי ת"א שניתן בתאריך ח' תמוז תשמ"ט. ואשר בו חזר בו בית הדין מפסק דין קודם שנתן בתאריך ט"ו אדר א' תשמ"ט. ב"כ הצדדים הסכימו כי בית הדין ידון ויחליט על סמך הטענות בכתב שהוגשו על ידם...

הבה ונבדוק משום מה חזר בו בית הדין מפסק הדין הקודם אשר בו קבע:

"מאחר וקיימת מחלוקת הפוסקים אם מורדת מפסידה מתנות גם אם לא הוכרזה כמורדת, או שאינה מפסידה כל עוד שלא כתבו עליה אגרת מרד, ומאחר שאין אפשרות להכריז עליה כאשר בעלה אינו חפץ בה, ובנסיבות אלו נכנסנו למחלוקת הפוסקים הנ"ל אם מפסידה מתנותיה.

מטעמים אלו אין להוציא מן האשה את מחצית הדירה. אמנם הדירה אינה רשומה בטאבו על שם שניהם, אבל חוזה הדירה הוא על שם שניהם וישנה התחייבות של המוכר לרשום את הדירה על שם הצדדים, זו זכות בעלת ערך ואין להוציאה מידי האשה כאמור לעיל".

ובעמוד 3 של פסק הדין נאמר: "ולדבריו אשתו אף אסורה לו על כן אין מקום להכרזה כמורדת". כוונת בית הדין בזה לומר שהואיל ואין מקום להכריז עליה משום כך, לכן לא תפסיד המתנות וכפי האמור בהמשך פסק הדין.

אולם בפסק הדין השני נשוא הערעור, שינה בית הדין את עמדתו וקבע שהבעל רוצה בשלום בית, ואילו האשה בלבד היא המסרבת, והפסידה המתנות גם שלא נכתב עליה אגרת מרד וכך נאמר שם בפסק הדין:

"בנדוננו מכריז הבעל גלויות כי הוא רוצה באשתו, וזאת למרות שלדבריו חיה אשתו עם גבר אחר, האשה אינה חפצה בבעלה. לטענתה, עקב אלימות. אף אחד מהצדדים לא הוכיח את דבריו, אולם הכלל הבסיסי הוא שאשה היוצאת מבעלה שלא לרצונו אינה זכאית למתנות.

אין צורך ואין אפשרות להכרזות והמלכות, מאחר והבעל טוען שלאשתו יש חבר, לא יעלה על הדעת שאשה שאינה חפצה בבעלה תפסיד מתנותיה, ואילו אם תוסיף חטא על פשע ותיצור קשר עם גבר זר תזכה במתנות. גם אם לא נקבל את דברי הבעל על

קשר עם גבר זר, עובדה ברורה היא שהאשה אינה רוצה בבעלה ובכגון זה אין מקום למתנות".

והנה מה שנאמר בפסק הדין שמכיון שעובדה ברורה היא שהאשה אינה רוצה בבעלה ולכן אין מקום למתנות, דברים אלו מבסס בית הדין על דברי החזון איש בסימן ס"ק צ. דבריו שם מתייחסים למורדת של מאיס עלי בלבד. וגם לזה לא התכוון החזון איש כפי שהבין אותם בית הדין, הוא בא לפרש את דברי רש"י שכתב במורדת של מאיס עלי דלא בעי כתובה ע"ש, אבל במורדת של בעינא לי וכו' הרי ישנה מחלוקת הפוסקים באמור לעיל אם מפסידה המתנות רק לאחר שכתבו עליה אגרת מרד. ועובדא דידן אף שחיה עם גבר אחר אינה אלא מורדת של בעינא ליה וכו' וכדאיתא בהדיא בחזון איש שם ס"ק ג:

"ואין דין מאיס עלי אלא דוקא בכהאי גוונא, אבל אם רצונה לצאת שנתנה עיניה באחר או שרצונה בממון שתוציא ממנו, אף שסוף סוף רצונה להתגרש מכל מקום אין זה בכלל מאיס עלי, אלא בכלל מורדת בעינא ליה".

אלא שכאן מתעוררת השאלה, אם חיה עם גבר אחר הרי לא שייך להכריז עליה כדי לאלצה לחזור לבעלה, ואם כן יהיה דינה כמורדת אף מבלי שיכריזו עליה, משום שבמעשיה היא סגרה את הדרך לחזרה, ויש להחיל עליה דין מורדת אף מבלי שיכריזו עליה, וכפי שכתב ביה"ד: "אין אפשרות להכרזות והמלכות מאחד והבעל טוען שלאשתו יש חבר, לא יעלה על הדעת שאשה שאינה חפצה בבעלה, תפסיד מתנות, ואילו תוסיף חטא על פשע ותצור קשר עם גבר זר תזכה במתנות". או שנאמר שההכרזה הוא תנאי בל יעבור ומבלי הכרזה והמלכה לא יחול עליה דין מורדת, גם במקום שלא שייך להכריז עליה.

איתא באבה"ע קסה סעיף ב:

"ייבמה שנדרה הנאה מיבמה... ואם נדרה לאחר מיתת בעלה מבקשים ממנו שיחלוץ לה, וכן אם נתכוונה אפילו בחיי בעלה כדי שלא ייבם אותה מבקשים ממנו שיחלוץ לה".

וברמ"א שם: "ויש אומרים שאם רקקה לפני האחים או בדומה לזה וגרמה שאסורה לייבם אין לה דין מורדת הואיל ואי אפשר לה לייבם מעכשיו".

ובב"ש שם ס"ק י:

"מבקשים ממנו. ואם אינו רוצה דינה כמורדת כיון שהיא גרמה לאסור עליו אף על גב שאין תקנה לדבר מכל מקום דינה כמורדת, והמחבר כתב בסתם ומבקשים ממנו וסמך על עצמו על ריש סימן זה כשהיא אינה רוצה להתייבם דינה כמורדת, והיינו מה שכתב בסמוך בהגהות בשם יש אומרים דאין לה דין מורדת, היינו הרשב"א סבירא ליה כן, כל שאין תקנה לדבר אין לה דין מורדת".

ובאור הגר"א שם ס"ק כב:

"ויש אומרים וכו' ז"ל הרשב"א לא מצינו שכותבין אגרת מרד אלא כדי שתחזור בה אבל זו שנאסרה לא, כיון שאי אפשר להתייבם ותדע שאין לך גורמת יותר ממזנה ולא הפסידה בלאותיה..."

מפורש בדברי הרשב"א, שאף שלא שייך להכריז עליה ולא לצא שתתייבם בכל זאת אין כותבין עליה אגרת מרד, למרות שהיא שגרמה לכך שלא תוכל להתייבם וראייתו מאשה מזנה שאין לך גורמת יותר ממנה ובכל זאת אינה נעשית מורדת ולא הפסידה בלאותיה. ולדברי הב"ש, שיטת המחבר שאם אין מקום לתקן הדבר דינה כמורדת אף בלא הכרזה אף על פי שגם ביבמה כדי להחיל עליה דין מורדת יש צורך בהכרזות והמלכות באמור לעיל בסי' עז סעיף ב.

הרי בפנינו שתי שיטות, שיטת המחבר על פי האמור בב"ש, ושיטת היש אומרים ברמ"א, אם להחיל עליה דין מורדת במקום שלא שייך לאלצה ולהכריז עליה שתחזור בגרימתה, ומאחר ויש מחלוקת בנדון, אין להוציא מחזקתה את המתנות שקבלה.

לאור האמור אנו בדעה שיש לקבל את הערעור, ואין לחייבה להחזיר את המתנות שקבלה מבעלה, ומאחר והדירה אינה רשומה בטאבו לא על שם הבעל ולא על שם האשה, רשומה על שם שניהם בחוזה בלבד ועדיין רשומה בטאבו על שם המוכר. מסתבר שהמוכר אשר בודאי חייב להעביר את בעלות הדירה בטאבו על שם שניהם בהתאם להתחייבותו בחוזה, הרי שמחזיק את הדירה בעבור שניהם בשווה לאור האמור אין לחייב את האשה להחזיר לבעל את התשלומים ששילם בעבור חלקה בדירה".

עד כאן ציטוט פסק הדין.

נמצא אפוא כי לדבריו של הגר"א הורביץ זצ"ל גם עניין הפסד המתנות ללא אגרת מרד הכרזות והתראות תלוי במחלוקת השו"ע והרמ"א. והצטרפו אליו שם הגר"א שפירא זצ"ל והגר"י הגר זצ"ל, ולדבריהם אפוא לא ניתן להוציא ממון ממוחזקותו מספק. אמנם לדברינו יתכן לומר שהשו"ע והרמ"א שם אינם עוסקים במתנות ותוספת כתובה, ועל פי עיקרון שיטת הגרי"ש אלישיב והגר"ג צימבליסט וכמבואר לעיל. ולפי זה לא תלוי דין מתנות במחלוקת זו.

זאת מלבד מה שהבאנו לעיל, כי עיקר הנחתו שלדעת הרמ"א אין דין מורדת כאשר אין תקנה לדבר ואין תועלת בהכרזה, אינו מוסכם כלל, וכאמור דעת הלבוש והב"ש והגר"א אינה כן, אלא לדעתם גם הרמ"א סובר שאשה כזו נחשבת כמורדת, ורק במקרה שרקקה לפני היבם פסק שאינה מורדת משום שיתכן ולא היתה מודעת לכך שעל ידי זה תאסר עליו. וזה לא כדעת הערוה"ש והראש פינה, אשר כהבנתם נקט הגר"א הורביץ בלב אריה.

חילוק בין מורדת דמצערנא ליה לטוענת מאיס עלי

יש להוסיף ולומר בסברא, כי גם אם היינו מקבלים את ההבנה כי לדברי הרמ"ה שהובא בטור לא מפסידה כל מורדת את המתנות ללא אגרת מרד וללא ההליך המסודר של התראות והכרזות, ולא כדברינו שבארנו שבמקרה שאין סיכוי להחזרתה לשלום בית, תחשב מורדת לענין מתנות גם ללא הכרזות התראות ואגרת מרד. עדיין יתכן לומר שכל מה שעוסק הטור שם מדובר במורדת ד"בעינא ומצערנא ליה", שרק בה נאמר דין הכרזות התראות ואגרת מרד. אולם במורדת של מאיס עלי שבה אין אגרת מרד, בכהאי גוונא אולי כולם יודו שמאבדת מתנות מייד.

ואף שהובא בפד"ר במקומות רבים שיש צורך בהתראה אחת גם במאיס עלי, אך התראה זו היא בבחינת אין עונשין אלא אם כן מזהירין, אך לא מעיקר תקנת דין התראות כמו שהדין מצריך ומחייב בבעינא ומצערנא ליה, ועל כן יתכן לומר שבכהאי גוונא שאין סיכוי להשיב את האשה לשלום בית, יתכן שלכל הדעות גם אם הרמ"ה סבור כן באומרת בעינא ליה - שאינה מפסידה את המתנות בלא התראה ואגרת מרד, מכל מקום במאיס עלי כלם יודו שמפסידה את כתובתה מייד.

פסק בית הדין הגדול בנידון זה

הנושאים הקשורים בנושא פסק דנא עלו בפסק דינו של בית הדין הגדול בהרחבה ובאריכות (תיק 1125089/1)

מתאריך 26/3/2018 – פורסם) לפני הדיינים הגאונים האב"ד הגר"י זמיר שליט"א, הגר"מ נהרי שליט"א והגר"צ לוו שליט"א. יצויין שאף בכנס הדיינים האחרון התקיים פולמוס לבירור הנושא.

האם מתנת דירה חוזרת בעצמה או רק הכסף שהושקע בה

הגר"מ נהרי שליט"א שם חידש נקודה יסודית נוספת אשר אין אני מסכים עימה. לדעתו השבת מתנת דירה שניתנה על ידי הבעל לאשה, כאשר הבעל שילם עבור חלקה של האשה סכום כסף, הינה שהיא חייבת כמורדת להשיב את חלקה בדירה עצמה שהשתבח בזכות סך המתנה שקבלה. סבורני כשיטת הגרי"ש א"צ"ל והגר"ח"ג צימבליסט שליט"א שרק סך המתנה חוזר במורדת, ולא החלק בדירה עצמה.

בפסק דינו בנושא זה הביא שבשאלה זו עסקו (בפד"ר ח"ד עמודים 21–22) הגר"ח"ג צימבליסט, הגרע"י אזולאי והגר"ב לוי, שהביאו את דברי הגרי"ש אלישיב זצ"ל (בפד"ר ח"ד עמוד 266 וח"ה עמוד 170) שכתב בדין בעל שהשקיע בכספי מלוג של אשתו, שהוא מקבל את הכסף שהשקיע ולא את הנכס שבו השקיע.

עוד הביא שדן בנושא זה גם הג"ר שמואל שפירא זצ"ל (בפד"ר ח"ח עמודים 271–282) שחלק והעלה במסקנתו שהמתנה חוזרת בעינה. למסקנה זו הגיע לאחר שנשא ונתן בדברי הגמרא בבבא קמא (קב, א) בסוגיית בני מערבא. עוד דן בזה בהרחבה אב בית דין רחובות הגר"ש גורטלר שליט"א בספרו בכורי גשן (סימן לז) ולאחר שהביא את הסוגיה של בני מערבא ודן בשיטות הפוסקים ובסברותיהם, העלה במסקנתו שהמתנה חוזרת בעינה בעת מרידת האישה. כן הביא זאת בפסק הדין נשוא הערעור בקצרה. במסקנתו סבור שם שהמתנה שניתנה למערערת, חוזרת בעינה.

לעניות דעתי יש להכריע כהגרי"ש אלישיב זצ"ל והגר"ח"ג צימבליסט שליט"א. לא ניתן ליצור אומדנא בדעת המוכר – הקבלן, כאשר בני הזוג קונים ממנו דירה הנרשמת בחוזה ובטאבו על שם שניהם, שהתכווין בהקנייתו להקנות לפי מקור הכסף שקבל, אפילו כאשר קבל ישירות מההורים, כדי לומר שהבעלות אינה זהה בין בני הזוג. במיוחד בתובנה העדכנית של קבלנים, אשר לא מעניין אותם צורת התשלום ממי הגיעה, וכל אשר עסוקים בו הוא עצם המכירה לקונים הרשומים, כפי שמתחייבים בחוזה החוקי עליו חתמו. והדבר מוכרח גם לפחות מעצם העובדה שהאשה מוחזקת במחצית הדירה מעצם רישומה בטאבו. כך גם האריך והרחיב מו"ר הגר"ב בארי שליט"א במאמר הלכתי (לא פורסם).

גם האב"ד בפסק הדין מבית הדין הגדול הגאון רבי יעקב זמיר שליט"א כתב כן בתוך דבריו. הוא ציטט את דברי הגר"ח"ג צימבליסט שליט"א (ובית דינו - פד"ר ח"ד עמ' 28) ואת שכתב הגרי"ש אלישיב זצ"ל לחדש, וזו לשונו:

"אולם יש לשים לב לטענתנו הנוספת של בא כוח האשה המסתמך על הערתו של הגרי"ש אלישיב שליט"א (זצ"ל, בפסק דין שבכרך ד עמ' 266) שכיון שבשעה שנקנה הרכוש על שם שניהם, אם כן לא הבעל הוא שהקנהו לאשה אלא המוכר הקנה לשניהם, [ו]אם כן יש לדון אם בכלל יכול הבעל לטעון אדעתא למיפק לא אקני לה, כי הוא לא הקנה לה כי אם המוכר. ולפי זה מצטמצמת טענת הבעל רק בנוגע לכסף ששילם עבור חלקה בדירה, אבל זה לא יכול לפגוע בבעלות האשה בדירה. ולכן במקרה דמאז שרכשו הדירה עלה ערכה של הדירה יש לזקוף את זה לזכותה של האשה. עכ"ל.

והנה הגריי"ש אלישיב שליט"א לא קבע מסמרות בענין זה, וכסיום דבריו שם: "אכן לצורך הדיון אשר לפנינו אנו פטורים מלקבוע מסמרות בנקודה זו". אכן בפסק דין אחר (שבכרך העמ' 170) אכן קבע הגריי"ש אלישיב שליט"א מסמרות בנדון וזו לשונו שם בהמשך הדברים:

"כשם שאם אמר בפירוש למוכר שהוא קונה מלבושים וכיוצא בזה עבור אשתו, דבכהאי גוונא אליבא דכולי עלמא זכתה האשה מהמוכר, ובאשר היא מרדה בו, נראה פשוט שיכול לדרוש ממנה את הכספים שהוציא עליהם".

הרי החליט שם שאפילו באופן שהאשה קנתה 'ישר' מן המוכר, אם הבעל שילם את הכסף, יכול הוא, במקרה שהיא מורדת, לדרוש ממנה את הכסף ששילם עבורה, אבל אינו יכול לדרוש ממנה להחזיר לו את החפץ עצמו. עיין שם היטב.

לכן בנידוננו יש לקבוע שאת הרכוש עצמו שנרשם חציו על שמה לא יוכל הבעל לדרוש בחזרה, כי אפילו אם לא נקבע מסמרות בסברא זו הרי כבר אמרנו בריש דברינו שהאשה נחשבת למוחזקת במה שרשום על שמה, ואם יש אפילו ספק בנדון הרי מספיקא לא מפקינן מן המוחזק. ולכן הרכוש בנדל"ן הרשום על שמה אין להוציא ממנה, אולם היא חייבת להחזיר לו את הכספים ששילם עבור רכישת הרכוש הזה".

הרי שהגר"ח צימבליסט (ובית דינו) הסכים בנדון שלו עם החידוש הנ"ל של הגריי"ש אלישיב זצ"ל.

דעת הגר"ח איזירר שליט"א

עוד הובאו שם דברי הגר"ח איזירר שליט"א (בנימוקיו בתיק 166822/1) אשר פקפק בעיקר דין החזרת מתנת דירה, ונקט שאין צד להחזיר את הכסף, וזו לשונם:

"מנהג בתי הדין הוא לראות גם במתנה של מחצית דירת הבעל שנרשמה בטאבו על שם האישה, כמתנה שחוזרת במרידתה, אולם לעניות דעתי יש מקום להטיל ספק ב'סוגיא דעלמא' זו.

חז"ל חידשו וקבעו שיש אומדנא של "אדעתא למשקל ולמיפק לא יהיב", ואין לנו להוסיף ולחדש תוספות באומדנא זו. לפיכך יש לחלק ולומר שרשום בטאבו של מתנה, שלפי מנהג המדינה אין עוררין יותר על מתנה זו, ובקושי ניתן לעקור מתנה זו ורק על ידי הוכחה של זיוף ותרמית ברישום, הדרך המקובלת לעקור מתנה שכזו זה על ידי חוזה שנרשם כהערת אזהרה בטאבו, ואז כפופה המתנה לתנאי החוזה – דבר זה לא נעשה בענייננו – ומנין אם כן שבכהאי גוונא שאדם לא פעל כפי שנהוג בהבטחת תנאים בטאבו שגם כלפיו יש האומדנא של חז"ל.

אמנם יש מאידך גיסא צד גדול לומר שאף על פי שדין חזרת מתנות הוא רק במורדת ולא בסרחה עליו (שסיבבה הגירושין על ידי הקנטתו) ולא בזנתה, מכל מקום הני מילי במתנות של יחס ורעות (ובהם יש גם סברא הפוכה שכתבו הפוסקים – דאטו מי שנותן מתנה לאוהבו צריך ערבות שיאהבנו תמיד) אבל בנותן חצי רכשו (חצי דירה), או במקרה שלנו כ-20% מרכשו, זה חדל מלהיות 'מתנה' והופך להיות חלק מהסכם הנישואין, שעל דעתו נישאה לו ועל דעת כן נשאה שישתף אותה בנכסיו.

אבל ברור שמתנות בסדר גודל שכזה אינן 'מתנות אהבה ורעות' אלא חלק מהסכם הנישואין, והם ניתנות לצורך שותפות חיי הנישואין ולכן אפילו בסרחה עליו תבטל המתנה.

ומאידך גיסא ישנו הצד הראשון שכיוון שלא רשם הערת אזהרה בטלה האומדנא, ונראה שלפחות יש ספקא דדינא אם מתנות שנרשמו בטאבו חוזרות.

(הערה: ולבוא לומר שהאומדנא היא שהמתנה תישאר בגלל הרישום בטאבו אבל האישה תחויב להחזיר את שוויה – זה חידוש שלא שמענו, שהמתנה קיימת ויש התחייבות להחזיר את שוויה)".

מנגד הביא שם את השיטות של הגר"נ גורטלר שליט"א גם בספרו בכורי גשן (ח"א סי' לח), שדעתו כדעת הגר"ש שפירא זצ"ל כי אם האישה מורדת הרי שמחצית הדירה שנרשמה על שם האישה חוזרת לבעל. וסיכם כי לא יצא הדבר מכלל ספק ואין להוציא מיד המוחזק, והאישה היא המוחזקת.

אך לעניות דעתי כאמור העיקר כדעתם של הגרי"ש אלישיב והגר"ג צימבליסט שליט"א שאין ספק בדבר, ולדעתם חוזר רק הממון המושקע ולא עצם הדירה ללא ספק. לדעתי בזמננו ולפי הבנתם של הקבלנים העוסקים בדבר, נראה ברור כי כך כוונתם. אולם בכל מקרה לא ניתן להוציא מספק כאשר האשה מוחזקת וכפי שכתב הגר"י זמיר שליט"א.

מתנות קרובי הבעל

עוד נושא חשוב הקיים גם בנידון דנא, הוא השבת מתנות קרובי הבעל. גם בנושא זה האריך הגר"מ נהרי שם, והביא את דברי המהר"י וייל (סימן כ) שכתב בתו"ד:

"על אודות מחלוקת ריב וקטט אשר רבו עם הרי' יעקב ברי' שלמה ועם צלעתו צורלין בת ר' מאיר...

תחילת דבר שעל פי תביעות הרבי יעקב ומורשה שלו ועל פי תשובת מרת צורליין ומורשה שלה יראה לי וכן הדין במלתא דפסיקתא.

תחילת דבר השבעתי מרת צורלין בחומר איסור, שמה שקובלת על בעלה וטוענת "מאיס עלי", ובאה בטענה ואינה רוצה להיות עמו בכפיפה, ולא נתבררו וגם לא נתלבנו טענותם. על כן קבלה עליה בפני בחומר כי מה שהיא מסרבת בבעלה ומשרכת דרכיה עמו, לא מחמת שום עצת אביה ואמה ושום אדם, ולא מחמת שום תרמית שתהא מכוונת להוציא ממנו נדונייתה, רק שאין דעתה יפה עמו, ואין דעתה סובלתו. ולא ראיתי שום צד לכוף אותה להיות עמו כאשר אמרו רבותינו...

ועתה דינה כמורדת כאשר אמרו רבותינו ע"ה. מאחר כי כל מה שהיא מוחזקת בנדונייתה ובכל מה שהכניסה עמה לחופה, יש להחזיק בכל מה שהכניסה עמה לחופה, רצה לומר: נדונייתה חמישים זהובים תקח תכף בעין בשלימות, וכל תכשיטיה אשר הכניסה עמה לחופה העומדין בעין אשר נתן לה אביה, וגם כל אשר עומד בעין מאשר לה בשעת חופה וטבעת קידושין, מפני שלא יאמרו...

אמנם כל המותר הנמצא בידה או ביד אביה או ברשותה, יתר על מה שהזכרתי לעיל, חפצים ומטלטלין כסף ושוה כסף אשר נתן לה בעלה מעולם העומד בעין, וכל אשר נתן לה מחמת אביו ומחמת קרוביו ובשעת נישואין או אחר כך, וכן הסבלונות אשר נתן לה בעלה או אביו, וכל שבח אשר שבחו נכסים, יש להחזיר..." עד כאן דבריו.

וכתב שם שמדברי המהר"י וייל ממה שכתב "אשר נתן לה בעלה... וכל אשר נתן לה מחמת אביו ומחמת קרוביו ובשעת נישואין או אחר כך... יש להחזיר", נראה בבירור שסובר שאין חילוק בין מתנות שנתן הבעל, לאלה שנתנו אביו או קרוביו של הבעל. כמו כן אין חילוק בין מתנה שניתנה בעת הנישואין או אחר כך. וטעמו שכל האומדנה שקבעו לנו חכמים להחזיר מתנות באישה מורדת שייכת גם באביו של הבעל או קרובו, שכן נתינת המתנה על ידם נועדה לתועלת בני הזוג שיחיו יחד בשלום ולא למקרה של מרידה.

דברי מהרי"ו הובאו בדרכי משה (סימן עז ס"ק יד) ובקיצור בבית שמואל (סימן עז ס"ק ט) שכתב שאף המתנות שניתנו "מחמת אביו או קרוביו בשעת הנישואין או אחר כך" – "צריכה להחזיר". וכן הובא בבאר היטב

שם (ס"ק ז), וב"דין מורד ומורדת בקצרה" שבבית שמואל בסוף הסימן.

עוד הביא שבאוצר הפוסקים (סימן עז סעיף ב ס"ק כב אות יז – עמוד נט) כתב בשם אגודת אזור שדקדק ממה שהרמ"א (בהגה בסעיף ג) השמיט את דין מתנת קרובי הבעל, שנראה שהרמ"א חזר בו.

אך הגר"מ נהרי שם תמה על דיוקו זה, וכתב:

"ולאחר המחילה לא זכיתי להבין דקדוק זה, שכן המעיין שם ברמ"א יראה נכוחה שבא לבאר בקצרה דין מורדת בדינא דמתיתבתא, ולכן הביא דברי המרדכי לעניין שכל מה שכתב לה הבעל ונתן לה צריכה להחזיר ואפילו תפסה, ולא הביא שם דברי מהרי"ו, ואין לדקדק מדבריו שחזר בו ממה שהביא להדיא דברי המהרי"ו בדרכי משה ללא הערה והסתייגות.

וכן כתב להדיא בפסקי הלכות – יד דוד (פרק יד מאישות הלכה ב אות לו) :

"וכל המתנות שנתנו לה קרובותיו בעת הנישואין וכל הסבלונות... או אחר כך מחמת התקרבות הנישואין ושמחתה, צריכה להחזיר לו".

והובאו דבריו באוצר הפוסקים (שם).

עוד הביא כי בבית יעקב (שם) תמה על מהרי"ו וכתב וזו לשונו:

"וקשיא לי דהא מבואר לקמן (סימן צט) דמה שנתנו לה אחרים דין נכסי מלוג יש לה, דאחרים כשנותנים מתנה צריכין להתנות בדין תנאי, עיין שם. ומהיכי תיתי ישתנה הדין במורדת... ועוד דהא על כורחך אין צריכה להחזיר לבעל אלא לקרוביו, דהא הקרובים לא נתנו לו רק לה, וזה נגד הסברא, דלא מרדה בקרוב".

ומכוח קושיה זו כתב הבית יעקב:

"ומהרי"ו שכתב זה, אפשר שכתבו לדין דדינא בדינא דמתיתבתא ותקנה הוא זה שיהא הוא זוכה בשלו ושל קרוביו, והוא בשלה ושל קרוביה, מה שאין כן לדינא דהש"ס מהיכי תיתי לא יהיה לה בדין נכסי מלוג".

וחזר וכתב כן הבית יעקב ביתר בהרחבה בהוספות שלו, וכפי שציטט הגרי"ש אלישיב (בפסק הדין שהובא

במשפטי שאול דלהלן) וכך הביא:

"וכן קבע להלכה בהוספות שם, והוסיף:

"דאפשר שלא כתב זה מהרי"ו רק לדינא דמתיתבתא, דמחמת שתקנו לה שיחזיר לה שלה הכל יותר על דינא דש"ס שלא יהנה משלה, לכך תקנו גם כן שתתן לו מה שיש לה משלו ושל קרוביו, אבל לדינא דש"ס או במורדת דבעינא ומצערנא שהבעל נוטל את שלה, נראה שאין צריך להחזיר".

הרי כי לדעת הבית יעקב ייתכן שמהרי"ו איירי רק בדינא דמתיתבתא. מה שאין כן לדינא דגמרא חשיבא מתנת הקרוב לאישה נכסי מלוג, וכמו שכתב הריב"ש בדין מתנת קרובי הבעל לאישה שסרחה שגם אם נתנו לה תכשיטים אינה צריכה להחזיר דחשיבי נכסי מלוג.

בקושיה זו של הבית יעקב עסקו כמה פד"רים, ותירצו דהתם (בסימן צט) מדובר באישה שסרחה ולא מרדה בו ולכן מתנת קרובי הבעל לאישה זו – מתנה גמורה כנכסי מלוג. מה שאין כן במתנות קרובי הבעל לאשה שמרדה, דשפיר שייכת האומדנה שלא נתנו לה מתנה גמורה אדעתא למיפק ולמישקל וכמו בבעל, שכן הם באים מכוחו של הבעל וכוונת נתינתם למתנה משותפת לצורך השימוש המשותף ולטובת הבעל, שמטבע הדברים עיקר דאגתם היא לטובתו, אלא שממילא גם האישה קבלה מתנה כל עוד לא מרדה בבעל.

צוטטו שם גם דברי הגר"ש ישראל בספרו משפטי שאול (סימן יז) שדן בקושיית הבית יעקב ויישבה, וזו לשונו:

"ומה שמקשה הבית יעקב מהא דסימן צט: "דמה שנתנו לה אחרים דין נכסי מלוג יש לה" לא ידעתי מאי קושיא, דשם לא מצינו אלא שלגבי אחרים אין הבדל בין מלבושים ותכשיטים לבין שאר נכסים, והוא כהסבר המהרח"ש (אהע"ז סי' נג) "שאין דרך לאנשים לקשט נשי אחרים". ועל כן כשם שמה שנתן לה הבעל עצמו מדברים שאינם ללבוש ולקישוט אינו נוטל בחזרה, כן במה שנתנו לה קרוביו – הן דברים שהם לקישוט והן שאר מיני נכסים – אין נוטלים ממנה כי לגבי דידם כל מיני מתנות דין אחד להם. אבל אין משם ראייה שיש חילוק יסודי בין מתנת הבעל למתנות קרוביו בענין מורדת, דאמרינן דעת הנותנים שלא היתה על מנת למישקל ולמיפק.

ומה שטוען הבית יעקב עוד כנגד המהרי"ו מסברא – "דהא על כורחך אין צריכה להחזיר לבעל אלא לקרוביו, דהא הקרובים לא נתנו לו רק לה, וזה נגד הסברא דלא מרדה בקרוב" – פשיטא ליה להבית יעקב שהחזרה היא לקרובים ולא לבעל משום "דהא הקרובים לא נתנו לו רק לה".

ולעניות דעתי יש לפקפק בזה, כי אם אמנם הקרן ניתן לאשה, אולם הרי מאחר שדין נכסי מלוג עלה לענין שהבעל אוכל פירות, אם כן הרי זה ניתן בעקיפין גם לבעל, ולא ניתן לה להנאה של ממש רק לכשתאלמן או תתגרש.

ובזה ניתן להאמר שזהו כשניתק קשר האישות שלא בפשיעתה, מה שאין כן כשמרדה ופשעה בו – אין מן הדין שתזכה על ידי זה ותפקיע מהבעל את זכות אכילת הפירות, שניתן מעיקרא על דעת כן שהוא יהנה מהם. ומאחר שהנותן סילק עצמו מהמתנה, זוכה הבעל בכל. וצריך עיון בזה.

ונראה בביאור הדברים, דהנה הרמב"ן הקשה גם על דברי הגאונים שמורדת מחזירה המתנות שקיבלה מהבעל "דבכולהו מתנות דעלמא אי לאו דעביד ליה נייח נפשיה לא הוי יהיב ליה מתנה".

ונראה בדעת הגאונים דעד כאן לא אמרינן סברא זו – דאי לאו דעביד ליה נייח נפשיה לא הוי יהיב ליה מתנה – אלא באדם זר, אבל בזו שהיא אשתו, ואשתו כגופו ואדם קרוב אצל אשתו, זהו נימוק סביר כשלעצמו שבגלל זה נותן לה מתנה, ולא מצד פעולה מיוחדת שיש בה משום נייח נפשא. והיא הנותנת שמאחר שכל עיקר הנתנה היא בגלל היותה אשתו, בזמן שמורדת ורוצה לנתק קשר האישות – בטל הטעם וממילא בטילה המתנה. ושונה זה לפי זה מכל מתנה דעלמא, שהיא בבחינת תשלום על שעבר, דאשר על כן גם אם נתבטלה הידידות, המתנה לא בטלה.

ומטעם זה עצמו נוקט המהרי"ו שגם מתנת קרובי הבעל בטלה כשהיא מורדת כי יש לתלות שהמתנה ניתנה באשר היא נכנסה לכלל משפחתם, שהרי אין נותנים מתנה לזרים בעלמא אם לא כשיש נייח נפשא. ומאחר שאין לנו נימוק אחר הנראה לעין שבגללו נתנו לה, ממילא תולים במצוי ומסתבר, והוא כנ"ל מצד קרבת המשפחה שנוצרה עם האשה על ידי שהתחתנה עם בן משפחתם. וממילא כשמורדת ומעוניינת בפשיעתה לנתק עצמה מקרבת המשפחה הזאת – בטל הטעם שבגללו נתנו לה, וחוזרת המתנה אליהם".

והוסיף שם הגר"מ נהרי שבאמת תירוץ זה מוכרח שכן הבית שמואל הביא את דברי מהרי"ו על דברי השולחן ערוך בדין מורדת מדין התלמוד ולא מדינא דמתיבתא, ומשמע שגם לדין התלמוד שייכת האומדנה שקבעו לנו חז"ל בבעל שנותן מתנה לאישה "אדעתא למיקם קמיה יהיב לה ולא אדעתא למישקל ולמיפק", והיא שייכת גם לקרובי הבעל, ובוודאי כאשר המתנה ניתנת בסמוך לאחר הנישואין וכמו במקרה דנן – כשנה וחצי לאחר הנישואין. וכן מצא לחבר בית הדין הרבני הגדול הגר"י אלמליח

שליט"א בספרו אמרי משפט (חלק א סימן יב אותיות יד-טו) שכתב חילוק זה של הגרי"ש אלישיב ושל הגר"ש ישראל וכו"כ וזאת בראיות ברורות, והביא שכן כתב הגר"י רוזנטל בספרו משנת יעקב (חלק ב עמוד שמו).
עד כאן מדברי הגר"מ נהרי שליט"א (ועי' להלן עוד מדבריו בזה).

מחלוקת הגרי"ש אלישיב זצ"ל והגר"ש ישראל זצ"ל

כאמור לעיל נושא זה נידון בספר משפטי שאול (סי' יח) להגר"ש ישראל זצ"ל, שם נחלק הוא בדין זה עם הגרי"ש אלישיב זצ"ל.

הגרי"ש אלישיב קבל בפסק הדין שם את שיטת הבית יעקב, שדבריו של המהרי"ו נאמרו לפי דינא דמתיבתא בלבד, ובין השאר כתב שם כי עצם הטענה שגם במתנות קרובים ישנה האומדנא שלא ניתנו אדעתא למיפק, אינה מוכרחת, וז"ל:

"ואיכא למימר נמי דהאי אומדנא דאדעתא דתיקום קמיה נתן לה, לא נאמרו אלא במתנות שנתן לה הבעל, ואיהו אדעתא דתיפוק לא נתן לה, מה שאין כן בהוריו או בקרוביו כיון שמוציאים הדבר מרשותם גמרי ומקני, וכדשדרו ממתבתא:

"דכמה פעמים אדם נותן מתנה לאוהבו אטו יעמיד לו ערב שיהיה אוהבו לעולם וכי סלקא דעתך שאם ישנאהו אחרי זה יחזיר לו המתנה", בתמיה.

ואמנם בבית יעקב סי' עז תמה על תשובת מהרי"ו מהא דסי' צט, וז"ש:

"וקשה לי דהא מבואר לקמן סי' צט דמה שנתנו לה אחרים דין נכסי מלוג יש לה, דאחרים כשנותנים מתנה צריכין להתנות בדין תנאי, ע"ש, ומהיכי תיתי ישתנה הדין במורדת. ועוד דהא על כרחך אין צריך להחזיר לבעל אלא לקרוביו, דהא הקרובים לא נתנו לו רק לה, וזה נגד הסברא דלא מרדה בקרוב".

והנה הבית יעקב כתב לתרץ דאפשר דמה שכתב המהרי"ו הוא דוקא לדין דדיינא בדינא דמתיבתא, ותקנה הוא זה שיהא הוא זוכה בשלו ושל קרוביו, והיא בשלה ושל קרוביה, מה שאין כן לדינא דהש"ס מהיכי תיתי לא יהא לה בדין נכסי מלוג.

וכן קבע להלכה בהוספות שם, והוסיף:

"דאפשר שלא כתב זה מהרי"ו רק לדינא דמתיבתא, דמחמת שתקנו לה שיחזיר לה שלה הכל, יותר על דינא דהש"ס שלא יהנה משלה, לכך תקנו גם כן שתתן לו מה שיש לה משלו ושל קרוביו, אבל לדינא דהש"ס או במורדת דבעינא ומצערנא שהבעל נוטל את שלה, נראה שאין צריך להחזיר".

הרי כי הגרי"ש אלישיב נקט כדברי הבית יעקב שדברי מהרי"ו שגם מתנות הקרובים לאשה חוזרות, הם רק לפי התקנה שתקנו מדינא דמתיבתא, ולא מדין הש"ס או במורדת דמצערנא ליה, בה אין תקנה זו. ועל פי זה כתב שם עוד כי לפי שיטת הבית יעקב שדברי המהרי"ו הם לפי דינא דמתיבתא, יתכן שתוכל האשה לבטל תקנה זו לגמרי, ולא להשיב את המתנות, וז"ל:

"גם נראה שיש לדון דמצי למימר אי אפשר בתקנת חכמים כגון זו, שהרי כל עיקר תקנה זו של דינא דמתיבתא לטובתה תיקונה, והיא רוצה יותר להשאר במתנות שקבלה מקרובי הבעל, ולעמוד על דינא דהש"ס".

אך הגר"ש ישראל זצ"ל שם חלק על דבריו ועל דברי הבית יעקב, ובין השאר כתב:

"פירוש הבית יעקב בדברי המהרי"ו שלא כתב דבריו אלא לפי דינא דמתיבתא, אינו יכול לעניות דעתי להתקבל (ואף הוא לא אמרו אלא בלשון "אפשר").

דינא דמתיבתא כפי שמובא ברי"ף בסוגיא דמורדת אינו מזכיר כלל מחיוב להחזיר אפילו המתנות שנתן לה, ואין צריך לומר שאין שם רמז לענין מה שנתנו לה הקרובים שלו. ואם היתה באופן זה התקנה שתחזיר הכל, הרי היה צריך להזכיר זאת, כי אינו דבר המובן מאליו...

חזינן מכל זה דתקנת המתבתא לא נגעה אלא במה שמחזיר לה משלה, ואילו זה שמחזירה משלו אינו שייך לתקנתם, אלא הוא מעיקר הדין דלא נתן אדעתא דהכי, ומהיכי תיתי לחדש דבר ולהכניס בתקנה, מה שלא נזכר בשום מקום תקנה נוספת של חובת החזרה משלה, דברים ששייכים לה מעיקר הדין, וגם לא באו כלל מכוחו של הבעל, לפי מה שנוקט הבית יעקב שאין שום יסוד לתלות המתנה שבאה להם משום לתא דידיה. וכן יוצא ברור מהב"ש שהעתיק דברי המהרי"ו על אותו סעיף בשו"ע הדין הכללי של מורדת (סי' ע"ב) ולא בסעיף הדין מצד דינא דמתיבתא (בסי' ג' שם)...

ומטעם זה עצמו נוקט המהרי"ו שגם מתנת קרובי הבעל בטלה כשהיא מורדת. כי יש לתלות שהמתנה ניתנה באשר היא נכנסה לכלל משפחתם, שהרי אין נותנים מתנה לזרים בעלמא, אם לא כשיש נייח נפשא. ומאחר שאין לנו נימוק אחר הנראה לעין שבגללו נתנו לה, ממילא תולים במצוי ומסתבר, והוא כנ"ל מצד קרבת המשפחה שנוצרה עם האשה, על ידי שהתחתנה עם בן משפחתם. וממילא, כשמורדת ומעונינת בפשיעתה לנתק עצמה מקרבת המשפחה הזאת, בטל הטעם שבגללו נתנו לה, וחוזרת המתנה אליהם...

וטעמא דמילתא הוא כפי שהוסבר לעיל בנימוקם של הגאונים, שכל עיקר לא ניתנה המתנה אלא בגלל קשרי האישות, כשברצונה לנתק קשרי האישות, ממילא בטלה המתנה. ועל כן אין נפקא מינה אם בפועל ניתקו קשרי האישות או לא, כיון שעל כל פנים בדעתה וברצונה לנתק קשרים אלה, בטל הגורם שבגללו נתנו לה המתנות, וממילא המתנה אף היא בטילה.

סוף דבר, אין שום יסוד להוציא דברי המהרי"ו מידי פשוטם, והרי הם שרירים וקיימים כפי שהבינם הב"ש. ואין גם שום יסוד לדחותם מהלכה, כי הם מוסברים ומבוססים יפה בהתאם לסברת הגאונים, שכשם שהבעל לא נתן לה מתנה אלא באשר היא אשתו, ולא כשברצונה לנתק עצמה הימנו, כן קרובי הבעל לא נתנו לה אלא באשר היא קרובת משפחה שלהם, ולא כשברצונה לנתק עצמה על ידי מרידתה בבעלה, שעל ידו באה לכלל קרבת משפחתם."

דעת הגר"ש ישראלי זצ"ל לפסוק כפשטות דברי מהרי"ו וכנראה מהב"ש, כי מתנות קרובי הבעל חוזרות כאשר האשה מורדת, מעיקר הדין, משום שגם הם לא נתנו לה את המתנות אלא מחמת כניסתה למשפחתם, ועל כן כאשר האשה בפשיעתה מורדת ומנתקת קשר זה, עליה להשיב את המתנות שלא ניתנו לה על דעת כן.

לסיכום נחלקו הגרי"ש אלישיב זצ"ל והגר"ש ישראלי זצ"ל בדין החזרת מתנות קרובי הבעל כאשר האשה מרדה, דעת הגר"ש ישראלי לפסוק כמשמעות מהר"י וי"ל והב"ש כי גם מתנות שניתנו לאשה על ידי קרובי הבעל חוזרות אם האשה מורדת, וזאת מכח האומדנא כי גם הם לא נתנו לה על דעת כן, ואילו הגרי"ש אלישיב נקט להלכה כדברי הבית יעקב כי מדינא רק מתנות הבעל חוזרות בעת מרידת האשה, ולא מתנות קרוביו, אשר בהם אין האומדנא מוכרחת, ויתכן שאף מהר"י וי"ל לא אמר כן אלא לתקנת דינא דמתיבתא, ולא מעיקר הדין.

חילוקים נוספים בסוג המתנות או במצב המשפחתי

עוד כתב הגר"ש אלישיב שם בתוך הדברים, כי גם אם ננקוט שדברי המהרי"ו הם כפשוטם, עדיין יש מקום להגביל חידוש זה למתנות שניתנו בסמוך למועד הנישואין, וז"ל:

"נוסף על האמור, יש לומר במה שכתב המהרי"ו "שאף המתנות שניתנו על ידי אחיו או קרוביו בשעת הנישואין או אחר כך" הכוונה היא לדורות שמשגרים לחתן ולכלה עקב שמחת כלולתם. ובאלה וכיוצא בהם סובר המהרי"ו שהם באים במקום החתן, ובמקומו הם עומדים. ועי' מהרח"ש סי' נג שמנה ואזיל כמה סוגי דורות בזמנים שונים הנשלחים על ידי החתן וקרוביו:

"בענין החפצים של זהב שמוליכים לכלה אבי החתן ואמו בזמנינו בעת השדוכין, לא תבעי לי, דודאי הרי הם כחתן עצמו ובמקומו הם עומדים..."

אולם כשהאשה מקבל נכס מאת חמיה חמש עשרה שנה אחרי הנישואין, ורושם בטאבו על שמה ולא התנה עמה שום תנאים, הרי דינה כמתנה שקיבלה ממישהו אחר, ובגלל זה שמרדה אחר כך בבעלה אי אפשר להוציא מידה.

וכן משמע ממה שכתב הב"ש בדיני "מורד ומורדת", וז"ל: "וכל מה שהוא של בעלה צריכה להחזיר לו, אפילו מתנות שנתנו לה קרוביו בעת הנישואין", והשמיט מה שכתב ברי"ו "או אחר כך". נראה כמו שכתבנו בכוונת המהרי"ו לדורות שמשגרים לחתן ולכלה עקב שמחת הנישואין. מכל הלין טעמי נראה שמן הדין אי אפשר לחייב את האשה שתחזיר את הנכס לבעלה, ולא לכל יורשי חמיה".

מאיך הגר"ש ישראלי שם כתב בדבריו לחלק באופן אחר, כי דין השבת מתנת הקרובים אינו תלוי במועד נתינתם וסמיכותו לנישואין, אלא האם נולדו לבני הזוג ילדים, וז"ל:

"סוף דבר, אין שום יסוד להוציא דברי המהרי"ו מידי פשוטם, והרי הם שרירים וקיימים כפי שהבינם הב"ש. ואין גם שום יסוד לדחותם מהלכה, כי הם מוסברים ומבוססים יפה בהתאם לסברת הגאונים, שכשם שהבעל לא נתן לה מתנה אלא באשר היא אשתו, ולא כשברצונה לנתק עצמה הימנו, כן קרובי הבעל לא נתנו לה אלא באשר היא קרובת משפחה שלהם, ולא כשברצונה לנתק עצמה על ידי מרידתה בבעלה, שעל ידו באה לכלל קרבת משפחתם.

אלא לאחר שירדנו לשורש נימוקו של המהרי"ו, נראה שאין דבריו אמורים אלא כשלא נולדו לאשה זו ילדים מבעלה זה, דאילו נולדו לה ילדים הימנו, גם אם מרדה וגירושה הימנו אינה מתנתקת ממשפחתה זו, כי קשרים אלה שוב אינם בני ניתוק כלל. ובכהאי גוונא אין מתנת קרובי הבעל בטילה גם למהרי"ו, דבזה קיימת טענת הבית יעקב הנ"ל שהמתנות ניתנו לה ולא לבעל, והיא לא מרדה בקרוב ואף לא בעצם הקרבה, קרבה זו בדקאי קאי, וממילא אף המתנה אין לה נימוק לבטלה. דבגוונא שיש ילדים אין האשה יוצאת מהמשפחה..."

לדעת הגר"ש ישראלי יש לומר כי מאחר שנתבאר שעיקר האומדנא במתנות הקרובים היא שלא נתנו לה על דעת שתמרוד ותוציא עצמה ממשפחתם, אם כן כאשר נולדו להם ילדים, הרי במרידתה אינה מפקיעה עצמה מקרבת המשפחה, ואינה צריכה להשיב את המתנות. והוסיף וכתב:

"ויש להוסיף בזה עוד טעם לשבח לענין החילוק הנ"ל. דהנה זה נראה פשוט שאם קרובי הבעל היו גם קרובים שלה גם בלעדי החיתון עם בעלה, דאינה צריכה להחזיר המתנות במרדה או בגרושה. דמאי חזית לתלות המתנות בזה שהיא נשואה לבעל שהוא קרוב שלהם, ולא נתלה זאת בזה שהם קרובים שלה מצד עצמה. ונראה שזהו גם בשיחס הקרבה אל הבעל הוא יותר מאשר לאשה מצד עצמה, כגון שהיא בת דוד שלהם ונשאת לאחי אביה, שהרי אין אנו מבחינים בדרגת קרבתם לבעל, שבכל גוונא שהם קרובים שלו פוסק המהרי"ו שחייבת

להחזיר המתנות, שתולים שקבלתם רק בגלל קרבת הבעל אליהם. ומינה, שגם אם יש לה מצד עצמה יחס קרבה אליהם, באופן שיש לתלות שגם מצד יחס זה נתנו לה מתנה, לא נוכל להוציא ממנה, כשמתגרשת מבעלה, כיון שעל כל פנים יתכן שבגלל קרבתה אליהם מצד עצמה קבלה המתנות, אף על פי שקרבת הבעל אליהם היא יותר גדולה, ואין מקום להבחין בזה.

ומכאן גם כן יוצא שאין לבטל המתנות קרובי הבעל לאשה שמרדה כשיש לה זרע הימנו. שהרי יש לתלות שנתנו לה המתנה בגלל קרבתם לילדיה, ולא דוקא בגלל קרבתם לבעלה. ואף על פי שקרבתם לבעלה היא יותר גדולה, הנה כנ"ל אין מקום להבחנה זו.

ומעתה, כלל זה קיים גם בהורי הבעל שנתנו לה מתנה, שיש לתלות המתנה בגלל שהיא אם נכדיהם, ולא - או בכל אופן, לא רק - בגלל שהיא אשת בנם... ולפי זה יש יסוד סביר שבגלל זה נתנו ההורים את המתנה לאשה בגלל היותה אם נכדיהם, לא פחות מאשר בגלל היותה אשת בנם. ומכיון שהאשה מוחזקת בנכסים יכולה לטעון קים לי..."

הגרי"ש אלישיב הגיב על דבריו אלו בזה"ל:

"הנה לא אישתמיט מאן דאמר דבעל הנותן מתנות לאשתו ויש לו ילדים ממנה ומרדה בו שלא תהיה מחויבת להחזיר, ולומר דלכל אחד טעם משלו, לבעל הטעם דאדעתא דתמרוד בו לא קיהיב לה מתנות, לא שנא אם ילדה לו בנים או לא, ולקרובי הבעל נימוק משלהם, דהם כי נותנים לה מתנות אדעתא דתשאר בחיק המשפחה שלהם, דבר זה אין זה במשמעות דברי המהרי"ו כלל".

לדעת הגרי"ש אין מקום לחלק בזה כלל, שכן כל הצד לחדש אומדנא להשבת מתנות קרובים לדעת המהרי"ו, הוא רק משום שנדמה אותם למתנות הבעל, ועל כן אין מקום לחלק בפרטי האומדנא, ולתלות את מתנות הבעל במרידה בו, ואת מתנות הקרובים בנימוק מהמשפחה. אלא ברור כי אם אכן דעת מהרי"ו היא שגם מתנות הקרובים חוזרות מדינא, הטעם הוא משום אותה אומדנא, שגם הם נתנו לה את המתנות רק משום נישואיה לקרובם, ועל דעת שתמרוד בו, לא נתנו לה.

בנושא זה יש לציין גם את דברי האגרות משה (אה"ע"ז ח"ד סימן ח) אשר דן בסברות מעין אלו, כי הורים שנתנו מתנות גדולות לבני הזוג, אומדנא ברורה היא שמתנה זו ניתנה רק על דעת שיהיה קיום לנישואים אלו, ולכן אם נתגרשו כשעדיין לא עברה תקופה ארוכה מהנישואין, המתנה בטלה, וז"ל:

"והמתנות שנתנו להם מצד החתונה לא ברור כל כך לענין מתנות דהאורחים הקרואים נותנים, דבמתנות שנתנו ההורים שנותנים מתנות גדולות הוא ודאי דנתנו לשניהם רק אדעתא דיהיו הנישואין קיימין, אבל הוא רק כשבזמן קצר נתפרדו, אבל כשנתפרדו בגירושין אחר הרבה שנים וכל שכן כשיש להם בנים ובנות שכבר יש להם התקרבות עצמי ליכא אומדנא זו כל כך, והוי כספק השקול שיש לחלוק ביניהם, וטוב שיקחו לזה אינשי המכירין אותם היטב, אבל בכל דבר שיהיה ספק להם בהאומדנא יחלוקו ביניהם, וגם לגלות להם שיהיו דברים שיצטרכו לפשר ביניהם בדרך זה".

הרי כי לדבריו ישנה אומדנא ברורה שההורים לא נתנו מתנות גדולות לבני הזוג על דעת שיתגרשו ולא ישתמשו בזה יחד, וחילק בזה בין אם נתגרשו מיד או שעברו שנים רבות, או שאף נולדו להם ילדים. אך יש לציין כי נראה שדבריו לא נאמרו במסויים על דינה של אשה המורדת (אף שבציור כזה דיבר שם בתחילת תשובתו), אלא באופן כללי על כל זוג שהתגרש בסמוך לנישואיו, עי"ש.

נמצא כי ישנם צדדים נוספים להגבלת דין החזרת מתנות הקרובים במורדת, לדעת הגרי"ש אלישיב גם אם נקוט שישנו דין כזה, ודברי המהרי"ו הם כפשוטם, עדיין יש מקום להגביל חידוש זה למתנות שניתנו

בסמוך למועד הנישואין, ואילו לדעת הגר"ש ישראלי נאמרה הגבלה אחרת, כי אם וכאשר נולדו להם ילדים, הרי במרידתה אינה מפקיעה עצמה מקורבת המשפחה, ואינה צריכה להשיב את המתנות.

הכרעת ההלכה במקרה דנא

והנה, המהרי"ו וודאי מדבר לאחר שתקנו תקנת הגאונים - דינא דמתיבתא, והוא אף מתייחס אליה בהמשך דבריו לעניין אחר, ואם כן יתכן לומר כבית יעקב שבאמת עוסק הוא גם בתחילת דבריו בנושא מתנת קרובים בדינא דמתיבתא. אך מנגד הב"ש הביא את דבריו בעיקר ההלכה, הקודמת לדינא דמתיבתא, ונראה כי באר בו שלא כביאור הבית יעקב. ויש להוסיף לזה, כי הב"ש חזר והביא דין זה גם בקיצור ההלכות בנושא מורדת בעינא ומצערנא שאינו שייך לדינא דמתיבתא, ורק בהמשך עסק במורדת מאיס עלי שרק בה שייך דינא דמתיבתא.

ואמנם האגודת אזור שהובא באוצה"פ כפי שהביא הגר"מ נהרי, סובר שהרמ"א חזר בו ממה שהביא את המהרי"ו בדרכי משה. אך מנגד הערות הבית יעקב אינן קשות, וניתן ליישבן כפי שהביא הגר"מ נהרי בפסק דינו. והבית יעקב עצמו לא כתב דבריו באופן מוחלט, אלא כתב רק ש"אפשר" שכוונת המהרי"ו היא רק ביחס לדינא דמתיבתא.

לעניות דעתי בסופו של עניין הנטיה להלכה היא כמבואר במהרי"ו שהמתנות חוזרות. במיוחד ובעיקר במקרה דנא, הרי מצטרפת העובדה שהאשה זינתה שנתיים בלבד לאחר מתנת הורים בעת רכישת הדירה. וכי יעלה על הדעת שההורים ישקיעו 500,000 ש"ח שהוא סכום גדול מאד, ומתוכם יתנו מחציתם מתנה לכלתם, כאשר זו תהרוס את מערכת המשפחה כל כך בסמוך, תבגוד בבעלה, ותקח רבע מיליון ש"ח עימה כדי שתהנה בהם, לא יחד עם בנם אלא יעבירו חילם - ממנום לאחרים, ואולי יהנה מכספם אפילו מי שזינתה עמו.

בנוסף, היה מקום אולי לומר שבעוד המהרי"ו עוסק במתנה שנתנו קרוביו לאשה לבדה, ועל כך דנו האחרונים, אולם כאן הדירה הרי ניתנה לשניהם יחדיו, ואם כן יש יותר סברא לומר שהיא ניתנה להם רק כזוג יחד, שהרי הדירה מעצם טיבעה נועדה למגוריהם המשותפים של בני הזוג, והיא הבסיס להמשך קיום הזוגיות.

יתכן גם לומר שניתנת סכום כזה שניתנת לשני בני הזוג יחד, ולא רק לבנם, ניתנת גם מאי נעימות ומטעמי כבוד. ומה שלא הותנה הדבר בפירוש, הוא מחשש שתהיה זו פגיעה עצומה באמוץ בין קרוביו ובין האשה, בין הוריו ובין כלתם.

מצטרפות לאומדנא זו במקרה דנא, גם כמה התכתבויות בין האשה ובין בעלה המעידות שהיה פשוט וברור לאשה שהיא צריכה להשיב את מחצית השקעתם של הבעל והוריו בדירה, וכל המשא ומתן ביניהם היה באיזו דרך וקיוו הדבר יעשה.

לדעת הגר"מ נהרי מתנות הקרובים חוזרות לבעל

יש לברר עוד בעניין חזרת מתנות הקרובים לדעת המהרי"ו, האם חוזרים הם לבעל או שמא לקרובים שנתנו אותם.

הגר"מ נהרי הביא שם כאמור מהגר"ש ישראלי זצ"ל (שם) שהביא את דברי הבית יעקב שכתב בהשגתו על מהרי"ו וזו לשונו:

"ועוד דעל כרחך אינה צריכה להחזיר לבעל אלא לקרוביו, דהא הקרובים לא נתנו לו, רק לה, וזה נגד הסברא דלא מרדה בקרוב".

הגר"ש ישראלי שם פקפק בקושיתו זו וכתב:

"ולעניות דעתי יש לפקפק בזה, כי אם אמנם הקרן ניתן לאשה, אולם הרי מאחר שדין נכסי מלוג עלה, לענין שהבעל אוכל פירות, אם כן הרי זה ניתן בעקיפין גם לבעל, ולא ניתן לה להנאה של ממש רק לכשתתאלמן או תתגרש. ובזה ניתן להאמר שזהו כשניתק קשר האישות שלא בפשיעתה, מה שאין כן כשמרדה ופשעה בו – אין מן הדין שתזכה על ידי זה ותפקיע מהבעל את זכות אכילת הפירות שניתן מעיקרא על דעת כן שהוא יהנה מהם. ומאחר שהנותן סילק עצמו מהמתנה – זוכה הבעל בכל. וצריך עיון בזה".

הרי כי הגר"ש ישראלי נטה לומר כי לדעת מהרי"ו וייל כאשר מתנות הקרובים חוזרות, אינם חוזרות לקרובים אשר נתנו אותם, אלא לבעל שלתועלתו ניתנו מתנות אלו, ואף אכל את פירותיהם קודם הגירושין, ושלא כהבנת הבית יעקב שהיה פשוט לו כי לדעת מהרי"ו וייל חוזרות הם אל הקרובים.

כך גם נראה בפסקי הלכות – יד דוד שהבאנו לעיל, שהמתנות של קרובי הבעל חוזרות בעת מרידת האישה לידי הבעל. וז"ל:

"וכל המתנות שנתנו לה קרובותיו בעת הנישואין וכל הסבלונות... או אחר כך מחמת התקרבות הנישואין ושמחתה, צריכה להחזיר לו".

גם הג"ר שמואל שפירא זצ"ל (פד"ר כרך יח עמודים 271–282) עסק בשאלה זו בהרחבה, והוכיח כן מדברי מהרי"ו עצמו, שהמתנות של קרובי הבעל חוזרים לבעל בעת מרידת האישה, שכן מהרי"ו עסק בתשובה זו בדין ודברים שבין הבעל לאישה בעניין החזר מתנות, ופסק שעל האישה להחזיר. וברור שכוונתו של מהרי"ו היא להחזיר לבעל ולא לנותן המתנה, שאם לא כן היה עליו לסייג זאת בתשובה.

ומכל זה הסיק הגר"מ נהרי בפסק דינו, כי מתנת קרובי הבעל חוזרות לבעל עצמו.

יש לדון כי המתנות חוזרות לקרובים

אמנם גם בנקודה זו אין אני מסכים עם דעתו של הגר"מ נהרי שליט"א שם, כי מתנות הקרובים חוזרים לבעל במורדת ולא לקרובים עצמם. סבורני כי הדבר עומד לפחות בספק. שהרי כפי שהבאנו הבית יעקב "פשוט" לו (כלשונו של הגר"ש ישראלי) שהמתנות חוזרות לקרובים עצמם. גם הגר"ש ישראלי זצ"ל שמפקפק על דבריו נוקט בלשון ספק וצריך עיון. אמנם ביד דוד שהביא הגר"מ נהרי שליט"א מאוצר הפוסקים משמע לכאורה שהמתנות חוזרות אליו, אולם מידי ספק לא יצאנו.

והרי מנין לנו לחדש בכוונת הקרובים אומדנא לנתינת מתנה זו לבעל, דבר שלא נאמר במפורש בשעת הנתינה, שאז נתנו מחצית זו לאשה. במיוחד שלדעתי הסברא להשיב לו את מתנות קרוביו קשה, וכי מדוע יוותרו על מתנות אלו לבנם, ומדוע שלא יחפצו אותם חזרה אליהם. וגם אם נאמר סברא זו במתנות מסוימות, מכל מקום במתנות של מאות אלפי שקלים יתכן שהם יחפצו בחזרה לרשותם.

שאלה זו תלויה אם החזר המתנות הוא מדינא

לביאור העניין ולהבנת כוונת הבית יעקב והעולה מדבריו למעשה בנידון דנן, נצטט שוב את דברי הבית יעקב, וז"ל:

"ועיין ב"ש ס"ק ט שכתב בשם מהרי"ו דאפילו מתנות שניתן מאביו או קרוביו צריכה להחזיר ע"ש.

וקשה לי דהא מבואר לקמן סימן צט דמה שנתנו לה אחרים דין נכסי מלוג יש לה, דאחרים כשנותנים מתנה צריכין להתנות בדין תנאי, עיין שם, ומהיכי תיתי ישתנה הדין במורדת.

ומהרי"ו שכתב זה אפשר שכתבו לדין דדינא בדינא דמתיבתא ותקנה הוא זה שיהא הוא זוכה בשלו ושל קרוביו והוא בשלה ושל קרוביה, מה שאין כן לדינא דהש"ס, מהיכי תיתי לא יהיה לה בדין נכסי מלוג.

ועוד (כלומר, אם נבאר את דברי מהרי"ו על פי עיקר דין הגמרא), דהא על כורחך אין צריכה להחזיר לבעל אלא לקרוביו, דהא הקרובים לא נתנו לו רק לה, וזה נגד הסברא, דלא מרדה בקרוב". והנה אם ביאור דברי המהר"י וייל הוא כפי שהעלה הבית יעקב בדרך של "אפשר", שכל חידושו הוא לדינא דמתיבתא, אבל לעיקר דין הגמרא מתנות קרוביו אינם חוזרים. אזי אין הדבר נוגע כלל לנידון דנא, שכן הבעל הוא מההולכים בשיטת מרן השו"ע שלא הביא ולא פסק את דינא דמתיבתא.

וגם אם על פי תשובתו של הבית יעקב שמהר"י וייל דיבר על דינא דמתיבתא (שנוגע לדעת הרמ"א והנהוגים כמותו), ולפי זה אכן עולה כי מתנות קרוביו לאשה חוזרים אל הבעל, היינו דוקא לתקנת דינא דמתיבתא שלא הוזכרו בה קרוביו, ואם כן אם כל הסיבה להשבת מתנות קרוביו היא מכח תקנה זו, הרי הם יחזרו לבעל, אבל לדינא דגמרא וודאי מתנות קרוביו אם היו חוזרים, היו חוזרים לקרוביו דוקא ולא אליו.

ומכח הנחה זו בהמשך מוסיף הבית יעקב להקשות בלשון "ועוד...", כוונתו היא כי גם אם לא נאמר כדרך ה"אפשר", אלא ננקוט שהמהרי"ו עוסק בדינא דגמרא, ומתנות קרוביו חוזרים גם לדינא דגמרא, מכל מקום קשה עליו (מלבד הקושיא הנזכרת מסי' צט) שכיוון שלדין הגמרא וודאי שהמתנות יחזרו לקרובים, הרי זה נוגד את הסברא, שהרי האשה לא מרדה בהם ולמה תחזיר להם את המתנות.

דחיית הראיות בדעת מהר"י וייל והדין למעשה

אלא שבכדי לישב את דעת מהרי"ו מתמיהת הבית יעקב האחרונה, אשר תמה למה יחזרו המתנות לקרובים אחרי שמרדה בבעל ולא בהם, נדחק הגר"ש ישראלי לחדש כי באמת המתנות חוזרות לבעל ולא לקרוביו, דבר אשר לעניות דעתי איננו מסתבר כנ"ל.

נראה כי אין הכרח בדבר, שהרי לפי מה שהסקנו לעיל באריכות כי עיקר דין החזר המתנות במורדת אינו מטעם קנס, אלא דין זה נובע מכח האומדנא שמתנות הבעל לאשה ניתנו רק במטרה "למיקם קמיה" ולא על דעת "למישקל ולמיפק", אם כן אין הכרח בתמיהת הבית יעקב, ואפשר להבין היטב את סברת מהרי"ו כי ברור שגם הקרובים נתנו לאשה את מתנותיהם רק בכדי שתחיה עם קרובם, ולכן אם היא מורדת ויוצאת, הרי על דעת כן לא ניתנו לה המתנות, וממילא בטלה המתנה וחוזרת לקרוב אשר נתן אותה.

עוד הבאנו לעיל כי הג"ר שמואל שפירא זצ"ל (פד"ר כרך יח עמודים 271–282) הוכיח מדברי מהרי"ו עצמו, שהמתנות של קרובי הבעל חוזרים לבעל בעת מרידת האישה, שכן מהרי"ו עסק בתשובה זו בדין ודברים

שבין הבעל לאישה בעניין החזר מתנות, ופסק שעל האישה להחזיר, ואם כוונתו של מהרי"ו היא להחזיר לקרובים ולא לבעל, היה עליו לסייג זאת בתשובה.

נראה כי גם בטענה זו אין הכרח, משום שכפי הנראה למעיין בתשובת המהרי"ו לא היה מדובר שם בבעל ואשה אשר באו לבדם בפני בית הדין, אלא במחלוקת ציבורית רבת הקף בין הצדדים ומשפחותיהם, כלשונו של מהרי"ו שם "באו לפני בעלי הריב הם וסיעתם", ובתוך תשובתו הוא מחייב את האשה להשבע שבאמת היא זו שאינה חפצה בבעלה, ואין זה "עצת אביה ואמה ושום אדם". ומתואר שם בתחילה כי גם מהרי"ו וגם רבותיו יגעו רבות בנסיונות לסיים את הפרשה ולהביאם לידי שלום, נסיונות אשר לא צלחו עד שהיה חשש שהדבר יגיע לידי הערכאות, עי"ש בהרחבה. על כן ברור שניתן היה לראות את הבעל ואת משפחתו וקרוביו בסתמא כצד אחד בדיון, ולכן כאשר פסק מהרי"ו כי מתנות כולם חוזרות, כלל את כולם כצד אחד ולא פירט וכתב למי תחזור כל מתנה.

כמדומה שגם במציאות המוכרת לנו מצוי הדבר, ופעמים רבות היה אפשר לראות את הבעל ומשפחתו כמיצגים זה את זה, ובית הדין ידון בתביעות כולם יחד.

אמנם בבואנו למעשה יש לסייג את הדברים, כי במקרה בו עיקר סמכות הדיון בין הצדדים תלויה בסמכות החוקית (או בחתימה על שטר בורות) אשר אינה נותנת לבית הדין סמכות לדון אלא בתביעות הבעל עצמו, ולא בתביעות הוריו ואחרים, אכן לא יוכל בית הדין לדון בהחזר מתנות הורי הבעל, אלא אם יתבקש לכך כתביעה נפרדת שלהם, ולא בתוך הדיון בתביעותיו של הבעל.

על כל פנים למעשה הבית יעקב ודאי הבין כך בדעת המהרי"ו, כי אם המהרי"ו מדבר על דין הגמרא, המתנות חוזרות לשיטתו לקרובים ולא לבעל. גם לאפשרות שהמהרי"ו מדבר על דינא דמתיבתא ואז המתנות של קרוביו חוזרות אליו, מכח התקנה, מכל מקום כאמור במקרה דנא אין דין דינא דמתיבתא נוהג, משום שדין זה נפסק רק להולכים בדעת הרמ"א.

ולכן במקרה דנן נמצינו עומדים לכל הפחות בספק אם התובעים הם קרוביו של הבעל, או הבעל עצמו. וזאת מלבד שיטת האגודת אזור שהובאה לעיל שהרמ"א חזר בו ומתנות קרוביו למסקנתו אינן חוזרות כלל. כך שלמעשה לא ניתן לכאורה להוציא ממון מהאשה בתביעה זו המתנהלת בין הבעל לאשה, ואין לבית הדין סמכות לדון בתביעה שיתכן והיא של צד שלישי (הלכתית אם האב היה נותן יפוי כח לבן לתבוע במקומו, היה ניתן לדון בתביעה. אך במקרה דנא האב לא נתן לבנו יפוי כח ואף לא בא להעיד לפני בית הדין).

מתנה לחוד

חברי הגר"פ מונדשיין שליט"א הרחיב מאוד בדינה של מתנה אשר ניתנה באופן מוחלט, שהאשה יכולה למכור ולתת אותה כרצונה ואין הבעל יכול לעכב, האם מתנה זו גם חוזרת במורדת. בעקבות כך דן שם האם מתנה אשר נרשמה בטאבו על שם האשה, תחשב כמתנה חלוטה לעניין זה. וכך כתב:

"הראשונים מתייחסים לסוג מתנה שהיה נוהג בזמנם לתת והייתה נקראת "מתנה לחוד", נוהג זה היה מצוי בספרד, ובה מעבר לתוספת הכתובה היה כותב הבעל "מתנה לחוד". מתנה זו ניתנה בכל מיני לשונות של ייפוי כוח, מתנה זו ניתנה לגבות מחיים ולא חלים עליה דיני כתובה, לדוגמה עיין במה שכתב המאירי בחידושו למסכת כתובות (נד, ב) וזו לשונו:

"נהגו מקצת מקומות של ספרד שכותבין לנשותיהן בשעת נישואין מתנה לחוד, וכותבין בה שתהא רשאה ליתנה לכל מי שתרצה או למכרה אפילו בחייו".

וכן כתב הרשב"א בתשובה (חלק ב סימן קיב, הנ"ל) ביחס למתנה כזו :

"שהרי נתן לה מתנה גמורה חתוכה וחלוטה, וסלק כל זכותו ורשותו מעל מתנה זו, ונתן לה רשות ליתן ולהוריש לכל מי שתרצה".

מתנה חלוטה, שבה הבעל מסלק זכותו ורשותו ממתנה זו ונותן לאישה ליתן למכור או להוריש לכל מי שתחפוץ (עיין בספר השטרות לה"י ברצלוני סימן לז).

יש לעיין האם מתנת דירה שנרשמה בטאבו כך שהאשה לכאורה יכולה למכור ולעשות איתה מה שרוצה, מתנה שתוכל למכור אותה בתוך חיי הנישואין, (בניגוד למתנה רגילה שאינה יכולה למכור כי זה נכסי מילוג), האם מתנה זו בגדר המתנה החלוטה שעליה דיברו הראשונים. וודאי הוא שכאשר הבעל רושם את מחצית הדירה בטאבו על שם אשתו הוא אינו מוסיף ייפוי כוח למתנה וכותב מפורשות שהוא נותן לה לעשות בה ככל אשר תחפוץ, אולם אם ננקוט שעצם העובדה שהדירה רשומה על שם האישה מקנה לה זכות זו – להוריש או למכור או לתת לכל מי שתחפוץ, ממילא רישום הדירה על ידי הבעל לאשתו מהווה הסכמה לכך ונעשית מתנה חלוטה.

נראה לעניות דעתי כי התשובה חיובית, ואף אם ישנן הגבלות כאלו ואחרות על האשה בבואה למכור את חצי הדירה, כגון צו דיספוזיציה שיכול להוציא הבעל, כל אלו אינן אלא עכובים חיצוניים שאינם מהווים בעצם פגיעה בבעלות האשה על חצי הדירה, וכשם שחיובי מסים שעליה לשלם וכדומה, או "דינא דבר-מצרא" המעכב מוכר מלמכור למי שיחפוץ, אינם מהווים הגבלה בבעלות".

בעקבות הנחה זו, האריך הגר"פ מונדשיין לברר כי לדעתו ישנה מחלוקת ראשונים אשר לא הוכרעה, האם גם מתנה זו חוזרת לבעל כאשר האשה מרדה.

הגר"מ נהרי שליט"א בפסק הדין הנ"ל האריך גם הוא במחלוקת זו, אולם באר שם כי גם לסוברים שמתנה זו אינה חוזרת כאשר האשה מורדת, מכל מקום דעתו היא כי דירה הרשומה בטאבו אינה נחשבת למתנה מוחלטת. גם אני מצטרף לדעתו זו, וכפי שבאר שם בפסק הדין בין השאר על פי חוק המקרקעין בו נכתב:

"זכות קדימה בין בני זוג

101. מקרקעין שהם בבעלות משותפת של בני זוג והם משק חקלאי או בית עסק המתנהלים על ידיהם במשותף או דירה המשמשת להם מגורים, לא יהיה בן זוג זכאי להעביר חלקו לאחר אלא אם הציע אותו תחילה לבן-זוגו.

רכישה על פי זכות קדימה

102. (א) הצעה לבעל זכות קדימה תהיה בכתב, שישלח בדואר רשום, ותציין את המחיר הנדרש בעד המקרקעין המוצעים; העתק מההצעה ישלח לרשם.

העברת המקרקעין

103. (א) סירב בעל זכות קדימה לרכוש את המקרקעין המוצעים לו במחיר הנדרש, יהיה המציע רשאי, תוך ששה חדשים מיום הסירוב, להעבירם כרצונו, ובלבד שלא יעבירם במחיר נמוך מהמחיר שצוין בהצעה".

עד כאן לשון החוק.

לדעתו מכיון שהחוק מגביל את בן הזוג כי אינו יכול לבצע מכירה לכל מי שיחפוץ, ללא העברת ההצעה למשנהו עם עותק לרשם, יש לכך השלכה לענייננו. עצם העובדה שיש מגבלה אף על מי שהדירה רשומה על שמו בטאבו מלמכור את חלקו בדירה, היא בניגוד גמור לאמור בתשובת הרשב"א בהגדרת 'מתנה לחוד', שבה הבעל נותן לאישה את הזכות למכור לתת או להוריש לכל מי שתחפוץ ללא כל זכויות שיוניות לעצמו. לכן אין לראות רישום בטאבו כעונה לקריטריונים המגדירים 'מתנה לחוד'.

בנוסף, לדעתו עצם הצעת בן זוג למכירת חלקו בדירה, יש בה כדי לעורר חשדות של משנהו כי מגמתו לפעול לפירוק שיתוף בהתאם לחוק, ופתוחה בפניו הדרך להפעלת מערכות הגנתיות: האחת, הגשת בקשה לערכאות למניעת דיספוזיציה שיעשה הצד המבקש למכור את הבית המשותף או חלקו עד למתן הכרעה בתביעה לחלוקת הרכוש בהתאם לחוק יחסי ממון בין בני זוג (תשל"ג – 1973) הכולל פירוק השיתוף בין בני זוג תוך הפעלת סעיף 8 לחוק זה שיש בו חלוקה לא שוויונית בנסיבות המיוחדות המצדיקות זאת. השנייה (אף אם החליט בית משפט עקרונית על פירוק השיתוף) הפעלת תיקון 17 לחוק המקרקעין (סעיף 40 א) ובדומה לו סעיף 6א לחוק יחסי ממון). השלישית, להגיש בבית הדין תביעה לשלום בית ובמסגרת זו לבקש סעד למניעת דיספוזיציה, כאשר צד מרגיש את עצמו נפגע כתוצאה של מהלך של מכירת חלקו של משנהו בדירה המשותפת.

צעדים הגנתיים אלו הנותנים בידי נותן המתנה (אף שאינם נובעים מהיותו כזה אלא מהיותו בן זוג – שותף) עשויים להיות 'הוכחה ברורה' בתפיסתו של בן זוג הנותן מתנה באמצעות רישום בטאבו שיש לו זכויות מסוימות במה שנתן במתנה - אפשרות השימוש בהפעלת סעיפי החוק המשמשים לו הגנה מספקת, כדי להגן על עצמו ולסכל מהלך של מכירת חלקו של משנהו בדירה ללא הסכמתו, נתפסת כאילו יש לו זכות שיווית בנכס. משכך נשמט הבסיס להגדרת מתנה זו - ולהבנת כוונת הנותן בה ככוונה לתת 'מתנה לחוד' ואם כן ברי שלא לזה התכוון הרשב"א במה שהגדיר את 'מתנה לחוד' כזכות אבסולוטית לאישה לנהוג במתנה שנותן לה כאוות נפשה.

עד כאן נימוקיו של הגר"מ נהרי, אשר כאמור אני מסכים עימם. משכך נמצא שנושא נידון מתנה חלוטה אינו שייך לפסק דנא, ואין צורך להכנס כאן לעיקר דין זה (והאם מחלוקת הראשונים היא אכן במיוחד ב'מתנה לחוד' או שנחלקו בדינה של כל מתנה).

החזרת מתנות במורדת כאשר הגירושין נעשו בהסכמה

נושא זה התבאר בהרחבה במאמר העוסק בדין תוספת כתובה במורדת, ושם הארכנו מה הדין בכהאי גוונא, כאשר בעקבות מרידתה גירש הבעל את האשה בהסכמה. נראה כי כללי דין חזרת המתנות לבעל וכפי שהארכנו וחילקנו, שווים לדין תוספת כתובה שהינה מתנה, מאחר ושניהם בטלים כאמור מאותו טעם כי "אדעתא למישקל ולמיפק לא יהב לה".

אך יש להוסיף ולציין כי במקרה של ספקות, אזי יהיה חילוק ביניהם. חוב תוספת כתובה יישאר במוחזקותו של האיש ויפטר ממנו, ואילו המתנות יישארו בחזקתה שהרי היא המוחזקת בהן.

פסק הדין

העולה מכל האמור הוא שהחזרת מתנות קרובים תלויה בספק הלכתי אם הן חוזרות. גם הספק שהעלה הלב אריה. גם מחלוקת הבית יעקב מול הב"ש ודעימיה, וגם מחלוקת של הגרי"ש אלישיב זצ"ל והגר"ש ישראלי זצ"ל בפסק הדין הנ"ל (משפטי שאול סי' יז). וגם אם המתנות חוזרות הרי הבאנו כי הדבר שנוי במחלוקת אם חוזרות לבעל או לקרוביו, ונמצא שיש כאן ספק נוסף האם ניתן לדון בדבר על פי תביעת הבעל לבדו.

במקרה דנן ישנם ספקות נוספים, שהרי המתנה ניתנה הרבה אחרי הנישואין, ויש לצדדים ילדים, ועל פי מה שציידו הגרי"ש אלישיב זצ"ל והגר"ש ישראלי זצ"ל, יש בנתונים אלו כדי ליצור ספקות נוספים.

מכל הספיקות שהבאנו לא ניתן אפוא להוציא מידי האשה את כספי המתנה משום שהיא מוחזקת בהן. אמנם במקרה שלפנינו כנגד מוחזקותה של האשה בסך 250,000 ש"ח - סכום המתנות המוחזק בחלק הרשום על שמה בדירה, עומדת מוחזקותו של הבעל בסך 124,000 ש"ח - כספי האיזון המוחזקים בידינו. כך שמספק לא ניתן גם להוציא ממנו סך זה. לפיכך עומדות לפני האשה שתי אפשרויות. האחת, למחול על האיזון בזכויותיו של האיש כשתגמלנה. האפשרות השנייה להשאר עם זכויות אלו, אולם להשיב לו כבר כעת סך 124,000 ש"ח (בקיוז ביניהם בדירות או בכל דרך אחרת).

סך 50,000 ש"ח הנוספים שהם מתנת הבעל עצמו מדמי פיצוייו, מדינא ודאי חוזרים בעת מרידתה של האשה, כפי שהוכרע לעיל. אלא שסכום זה נטמע בדירה הרשומה על שם שניהם, ועל פי חוק האיזון כסף זה מאוזן בשווה בין בני הזוג, ומאחר והצדדים קבלו עליהם בפני בית הדין את חוק איזון הנכסים בקניין אגב סודר, שוב לא יוכל הבעל לתבוע כסף זה שמגיע לו על פי ההלכה.

המסקנות ההלכתיות העולות מפסק הדין

- א. בשו"ע נפסק בין דיניה של המורדת בבעלה, כי על האשה להחזיר את כל המתנות שקיבלה.
- ב. בביאור הגר"א שם הביא כי לדין זה מצינו בית אב בשתי סוגיות.
- ג. במסכת כתובות (נד, א) לענין אלמנה שבאה לגבות את כתובתה, נפסקה ההלכה כרב, שהבגדים שקבלה מבעלה אינם שלה ועל כן שמים אותם כחלק מפרעון הכתובה. טעם דין זה הוא כמבואר בגמרא מפני האומדנא, שאנו אומדים שלא נתן אותם הבעל לאשה על מנת שתצא איתם מביתו, כאשר היא יוצאת שלא מדעתו אלא מכוח מותו.
- ד. מכאן יש ללמוד בקל וחומר כי סברא זו קיימת ביתר שאת ביחס לאשה המורדת בבעלה, לאחר שקבלה ממנו מתנות, שאדעתא למשקל ולמיפק לא אקני לה.
- ה. המקור השני שהביא הגר"א הוא מהמשנה בב"ב (קמו, א): "השולח סבלונות לבית חמיו, שלח שם מאה מנה ואכל שם סעודת חתן אפילו בדינר (ואחר כך מת או שרוצה לגרשה), אינן נגבין (שמחמת חיבת שמחת אכילה שאכל ושתה ושמח עמהן מחל), לא אכל שם סעודת חתן, הרי אלו נגבין".

- ו. ועל כך אמרו שם (ע"ב) בגמרא שאם האשה היא שחזרה בה, הרי אפילו אגודה של ירק ששלח לה בסבלונות, חוזרת. ומבאר הגר"א שגם כאן ההטעם הוא דאדעתא דהכי שהיא תחזור בה, לא מחל ונתן.
- ז. טעם זה קיים גם בכל בעל שנתן מתנות לאשתו, ואחר כך מרדה בו והביאה לגירושיה, ועל כן המתנות חוזרות.
- ח. בטור (אבהע"ז סי' פח) ובשו"ע שם נפסק כי בעל שהוציא הוצאות על נכסי אשתו, ואיר כן גירשה ולא אכל ולא נהנה מהם כלום, רואין אם השבח שהשביח יתר על ההוצאה ישבע כמה הוציא ויטול, ואם ההוצאה יתירה על השבח אין לו אלא כשיעור השבח בשבועה.
- ט. במה דברים אמורים שלא אכל כלל, אבל אם אכל מהן רב או מעט, אפילו גרוגרת אחת, מה שהוציא הוציא ומה שאכל אכל.
- י. במה דברים אמורים במגרש מדעתו, אבל אם היא מורדת, בין אכל בין לא אכל, ישבע כמה הוציא ויטול.
- יא. וטעם הדבר כמבואר שם בביאור הגר"א, כי דין זה כי כאשר הבעל השקיע בנכסי אשתו "מה שאכל אכל" ואינו מקבל תשלום נוסף על השקעתו בנכסיה, כדין כל היורד לנכסי חברו, יסודו משום שהשקעה זו נידונת כמתנה שהסכים לתת לאשתו, ובמורדת הרי המתנות שבים לבעל מטעם האומדנא כמו שנתבאר.
- יב. דינים אלו שהבאנו מדברי השו"ע והפוסקים, כי מורדת מחזירה את המתנות, וכי מכח זה יוצא שאם הבעל השקיע והוציא הוצאות על נכסיה, הרי הוא נוטל את הוצאותיו בחזרה, נתבארו כבר בדברי הראשונים.
- יג. אף כי הרי"ף כתב כן בתוך דינא דמתבתא, כתב הרמב"ן דמשמע ברי"ף דכל שכן שכך הדין לדינא דגמרא. כך גם מבואר להדיא בדברי הרי"ף בסוגיית המוציא הוצאות על נכסי אשתו, ושם גם כתב את טעם הדין, משום דכי אקנה לה אדעתא למיקם קמיה, אדעתא למשקל ולמיפק לא אקני לה.
- יד. דברי הרי"ף הובאו גם בפסקי הרא"ש, וכך פסק גם הרמב"ם (פי"ד מהלכות אישות ה"ח) כי "כל שנתן לה מתנה מחזרת אותו, שלא נתן לה על מנת שתטול ותצא". וחזר וכתב כן בדין המוציא הוצאות (פכ"ג מאישות ה"י) "שלא הקנה לה כדי שתטול ותצא מעצמה".
- טו. אמנם הרמב"ן (כתובות סג, ב) הביא את דבריהם והקשה עליהם מזה שלעיל (נד, ב) מבואר שאחד מן הדינים כלפיהם נאמר הכלל ש"תוספת כתובה ככתובה" הוא לענין מורדת, שמפסידה את התוספת כשם שמפסידה את הכתובה, והרי לדברי הרי"ף שמפסידה אפילו מתנות שנתן לה בסתמא אחרי הנישואין, מכח האומדנא, כל שכן שמאותו טעם תפסיד גם תוספת, ואין צורך לנמק את הפסד התוספת בכך שהוא תנאי כתובה ודינו ככתובה.
- טז. אך אף על פי כן חזר ויישב את הדברים, כי לשיטת רה"ג והרי"ף והר"י מיגאש צריך לומר שאין

הכי נמי, כוונת הגמרא שם לחדש שאפילו תנאי כתובה שדינו ככתובה מפסידה, וכל שכן מתנות שדינם פשוט יותר משום האומדנא, שאותם ודאי היא מפסידה אם מרדה. מלבד במקרה שהתנו מראש להדיא שלא תפסיד גם אם תמרוד, שאז פשוט שכל תנאי שבממון קיים, ואינה מפסידה את המתנות אפילו במקרה של מרידה.

יז. בדברי הרמב"ן לא מפורש האם לדינא קיבל את דברי הגאונים, או שרק יישבם בדוחק, וליה לא סבירא ליה, ואכן ברא"ה שם נשאר בקושיית הרמב"ן וחלק על הגאונים בדין זה, כי מתנות הבעל אינם חוזרות במורדת. אף בדברי הרשב"א מצינו שדין בזה במקומות רבים ולא ברור מה מסקנתו למעשה. אך כאמור שעת רוב הראשונים וכך נפסק להלכה כי מתנות הבעל חוזרות כאשר האשה מורדת בו.

יח. הר"ן שם (כו, ב מדפי הרי"ף) הביא גם הוא את קושיית הרמב"ן על הרי"ף, ותיירץ באופן אחר, כי אדרבה, אם התוספת היתה נחשבת כמתנה בעלמא, הרי כאשר מרדה היתה מפסידה אותה לאלתר מכח האומדנא, וכוונת הגמרא שם לומר כי אדרבה מכיון שהתוספת נחשבת כחלק מהכתובה, הרי דינה כדין הכתובה שהפסדה תלוי בדיני ההמתנה וההפחתה כתקנות מורדת.

יט. ולמדנו מדברי הר"ן חידוש לדינא, כי לשיטתו הפסד המתנות של המורדת אינו מותנה בדין הפסד כתובתה, ואף קודם שהסתיים ההליך ועדיין לא הוכרזה כמורדת, הרי את מתנותיה כבר הפסידה. להלן יובא כי דין זה אינו מוסכם, ונחלקו בו הראשונים והפוסקים.

כ. ברמ"א מבואר שבתוך י"ב חודש כאשר עדיין אינה נחשבת כמורדת ולא הפסידה כתובתה, אינה מפסידה גם את התוספת ואת המתנות, ושלא כדברי הר"ן הנ"ל.

כא. אלא שלבית שמואל היתה גירסה אחרת ברמ"א, כי האשה מפסידה את התוספת גם בתוך י"ב חודש, ולכן תמה עליו שבטור בסימן פה לא משמע כן. וכבר תמה עליו בבאר היטב שכך כתוב גם ברמ"א. ובדגול מרבבה שם ציין שאכן לפני הב"ש היתה גירסה שונה. ביד אפרים הסכים עם גירסה זו, וכך מסקנת הראש פינה שם.

כב. הרי שלפנינו שתי גירסאות בדברי הרמ"א האם בעל שהחליט לגרש את אשתו אשר מרדה בו, בתוך י"ב חודש, חייב לה את התוספת, או שאותה היא מאבדת מיד, וכך גם את המתנות.

כג. האבני מילואים רצה לומר כי מה שכתב המגיד משנה בשם הרשב"א שמורדת בתוך י"ב חודש אינה מפסידה את המתנות, הוא רק משום שהרשב"א לשיטתו שכתב לחלוק על הראשונים, שכל מורדת אינה מחזירה מתנות שקבלה מבעלה, ורק את התוספת מפסידה משום שתוספת כתובה ככתובה, אבל מתנות אינה מחזירה. אבל לדעת רוב הראשונים שמורדת מחזירה את המתנות, הדין יהיה שתחזיר אותם גם בתוך י"ב חודש.

כד. אלא שנתקשה, דאם כן נמצא שלשיטת הרשב"א גם אחרי י"ב חודש, כאשר האשה כבר מוכרזת כמורדת, עדיין אינה מחזירה מתנות, והרי הרב המגיד כתב כאן בשם הרשב"א שאחר י"ב חודש כן צריכה להחזיר את המתנות שקבלה מהבעל.

כה. ולכן כתב האבנ"מ בסיום דבריו כי למעשה נראה מדברי הרשב"א בכתובות בסוף דבריו כי

למעשה חזר בו וקיבל את שיטת הגאונים והרי"ף שכל מורדת מפסידה מתנות, משום שלא כתב לה על מנת כן שתמרוד ותצא, ונקט האבני מילואים שלפי זה האשה מפסידה את המתנות מיד, גם לפני שעברו י"ב חודש, ועדיין לא הפסידה את כתובתה.

כו. דבריו מתאימים לגירסת הב"ש בדברי הרמ"א, ולא כגירסה שלפנינו ברמ"א ובב"י בשם הרשב"א. אם כי גם הב"ש שגרס כן ברמ"א, תמה עליו מהטור שמשמע להדיא שאינה מפסידה עד אחר י"ב חודש.

כז. הגר"ג צימבליסט שליט"א האריך בדין זה בכמה מקומות, הראשון שבהם הוא בפד"ר (חלק יא עמוד 255). שם הביא את מחלוקת הראשונים, ודן בטעם הדבר, מה טעמם של הסוברים שהפסד המתנות תלוי בהפסד הכתובה, הרי לכאורה הפסד המתנות הוא מכח האומדנא שלא נתן לה על דעת שתמרוד בו, ואם כן לכאורה היה ראוי שתפסיד אותם מיד עם מרידתה.

כח. לדעתו של הגר"ג צימבליסט בפסק דין זה, טעמם של הרמ"ה והטור שמורדת מפסידה את המתנות רק לאחר שהוכרזה כמורדת לכל דיניה, הוא משום שמדינא אין סיבה שבאמת תפסיד את המתנות, וכל הפסד זה הוא חלק מהקנסות שקנסו את המורדת, ועל כן הוא תלוי באותם דיני הכרזה התראה והמתנה כמו קנס הכתובה.

כט. וכתב כי למרות שבלשונות הראשונים נראה כי טעם ההפסד הוא משום ש"אדעתא למשקל ולמיפק לא יהיב לה", מכל מקום עיקר טעם הפסד המתנות במורדת הוא משום קנס, ומה שנימקו הראשונים שלא נתן לה אדעתא דהכי, הוא רק תוספת טעם למה לקנוס דווקא בהפסד מתנות.

ל. על כך הוסיף כי לדבריו, הדין המובא בסימן קנד כי אשה הבאה על בעלה מחמת טענה שאינו ראוי להוליד, מפסידה היא את התוספת, למרות ששם אינה מורדת, שהרי היא תובעת את זכותה על פי הדין, ואין מקום לקונסה, ושם בהכרח ההפסד הוא רק מכח האומדנא. צריך לומר שאכן שם מפסידה היא רק את תוספת הכתובה ולא את המתנות, ובכך שונה דינה ממורדת, שמפסידה גם את המתנות שקיבלה מבעלה, ודן זה עיקר טעמו משום קנס, ולא מכח האומדנא בלבד.

לא. על פי דבריו אלו, ביאר הגר"ג צימבליסט שליט"א שם את מה שכתב החתם סופר (אהע"ז קמא) בשם מהר"א מזרחי ומהר"א ששון כי בעל שמרד על אשתו וגרשה, אינו מחזיר לה את מתנותיה. וביאר שדינם בנוי על הבנה זו, שעיקר הפסד המתנות במורדת הוא משום קנס, ולא משום האומדנא לבדה.

לב. לעניות דעתי קשה מאוד לומר שזהו הטעם בדין הפסד המתנות במורדת, מכיון שכמובא בפנים כל הראשונים והאחרונים הביאו את טעם הגמרא במסכת כתובות שעל דעת למשקל ומיפק לא נתן לה. הבאור כי כל כוונת דבריהם היא רק בצירוף טעם קנס, לעניות דעתי דחוק מאד. אמנם הגר"ג צימבליסט שליט"א באר כך בפסק דינו הנ"ל מחמת דוחק קושייתו, אולם להלן יובא כי בפסק דין מאוחר יותר (פד"ר חלק יד עמוד 27) משמצא ביאור אחר, שבחזר בו לבאר את טעם הדין כ"פשיטות" הלשון (כלשונו שם) מחמת אומדנא ולא מחמת קנס.

לג. אמנם גם בספר ראש פינה כתב כדרך זו כי עיקר ההפסד הוא משום קנס, והכך יישב את השאלה

מדוע אשה שזינתה לא מפסידה את מתנותיה.

לד. אולם קשה מאד לקבל את פירושו כאשר הוא דחוק בלשונם של כמעט כל הראשונים האחרונים והפוסקים.

לה. את קושייתו ניתן לבאר וליישב בדרך נוספת. כי שונה הדין באשה שזינתה, אשר עם כל חומרת הדבר, ניתן להגדיר את המצב ככישלון ונפילה, כאשר במקביל האשה חפצה מצידה להמשיך לחיות עם בעלה ולא מורדת בו. אולם מרידה בבעל הרי היא כפעולה חזיתית כנגדו, ובכהאי גוונא אמרו שעל דעת למישקל ולמיפק לא נתן לה.

לו. סברא זו כבר נאמרה על ידי הגר"ש ישראל זצ"ל בספר משפטי שאול. אין כל הכרח לדמות אשה שזינתה לאשה שמרדה, ומשכך אין צורך לדחוק בדברי הרמ"ה והטור שכוונתם לדין קנס.

לז. בביאור הקשר שבין הפסד הכתובה לאחר כתיבת אגרת מרד ובין הפסד מתנות, נראה כי אין הכוונה כי גם הפסד המתנות נובע מקנס, אלא שהאומדנא שעל דעת למישקל ולמיפק לא נתן לה, קיימת רק לאחר שנעשו הפעולות ההלכתיות להשיבה לשלום הבית, דרך הפסד הכתובה לאחר כתיבת אגרת מרד, או אז משאבדו הסיכויים להחזירה אליו, קיימת האומדנא שעל דעת למישקל ולמיפק לא כתב לה. להלן נרחיב בדרך זו.

לח. ממשמעות דברי הטור באה"ע ריש סימן קיח למדנו, כי כאשר האשה היא אשר תבעה את הגירושין, והם יצאו ממנה כי היא היוזמת של הגירושין, הרי בכהאי גוונא על דעת שאשתו תצא ותתגרש ממנו ותקח את תוספתה, לא כתב לה ולא התחייב לה, ורק על דעת להיות עמו כתב לה את תוספתה.

לט. מכך יש ללמוד לכאורה כי גם את המתנות מפסידה האשה בכל מקרה בו "יצאו הגירושין ממנה", גם אם לא הוכרזה כמורדת. שהרי דין הפסד המתנות במורדת ודין הפסד התוספת אחד הוא, ושניהם נובעים מאותה אומדנא שהבעל לא נתן לה מתנות ולא התחייב לה בסכומים נוספים מעבר לעיקר הכתובה "אדעתא למישקל ולמיפק".

מ. אלא שהדברים נסתרים מדברי הטור בסימן פה בשם הרמ"ה, אשר מהם למד הב"ש הנ"ל כי רק לאחר י"ב חודש וכתיבת אגרת מרד, או אז מפסידה היא גם את המתנות, אבל אם החליט הבעל לגרשה בתוך י"ב חודש, אינה מחזירה את המתנות.

מא. אולם נראה כי אין בדברי הטור כל סתירה, ובשני המקומות עסק הוא בשני מקרים שונים וחלוקים זה מזה. עיקר החילוק מבואר להדיא בדברי הב"י בסימן עז בשם הרשב"א.

מב. הרשב"א (שם בב"י ובח"ו סי' עב, שאר המקומות שדן בהם בדין זה צוינו לעיל בפנים) מחלק בין אם מיד כאשר האשה מרדה או טענה מאיס עלי, הוציאה הבעל מרצונו, שאז יש לה כתובה אבל מפסידה היא את כל מה שהוסיף או נתן לה משלו, לבין מקרה שהבעל לא רצה להוציאה, אלא שמחמת מרדה של האשה בית הדין נוהג בה בדיני הכרזה והמתנה, שאז אם יבחר הבעל לגרש לפני שעבר הזמן, ועדיין לא הכריזו עליה, בכהאי גוונא האשה גובה הכל, ואינה מפסידה תוספת ומתנות אלא לאחר שעברו ד' שבתות או י"ב חודש כדין.

מג. על פי זה יתבארו היטב גם דברי הטור ואין בהם כל סתירה. דבריו בסימן פה בשם הרמ"ה בדבר הצורך באגרת מרד קודם שתפסיד את המתנות, נאמרו במורדת רגילה, כאשר האיש מבקש שלום בית, והאשה מורדת בו, או אז זכאית האשה לכל מה שנתן לה ואף לתוספתה, וזאת כפי שיתבאר להלן בכדי שנוכל לקנוס אותה ובדרך זו לנסות להשיבה לשלום בית.

מד. אולם אם בעקבות מרידתה גם הבעל אינו רוצה בה, אין צורך יותר לקונסה כדי להשיבה לביתה, וממילא שוב לא נצרך כל ההליך, להכריז עליה ולקבוע עליה שם מורדת על ידי אגרת מרד, והאשה מפסידה תוספת כתובתה מיידית משום שאדעתא למשקל ולמיפק לא נתן ולא התחייב לה, ועל כך נאמרו דברי הטור בסימן קיח.

מה. כשנדייק בלשונותיו של הרמ"ה (אשר בשמו כתב הטור דין זה) במקורם, נראה כי מתוכם יש ללמוד כיישוב האמור, כי למרות שיסוד הדין ועיקרו הוא כי כל שהאשה יזמה את הגירושין והביאה אותם במרידתה, מפסידה היא את המתנות והתוספת, מכל מקום אם לא גירש אותה הבעל מיד וביקש שלום בית, ובעקבות כך נזקק בית הדין לתקנת חכמים ופתיחה בהליך של מורדת, כעת הדין תלוי בדיני מורדת, וכל עוד לא יעבור הזמן הנצרך ולא תוכרז כמורדת, עדיין יש לה את תוספת הכתובה והמתנות.

מו. טעם הדבר הוא על פי מה שנביא מדברי הגרי"ש אלישיב זצ"ל.

מז. הגרי"ש אלישיב עוסק בחידושו של רבינו ירוחם בדין בעל ואשה אשר שניהם אינם חפצים זה בזה, וכתב רבינו ירוחם כי בכהאי גוונא האשה מפסידה את תוספת הכתובה, גם בלי קיום סדר ההכרזות וההתראות, משום שהבעל לא כתב לה תוספת אדעתא למישקל ולמיפק מרצונה. על כך תמה הגרי"ש, כיצד יתכן שאשה המורדת לבדה בבעלה, אינה מפסידה את התוספת אלא לאחר שהכריזו עליה כדין, ואילו כאשר גם הבעל מורד ואינו חפץ בה, או אז מפסידה האשה את התוספת מיד.

מח. ובמסקנתו כתב לבאר כי מעיקר הדין אשה מורדת מפסידה את הכתובה ותוספת כתובתה מיידית, אלא שבכהאי גוונא שיש סיכוי שתועיל ההתראה וההכרזה להשיב את האשה לשלום בית, אז חידשו חכמים את חוב הכתובה ותוספת הכתובה, ויצרו אותו מחדש שלא מן הדין, כדי לקנסה בו בהתראה והכרזה, ולנסות להשיבה לשלום בית. אבל במקרה שלא שייכת ההתראה, שב וחזר עיקר הדין שאין למורדת תוספת כתובה מעיקרא.

מט. ומכאן מקור לחילוק שלמדנו לעיל מדברי הרשב"א והטור, כי במורדת רגילה כאשר האיש מבקש שלום בית, והאשה מורדת בו, כל זמן שלא התקיים כל ההליך ועדיין לא הוכרזה האשה כמורדת, זכאית האשה לכל מה שנתן לה ואף לתוספתה, בכדי שנוכל לקנוס אותה ולנסות להשיבה לשלום בית. אולם אם בעקבות מרידתה גם הבעל אינו רוצה בה, אין צורך לקונסה כדי להשיבה לביתה, וממילא שוב לא נצרך כל ההליך, ואז האשה מפסידה את תוספת כתובתה מיידית, משום שאדעתא למשקל ולמיפק לא נתן ולא התחייב לה.

נ. מצינו פרשנות זו בטעם דין ההמתנה להתראות והכרזות במורדת, בפסק דינו של הגר"ח

צימבליסט שליט"א (בפד"ר חלק יד עמוד 27), שם חזר בו מדבריו בפסק הדין שהבאנו לעיל (פד"ר חי"א עמוד 255) כי הפסד המתנות במורדת הוא משום קנס, וכאן חזר בו וביאר שבאמת טעם החזרת המתנות הוא כפשוטו מחמת האומדנא דאדעתא למשקל ומיפק לא אקני לה, אולם שכל זמן שלא הכריזו עליה נחשב כמוציאה מרצונו, כשלא המתין לכך שאולי על ידי ההתראה וההכרזה תחזור בה, ולכן אין כאן את האומדנא דאדעתא למשקל ולמיפק לא אקני לה, ואינה מחזרת לו את המתנות.

נא. ועל פי זה פסק זם כי במקרה שאין מקום להכרזות והתראות משום שאין כאן מקום לשלום בית, יש להחיל מיד על האשה דין מורדת, הן לענין הפסד הכתובה והן לענין החזרת המתנות. דברי הגר"ח צימבליסט שליט"א בהבנת דברי הטור תואמים ביסודם את דברי הגרי"ש אלישיב זצ"ל בהבנת דברי רבינו ירוחם.

נב. מעין סברא זו, מצינו בדברי הרא"ה לענין עיקר כתובה, שם הביא את השיטה הסוברת כי במאס עלי מפסידה כתובה לאלתר, למרות שבמורדת דבעינא ליה ומצערנא ליה הדין הוא שרק פוחתין לה מכתובתה לפי השבועות העוברים. וביאר ממש כעיקרה של סברת הגרי"ש ומעין חילוקו, כאשר הרא"ה חילק בזה בין מורדת דמצערנא ליה, שלמרות שמעיקר הדין היה מן הראוי שתפסיד כתובה, תקנו חכמים שלא תפסידנה עד עבור זמני התקנה, בכדי שאולי יועיל הדבר להטיל שלום ביניהם. בעוד במורדת האומרת מאיס עלי שכפי הנראה אין סיכוי שתחזור בה, ככהאי גוונא נשאר הדין כי מפסידה האשה את כתובתה מיידית.

נג. בספר לב אריה להגר"א הורביץ זצ"ל (אב"ד ת"א) כתב לתלות נידון זה במחלוקת השו"ע והרמ"א בהלכות יבום (סי' קסה ס"ב). לדבריו לדעת הרמ"א כל זמן שלא הוגדרה האשה כמורדת ממש לא הפסידה זכויותיה, אף אם מניעת ההליך וההכרזות נגרם באשמתה ואפילו מחמת שזינתה.

נד. לפי זה לכאורה דין החזרת מתנות כאשר האשה זינתה או כאשר גם הוא אינו רוצה בה ואין טעם בהכרזות, הוא כי לא הפסידה האשה את זכויותיה ולא מחזירה את המתנות, מכיון שהדבר תלוי במחלוקת השו"ע והרמ"א ולא ניתן להוציא המתנות מתחת ידה.

נה. כתב השו"ע (סי' קסה ס"ב) כי יבמה שנדרה הנאה מיבמה לאחר מיתת בעלה, מבקשים ממנו שיחלוץ לה. וברמ"א הוסיף שאם היבמה נתקדשה לאחר אין כופין אותו לחלוץ, הואיל והיא גרמה שאסורה לו, ויש אומרים שאם רקקה לפני האחים או כדומה לזה, וגרמה שאסורה לייבם, אין לה דין מורדת הואיל ואי אפשר לה לייבם מעכשיו.

נו. והבית שמואל בסק"ח נתקשה שאם דעת הרמ"א היא שבכל מקרה בו אין תקנה לדבר, אין דנים אותה כמורדת, למרות שהדבר קרה מחמתה, אם כן למה עבר הרמ"א למקרה חדש של יבמה שרקקה (ועל ידי זה נאסרה על היבם) ולא המשיך וכתב דן זה על אותו מקרה שעסק בו קודם, כאשר היבמה נתקדשה לאחר. על כך תירץ הב"ש שאכן בלבוש כתב שדוקא במקרה שהיבמה רקקה פסק הרמ"א שאינה נחשבת למורדת, מאחר ויתכן כי עשתה כן לפי תומה, ולא ידעה שעל ידי זה תיאסר ליבם.

נז. נמצא שבמקרים שידעה והתכוונה למרוד בו כמו נדרה הנאה או נתקדשה המובאים שם בשו"ע לפני כן, גם לדעת הרמ"א היא נחשבת למורדת כאשר אין תקנה לדבר ואין מחלוקת בכך. ואם כן נדחו לכאורה דברי הלב אריה שתלה הדבר במחלוקת השו"ע והרמ"א.

נח. אמנם הלב אריה ביסס את דבריו על דברי הב"ש בסק"ו, ועל ביאור הגר"א שצטט ממנו את תחילת הדיבור, ושם כתב הגר"א עוד בהמשך להדיא שהרשב"א סובר את דבריו בכל המקרים וגם במקרים שהתכוונה למרוד בו. וכך באמת משמע ברשב"א עצמו וכמו שכתב לתמוה על דברי הב"ש והלבוש, בספר ראש פינה – עקבי הבית.

נט. אלא שבאמת בראש פינה קיצר והביא רק חלק ממשנת הרשב"א, אשר הובאה גם בב"י במקום, והרשב"א שם סיים וכתב טעם נוסף שנוגע רק למקרה של רקקה, שכיון שנאסרת על היבם גם אם לא נתכונה לכך, לא יתכן להחשיבה כמורדת.

ס. ולכן הבית שמואל בסק"ו כשעסק בביאור דברי השו"ע ביאר שחידושו של השו"ע הוא שגם כאשר אין תועלת בדבר מכל מקום נחשבת כמורדת ומפסידה כתובתה, וציין על כך שזה דלא כדעת הרשב"א המובאת ברמ"א. אך בהמשך דבריו של הב"ש בסק"ח כאשר עוסק הוא בדברי הרמ"א עצמו, נתקשה שאם אכן דעת הרמ"א לפסוק כרשב"א שאין היבמה נחשבת כמורדת כאשר אין תקנה לדבר, היה הרמ"א ממשיך וכותב דין זה על אשה שנתקדשה, כמו הרשב"א עצמו, ולמה עבר הרמ"א לכתוב דין זה על מקרה חדש של רקקה, ומזה הוכיח כמו שמבואר בלבוש, שבאמת לא פסק ברמ"א כדעת הרשב"א בעיקר דינו, אלא רק במקרה של רקקה שיש בו טעם נוסף, כפי שכתב הרשב"א עצמו משום שאולי לא ידעה היבמה שהיא נאסרת בכך.

סא. וכך מבואר גם בביאור הגר"א, שאף שהרשב"א סובר את דבריו בכל המקרים וגם במקרים שהתכוונה למרוד בו, מכל המקום הרמ"א לא פסק כך מחמת דברי הרי"ף שנוודת נחשבת כמורדת, ורק ברקקה פסק את דינו של הרשב"א מטעמו השני מחמת שנאסרת גם אם לא נתכונה, ובכחאי גוונא אי אפשר להחשיבה כמורדת. וזה כדברי הלבוש וכמסקנת הב"ש.

סב. אמנם בערוך השולחן שם נקט לא כך, אלא כמו שנקטו הראש פינה והלב אריה שלשיטת הרמ"א אין ליבמה דין מורדת בכל מקרה בו הדבר לא יועיל, ולא דווקא ברקקה, אבל הערוה"ש ציין בעצמו שזה דלא כדברי הב"ש והגר"א שם.

סג. אמנם יתכן והב"ש לא הביא את הלבוש כמסקנה ברורה, אלא כיישוב שלו לקושיא, אולם הוא עצמו לא סבר בבירור כמותו וכפי שכתב בסק"ו כאמור. ויש לציין שבב"ש במהדורה קמא הביא רק מה שכתב בסק"ו וכדעת הראש פינה והערוה"ש, ולא כתב כלל את מה שכתב בסק"ח ולא הביא כלל את דברי הלבוש. אך על כל פנים פשוט דברי הב"ש בסק"ח מורים שבמהדורה בתרא חזר בו ונקט כדעת הלבוש ובהגר"א. וצ"ע.

סד. אולם עוד נראה לומר לכאורה שגם לדברי הלב אריה שתלה את הפסדה של מורדת במקום שאין תועלת בהכרזה, במחלוקת השו"ע והרמ"א, מכל מקום אין המחלוקת נוגעת אלא לדין הכתובה, ולא לדיני הפסד מתנות.

סה. נראה כי מחלוקתם של השו"ע והרמ"א העוסקת בזכויות מורדת אם מפסידה כאשר אין מכריזים עליה משום שאין תקנה לדבר, מדובר בה רק בזכויות אשר איבודם קשור בעצמותו להכרזתה כמורדת, שבאלו ניתן לומר שלא תיקנו לקנוס את המורדת, כאשר אין לה תקנה, ואין דרך להחזירה אל הבעל.

סו. אולם כאמור לעיל עיקר הפסד המתנות במורדת אינו שייך להליך ההכרזות, וכי הפסד מתנות של מורדת הוא רק משום האומדנא, ללא כל צירוף טעם קנס, וכפי שהסיק הגר"ח"ג צימבליסט שליט"א. ולפיכך היה נראה כי הדבר אינו תלוי כלל אם האשה קבלה שם מורדת על פי הליך ההכרזות, ודי בעצם מרידתה להפסידה מתנות.

גם לדברי הרמ"ה והטור שתלו את הפסד המתנות בהפסד כתובה ובאגרת מרד, כוונתו היא שהאומדנא היא שכאשר נגמר הליך ניסיון השבתה לשלום בית על ידי התראות הכרזות ואיגרת מרד, אז משאפסו הסיכויים לכך, מתעוררת האומדנא שעל דעת כן לא נתן לה את המתנות. ולפי זה כאשר אין הכרזות כי אין טעם להן כאשר גם הוא אינו רוצה בה בעקבות מרידתה, או כאשר זינתה וכיוצא בזה, או אז מפסידה האשה את מתנותיה מייד.

סז. נמצא שעניין המתנות אינו קשור למחלוקת השו"ע והרמ"א בסימן קסה. לדברינו גם תוספת כתובה שדינה זהה למתנה על פי הכללים הנ"ל אינה קשורה למחלוקת זו, והיבמה המורדת גם ללא ההליך הפסידה את תוספת הכתובה ואת המתנה. ואילו מחלוקת השו"ע והרמ"א בהפסד המורדת עוסקת רק בהפסד עיקר כתובה ותנאי כתובה.

סח. דוגמא לדבר מצינו בדינה של מורדת בנושא הפסד המזונות. בשו"ע אבהע"ז נפסק שמורדת גם בתוך י"ב חודש אין לה מזונות.

סט. וכתב הגר"א גולדשמידט זצ"ל כי הפטור ממזונות מורדת, אינו מכח הלכות מורדת, אלא מפני שכלל הוא כי אין הבעל חייב במזונות אשתו, אלא אם כן היא ממלאה את חובותיה כלפיו. וכל עוד היא איננה ממלאתן הוא פטור ממזונותיה, אף על פי שעדיין לא נקבע דינה למורדת.

ע. הרי כי לעניין הפסד מזונות שאינו חלק מההכרזות ההתראות ואגרת מרד, אלא דין מיוחד במזונות אשה במהותן ובהגדרתן, הרי גם כמורדת שלא נעשה בה ההליך הנ"ל, היא מאבדת את מזונותיה כי היא אינה עמו ואינה מקיימת את חובותיה כלפיו.

עא. כך גם לדעתי ביחס לתוספת כתובה ולמתנות, שגם הם אינם חלק מההליך הנ"ל, והפסדם הוא מכח האומדנא, לא יהיה דינם תלוי במחלוקת השו"ע והרמ"א בסימן קסה. על פי העיקרון שבארנו על פי דברי הגרי"ש אלישיב בדין תוספת כתובה ברבינו ירוחם, ועל פי פסק הדין של הגר"ח"ג צימבליסט שליט"א.

עב. אמנם הגר"א הורביץ זצ"ל סבר שהמחלוקת מתייחסת גם למתנות, ואף שבמאמרו המופיע בספרו לא פרט באיזה הפסד זכויות מורדת הוא עוסק, אולם מאמרו של הגר"א הורביץ זצ"ל בספרו כפי שציטט, יסודו בפסק דין, והמקרה שם עוסק באמת במתנות גופא ולא בזכויות אחרות. נמצא כי לדבריו והצטרפו עמו הגר"א שפירא זצ"ל והגר"י הגר"ל זצ"ל, נושא המתנות ללא הכרזה תלוי

במחלוקת שו"ע ורמ"א, ולדבריהם לא ניתן להוציא ממון ממוחזקותו מספק.

עג. אמנם לדברינו יתכן לומר שהשו"ע והרמ"א שם אינם עוסקים במתנות ותוספת כתובה, ועל פי עיקרון שיטת הגרי"ש אלישיב והגר"ג צימבליסט וכמבואר לעיל. ולפי זה לא תלוי דין מתנות במחלוקת זו.

עד. זאת מלבד מה שהבאנו לעיל, כי עיקר הנחתו שלדעת הרמ"א אין דין מורדת כאשר אין תקנה לדבר ואין תועלת בהכרזה, אינו מוסכם כלל, וכאמור דעת הלבוש והב"ש והגר"א אינה כן, אלא לדעתם גם הרמ"א סובר שאשה כזו נחשבת כמורדת, ורק במקרה שרקקה לפני היבם פסק שאינה מורדת משום שיתכן ולא היתה מודעת לכך שעל ידי זה תאסר עליו. וזה לא כדעת הערוה"ש והראש פינה, אשר כהבנתם נקט הגר"א הורביץ בלב אריה.

עה. הגר"מ נהרי שליט"א חידש נקודה יסודית נוספת אשר אין אני מסכים עימה. לדעתו השבת מתנת דירה שניתנה על ידי הבעל לאשה, כאשר הבעל שילם עבור חלקה של האשה סכום כסף, הינה שהיא חייבת כמורדת להשיב את חלקה בדירה עצמה שהשתבח בזכות סך המתנה שקבלה.

עו. סבורני כשיטת הגרי"ש"א זצ"ל והגר"ג צימבליסט שליט"א שרק סך המתנה חוזר במורדת, ולא החלק בדירה עצמה.

עז. בשאלה זו עסקו הגר"ג צימבליסט, הגרע"י אזולאי והגר"ב לוי, שהביאו את דברי הגרי"ש אלישיב זצ"ל שכתב בדין בעל שהשקיע בנכסי מלוג של אשתו, שהוא מקבל את הכסף שהשקיע ולא את הנכס שבו השקיע.

עח. עוד הביא שדן בנושא זה גם הג"ר שמואל שפירא זצ"ל שחלק והעלה במסקנתו שהמתנה חוזרת בעינה. עוד דן בזה בהרחבה אב בית דין רחובות הגר"ש גורטלר שליט"א בספרו בכורי גשן והעלה במסקנתו שהמתנה חוזרת בעינה בעת מרידת האישה.

עט. לעניות דעתי יש להכריע כהגרי"ש אלישיב זצ"ל והגר"ג צימבליסט שליט"א. לא ניתן ליצור אומדנא בדעת המוכר – הקבלן, כאשר בני הזוג קונים ממנו דירה הנרשמת בחוזה ובטאבו על שם שניהם, שהתכווין בהקנייתו להקנות לפי מקור הכסף שקבל, אפילו כאשר קבל ישירות מההורים, כדי לומר שהבעלות אינה זהה בין בני הזוג. במיוחד בתוכנה העדכנית של קבלנים, אשר לא מעניין אותם צורת התשלום ממי הגיעה, וכל אשר עסוקים בו הוא עצם המכירה לקונים הרשומים, כפי שמתחייבים בחוזה החוקי עליו חתמו. והדבר מוכרח גם לפחות מעצם העובדה שהאשה מוחזקת במחצית הדירה מעצם רישומה בטאבו. כך גם האריך והרחיב מו"ר הגר"ב בארי שליט"א במאמר הלכתי.

פ. גם האב"ד בפסק הדין מבית הדין הגדול הגאון רבי יעקב זמיר שליט"א כתב כן בתוך דבריו.

פא. עוד הובאו שם דברי הגר"ח איזירר שליט"א אשר פקפק בעיקר דין החזרת מתנת דירה, ונקט שאין להחזיר את הכסף. משום שדין החזרת מתנות במורדת נאמר רק במתנות של יחס ורעות, אבל בנותן חצי רכושו (חצי דירה), זה חדל מלהיות 'מתנה' והופך להיות חלק מהסכם הנישואין, שעל דעתו נישאה לו ועל דעת כן נשאה שישתף אותה בנכסיו.

- פב.** אך לעניות דעתי כאמור העיקר כדעתם של הגר"ש אלישיב והגר"ג צימבליסט שליט"א שאין ספק בדבר, ולדעתם חוזר רק הממון המושקע ולא עצם הדירה ללא ספק. לדעתי בזמננו ולפי הבנתם של הקבלנים העוסקים בדבר, נראה ברור כי כך כוונתם. ובכל מקרה לא ניתן להוציא מספק כאשר האשה מוחזקת וכפי שכתב הגר"י זמיר שליט"א.
- פג.** עוד נושא חשוב הקיים גם בנידון דנא, הוא השבת מתנות קרובי הבעל.
- פד.** הגר"מ נהרי שם הביא את דברי המהר"י וייל מהם נראה בבירור שסובר שאין חילוק בין מתנות שנתן הבעל, לאלה שנתנו אביו או קרוביו של הבעל. כמו כן אין חילוק בין מתנה שניתנה בעת הנישואין או אחר כך. וטעמו שכל האומדנה שקבעו לנו חכמים להחזיר מתנות באישה מורדת שייכת גם באביו של הבעל או קרובו, שכן נתינת המתנה על ידם נועדה לתועלת בני הזוג שיחיו יחד בשלום ולא למקרה של מרידה.
- פה.** דברי מהרי"ו הובאו בדרכי משה, ובקיצור בבית שמואל שכתב שאף המתנות שניתנו "מחמת אביו או קרוביו בשעת הנישואין או אחר כך" – "צריכה להחזיר". וכן הובא בבאר היטב שם, וב"דין מורד ומורדת בקצרה" שבבית שמואל בסוף הסימן.
- פו.** אך באוצר הפוסקים כתב שבאגודת אזור דקדק ממה שהרמ"א השמיט את דין מתנת קרובי הבעל, שנראה שהרמ"א חזר בו.
- פז.** אך הגר"מ נהרי שם תמה על דיוקו זה, וכתב שאין לדקדק מדברי הרמ"א שחזר בו ממה שהביא להדיא דברי המהרי"ו בדרכי משה ללא הערה והסתייגות. וכן כתב להדיא בפסקי הלכות – יד דוד (והובא באוצר הפוסקים) שכל המתנות שנתנו לה קרובותיו בעת הנישואין או אחר כך מחמת התקרבות הנישואין ושמתנה, צריכה להחזיר לו.
- פח.** בבית יעקב תמה על מהרי"ו מהמבואר בסימן צט שכל מה שנתנו לה אחרים יש לו דין נכסי מלוג, ולא מצינו שישתנה הדין במורדת, ועוד שהרי גם אם תחזיר את המתנות, תחזיר אותם לקרובים אשר נתנו אותם, וזה לא מסתבר שהרי לא מרדה בהם. ומכוח קושיה זו כתב הבית יעקב שאפשר שמהרי"ו כתב את דבריו רק לדינא דמתיבתא ומכח תקנה, ולא מעיקר דינא.
- פט.** בקושית הבית יעקב עסקו כמה פד"רים ותירצו דבסימן צט מדובר באישה שסרחה ולא מרדה, ולכן מתנת קרובי הבעל לאישה זו – מתנה גמורה כנכסי מלוג. מה שאין כן במתנות קרובי הבעל לאשה שמרדה, דשפיר שייכת האומדנה שלא נתנו לה מתנה גמורה אדעתא למיפק ולמישקל, שכן עיקר כוונת נתינתם למתנה משותפת לצורך השימוש המשותף ולטובת הבעל, שמטבע הדברים עיקר דאגתם היא לטובתו, אלא שממילא גם האישה קבלה מתנה כל עוד לא מרדה בבעל.
- צ.** הגר"ש ישראלי בספרו משפטי שאול דן גם הוא בקושיית הבית יעקב מסימן צט ויישבה, ועל קושייתו השניה מסברא כתב כי יתכן שבאמת מתנות אלו יחזרו לבעל ולא לקרוביו, זאת משום שאם אמנם הקרן ניתן לאשה, אולם מאחר שיש להם דין נכסי מלוג שהבעל אוכל פירות, אם כן הרי זה ניתן בעקיפין גם לבעל, ולא ניתן לה להנאה של ממש רק לכשתתאלמן או תתגרש. וניתן להאמר שזהו כשניתק קשר האישות שלא בפשיעתה, מה שאין כן כשמרדה ופשעה בו – אין מן

הדין שתזכה על ידי זה ותפקיע מהבעל את זכות אכילת הפירות, שניתן מעיקרא על דעת כן שהוא יהנה מהם. ומאחר שהנותן סילק עצמו מהמתנה, זוכה הבעל בכל. וצריך עיון בזה.

צא. הגר"מ נהרי הוסיף שבהכרח לומר כן שמהרי"ו לא דיבר על דינא דמתיבתא אלא מעיקר הדין, שכן הבית שמואל הביא את דברי מהרי"ו על דברי השולחן ערוך בדין מורדת מדין התלמוד ולא מדינא דמתיבתא, ומשמע שגם לדין התלמוד שייכת אומדנה זו.

צב. נושא זה נידון בספר משפטי שאול להגר"ש ישראלי זצ"ל, שם נחלק הוא בדין זה עם הגרי"ש אלישיב זצ"ל.

צג. הגרי"ש אלישיב קבל שם את שיטת הבית יעקב, שדבריו של המהרי"ו נאמרו רק לפי תקנת דינא דמתיבתא בלבד, ולא מדין הש"ס או במורדת דמצערנא ליה, בה אין תקנה זו. ובין השאר כתב שם כי עצם הטענה שגם במתנות קרובים ישנה האומדנא שלא ניתנו אדעתא למיפק, אינה מוכרחת. ועל פי זה כתב שם עוד כי לפי שיטת הבית יעקב שדברי מהרי"ו הם לפי דינא דמתיבתא, יתכן שתוכל האשה לבטל תקנה זו לגמרי שנתקנה לטובתה, ולא להשיב את המתנות.

צד. אך הגר"ש ישראלי זצ"ל שם חלק על דבריו ועל דברי הבית יעקב, ודעתו לפסוק כפשטות דברי מהרי"ו וכנראה מהב"ש, כי מתנות קרובי הבעל חוזרות כאשר האשה מורדת, מעיקר הדין, משום שגם הם לא נתנו לה את המתנות אלא מחמת כניסתה למשפחתם, ועל כן כאשר האשה בפשיעתה מורדת ומנתקת קשר זה, עליה להשיב את המתנות שלא ניתנו לה על דעת כן.

צה. עוד כתב הגרי"ש אלישיב שם בתוך הדברים, כי גם אם ננקוט שדברי מהרי"ו הם כפשוטם, עדיין יש מקום להגביל חידוש זה למתנות שניתנו בסמוך למועד הנישואין.

צו. מאידך הגר"ש ישראלי שם כתב בדבריו לחלק באופן אחר, כי דין השבת מתנת הקרובים אינו תלוי במועד נתינתם וסמיכותו לנישואין, אלא האם נולדו לבני הזוג ילדים. לדעתו יש לומר כי מאחר שנתבאר שעיקר האומדנא במתנות הקרובים היא שלא נתנו לה על דעת שתמרוד ותוציא עצמה ממשפחתם, אם כן כאשר נולדו להם ילדים, הרי במרידתה אינה מפקיעה עצמה מקרבת המשפחה, ואינה צריכה להשיב את המתנות.

צז. הגרי"ש אלישיב הגיב על דבריו אלו, ודעתו כי אין מקום לחלק בזה כלל, שכן כל הצד לחדש אומדנא להשבת מתנות קרובים לדעת מהרי"ו, הוא רק משום שנדמה אותם למתנות הבעל, ועל כן אין מקום לחלק בפרטי האומדנא, ולתלות את מתנות הבעל במרידה בו, ואת מתנות הקרובים בניתוק מהמשפחה. אלא ברור כי אם אכן דעת מהרי"ו היא שגם מתנות הקרובים חוזרות מדינא, הטעם הוא משום אותה אומדנא, שגם הם נתנו לה את המתנות רק משום נישואיה לקרובם, ועל דעת שתמרוד בו, לא נתנו לה.

צח. האגרות משה דן בסברות מעין אלו, כי הורים שנתנו מתנות גדולות לבני הזוג, אומדנא ברורה היא שמתנה זו ניתנה רק על דעת שיהיה קיום לנישואים אלו, וישתמשו בהם יחד, ולכן אם נתגרשו כשעדיין לא עברה תקופה ארוכה מהנישואין, המתנה בטלה. וחילק בזה בין אם נתגרשו מיד או שעברו שנים רבות, או שאף נולדו להם ילדים. אך יש לציין כי נראה שדבריו לא נאמרו במסויים

על דינה של אשה המורדת, אלא באופן כללי על כל זוג שהתגרש בסמוך לנישואיו, עי"ש.

צט. לעניות דעתי בסופו של עניין הנטיה להלכה היא כמבואר במהרי"ו שהמתנות חוזרות. במיוחד במקרה דנא, בו מצטרפת העובדה שהאשה זינתה שנתיים בלבד לאחר רכישת הדירה. וכי יעלה על הדעת שההורים ישקיעו סכום גדול מאד, ומתוכם ינתנו מחציתם מתנה לכלתם, כאשר זו תהרוס את מערכת המשפחה כל כך בסמוך, ותקח את הכסף עימה כדי שתהנה בהם, לא יחד עם בנם אלא יעבירו חילם - ממונם לאחרים, ואולי יהנה מכספם אפילו מי שזינתה עמו.

ק. בנוסף, היה מקום לומר שבעוד המהרי"ו עוסק במתנה שנתנו קרוביו לאשה לבדה, ועל כך דנו האחרונים, אולם כאן הדירה הרי ניתנה לשניהם יחדיו, ואם כן יש יותר סברא לומר שהיא ניתנה להם רק כזוג יחד, שהרי הדירה מעצם טיבעה נועדה למגוריהם המשותפים של בני הזוג, והיא הבסיס להמשך קיום הזוגיות.

קא. יתכן גם לומר שנתנת סכום כזה שניתנת לשני בני הזוג יחד, ולא רק לבנם, ניתנת גם מאי נעימות ומטעמי כבוד. ומה שלא הותנה הדבר בפירוש, הוא מחשש שתהיה זו פגיעה עצומה באמון בין קרוביו ובין האשה, בין הוריו ובין כלתם.

קב. מצטרפות לאומדנא זו במקרה דנא, גם כמה התכתבויות בין האשה ובין בעלה המעידות שהיא פשוט וברור לאשה שהיא צריכה להשיב את מחצית השקעתם של הבעל והוריו בדירה, וכל המשא ומתן ביניהם היה באיזו דרך וקיצוץ הדבר יעשה.

קג. הגר"ש ישראלי נטה לומר כי לדעת מהרי"ו וייל כאשר מתנות הקרובים חוזרות, אינם חוזרות לקרובים אשר נתנו אותם, אלא לבעל שלתועלתו ניתנו מתנות אלו, ואף אכל את פירותיהם קודם הגירושין, ושלא כהבנת הבית יעקב שהיה פשוט לו כי לדעת המהרי"ו וייל חוזרות הם אל הקרובים.

קד. כך גם נראה בפסקי הלכות – יד דוד שהבאנו לעיל, שהמתנות של קרובי הבעל חוזרות בעת מרידת האישה לידי הבעל.

קה. הגר"ר שמואל שפירא זצ"ל עסק בשאלה זו בהרחבה, והוכיח כן מדברי מהרי"ו עצמו, שהמתנות של קרובי הבעל חוזרים לבעל בעת מרידת האישה, שכן מהרי"ו עסק בתשובה זו בדין ודברים שבין הבעל לאישה בעניין החזר מתנות, ופסק שעל האישה להחזירן. ואם אין כוונתו להחזירן לבעל, היה עליו לסייג זאת בתשובה.

קו. מכל זה הסיק הגר"מ נהרי בפסק דינו, כי מתנת קרובי הבעל חוזרות לבעל עצמו.

קז. אמנם גם בנקודה זו אין אני מסכים עם דעתו של הגר"מ נהרי שליט"א שם. סבורני כי הדבר עומד לפחות בספק. שהרי כפי שהבאנו הבית יעקב פשוט לו שהמתנות חוזרות לקרובים עצמם. גם הגר"ש ישראלי זצ"ל שמפקפק על דבריו נוקט בלשון ספק וצריך עיון. אמנם ביד דוד שהביא הגר"מ נהרי שליט"א מאוצר הפוסקים משמע לכאורה שהמתנות חוזרות אליו, אולם מידי ספק לא יצאנו.

- קח.** ומסברא מנין לנו לחדש בכוונת הקרובים אומדנא לנתינת מתנה זו לבעל, דבר שלא נאמר במפורש בשעת הנתינה, שאז נתנו מחצית זו לאשה. במיוחד שלדעתי הסברא להשיב לו את מתנות קרוביו קשה, וכי מדוע יותרו על מתנות אלו לבנם, ומדוע שלא יחפצו אותם חזרה אליהם.
- קט.** אלא שבכדי לישב את דעת מהרי"ו מתמיהת הבית יעקב למה יחזרו המתנות לקרובים אחרי שמרדה בבעל ולא בהם, נדחק הגר"ש ישראלי לחדש כי באמת המתנות חוזרות לבעל ולא לקרוביו, דבר אשר לעניות דעתי איננו מסתבר כנ"ל.
- קי.** נראה כי אין הכרח בדבר, שהרי לפי מה שהסקנו לעיל באריכות כי עיקר דין החזר המתנות במורדת אינו מטעם קנס, אלא דין זה נובע מכח האומדנא שמתנות הבעל לאשה ניתנו רק במטרה "למיקם קמיה" ולא על דעת "למישקל ולמיפק", אם כן אפשר להבין היטב את סברת מהרי"ו כי ברור שגם הקרובים נתנו לאשה את מתנותיהם רק בכדי שתחיה עם קרובם, ולכן אם היא מורדת ויוצאת, הרי על דעת כן לא ניתנו לה המתנות, והמתנה חוזרת לקרוב אשר נתן אותה.
- קיא.** נראה כי גם אין הכרח בטענתו של הגר"ר שמואל שפירא זצ"ל שמהרי"ו עסק בתשובה זו בדין ודברים שבין הבעל לאישה בעניין החזר מתנות, ופסק שעל האישה להחזיר, ואם כוונתו של מהרי"ו היא להחזיר לקרובים ולא לבעל, היה עליו לסייג זאת בתשובה.
- קיב.** טענה זו אינה מוכרחת, משום שכפי הנראה למעיין בתשובת המהרי"ו לא היה מדובר שם בבעל ואשה אשר באו לבדם בפני בית הדין, אלא במחלוקת ציבורית רבת הקף בין הצדדים ומשפחותיהם, עי"ש בהרחבה. על כן ברור שניתן היה לראות את הבעל ואת משפחתו וקרוביו בסתמא כצד אחד בדיון, ולכן כאשר פסק מהרי"ו כי מתנות כולם חוזרות, כלל את כולם כצד אחד ולא פירט וכתב למי תחזור כל מתנה.
- קיג.** גם במציאות המוכרת לנו מצוי הדבר, ופעמים רבות היה אפשר לראות את הבעל ומשפחתו כמיצגים זה את זה, ובית הדין ידון בתביעות כולם יחד.
- קיד.** אמנם בבואנו למעשה יש לסייג את הדברים, כי במקרה בו עיקר סמכות הדיון בין הצדדים תלויה בסמכות החוקית (או בחתימה על שטר בוררות) אשר אינה נותנת לבית הדין סמכות לדון אלא בתביעות הבעל עצמו, ולא בתביעות הוריו ואחרים, אכן לא יוכל בית הדין לדון בהחזר מתנות הורי הבעל, אלא אם יתבקש לכך כתביעה נפרדת שלהם, ולא בתוך הדיון בתביעותיו של הבעל.
- קטו.** במקרה דנן נמצינו עומדים לכל הפחות בספק אם התובעים הם קרוביו של הבעל, או הבעל עצמו. וזאת מלבד שיטת האגודת אזור שהובאה לעיל שהרמ"א חזר בו ומתנות קרוביו למסקנתו אינן חוזרות כלל. כך שלמעשה לא ניתן לכאורה להוציא ממון מהאשה בתביעה זו המתנהלת בין הבעל לאשה, ואין לבית הדין סמכות לדון בתביעה שיתכן והיא של צד שלישי (הלכתית אם האב היה נותן יפוי כח לכן לתבוע במקומו, היה ניתן לדון בתביעה. אך במקרה דנא האב לא נתן לבנו יפוי כח ואף לא בא להעיד לפני בית הדין).
- קטז.** חברי הגר"פ מונדשיין שליט"א הרחיב מאוד בדינה של מתנה אשר ניתנה באופן מוחלט, שהאשה יכולה למכור ולתת אותה כרצונה ואין הבעל יכול לעכב, האם מתנה זו גם חוזרת במורדת.

בעקבות כך דן שם האם מתנה אשר נרשמה בטאבו על שם האשה, תחשב כמתנה חלוטה לעניין זה. והאריך לברר כי לדעתו ישנה מחלוקת ראשונים אשר לא הוכרעה, האם גם מתנה זו חוזרת לבעל כאשר האשה מרדה.

ק.ז. הגר"מ נהרי שליט"א האריך גם הוא במחלוקת זו, אולם באר שם כי גם לסוברים שמתנה זו אינה חוזרת כאשר האשה מורדת, מכל מקום דעתו היא כי דירה הרשומה בטאבו אינה נחשבת למתנה מוחלטת.

ק.ח. גם אני מצטרף לדעתו זו, וכפי שבאר שם בפסק הדין בין השאר על פי חוק המקרקעין אשר מגביל את בן הזוג כי אינו יכול לבצע מכירה לכל מי שיחפוץ, ללא העברת ההצעה למשנהו עם עותק לרשם. עצם העובדה שיש מגבלה אף על מי שהדירה רשומה על שמו בטאבו מלמכור את חלקו בדירה, היא בניגוד גמור לאמור בתשובת הרשב"א בהגדרת 'מתנה לחוד', שבה הבעל נותן לאישה את הזכות למכור לתת או להוריש לכל מי שתחפוץ ללא כל זכויות שיוריות לעצמו. לכן אין לראות רישום בטאבו כעונה לקריטריונים המגדירים 'מתנה לחוד'.

ק.ט. בנוסף, לדעתו עצם הצעת בן זוג למכירת חלקו בדירה, יש בה כדי לעורר חשדות של משנהו כי מגמתו לפעול לפירוק שיתוף בהתאם לחוק, ופתוחה בפניו הדרך להפעלת כמה מערכות הגנתיות על פי החוק. צעדים הגנתיים אלו הנותרים בידי נותן המתנה (אף שאינם נובעים מהיותו כזה אלא מהיותו בן זוג – שותף) עשויים להיות 'הוכחה ברורה' בתפיסתו של בן זוג הנותן מתנה באמצעות רישום בטאבו שיש לו זכויות מסוימות במה שנתן במתנה. משכך נשמט הבסיס להגדרת מתנה זו - ולהכנת כוונת הנותן בה ככוונה לתת 'מתנה לחוד', ולא לזה התכוון הרשב"א במה שהגדיר את 'מתנה לחוד' כזכות אבסולוטית לאישה לנהוג במתנה שנותן לה כאוות נפשה.

ק.כ. החזרת מתנות במורדת כאשר הבעל גירשה בעקבות מרידתה בהסכמה, נושא זה התבאר בהרחבה במאמר בענין חיוב תוספת כתובה בכהאי גוונא. נראה כי כללי דין חזרת המתנות לבעל וכפי שהארכנו וחילקנו, שווים לדין תוספת כתובה שהינה מתנה, מאחר ושניהם בטלים כאמור מאותו טעם כי "אדעתא למישקל ולמיפק לא יהב לה".

ק.כא. אך יש להוסיף ולציין כי במקרה של ספקות, אזי יהיה חילוק ביניהם. חוב תוספת כתובה יישאר במוחזקותו של האיש ויפטר ממנו, ואילו המתנות יישארו בחזקתה שהרי היא המוחזקת בהן.